

NÛDEM

No 22 1997

Kovara Huneri, Edebi û Çandî

SAL 1
—*—
YEQŞEMB

HAWAR

HEJMAR 1
—*—
15 GULAN 1932

Qomela Qurdî * Revue Kurde

HAWAR DERDIKEVE!

Di demeke kurt de wê hemû hejmarên HAWARê bi awayekî ji çavan re baş, bi çapeke pedagojîk, bi kaxezên spehî, bi cildeke mîna pirtûkeke pîroz û bi form û ebada Nûdemê di nava Weşanên Nûdemê de derkeve.

Ev cilda HAWARê ku ji 57 hejmaran pêk hatiye û li dor 1000 rûpelî ye, rûpelekî girîng yê dîroka ziman û edebiyata me ye. Bêî xwendin û zanîna HAWARê, wê her tim kêmasiyek di zanîna te ya ziman û edebiyata kurdî de hebe; lewma xwe ji xwendina HAWARê bêpar mehê!

Piştî derketina HAWARê em ê li Stockholm, Uppsala, Kopenhagen, Oslo, Bruksel, Parîs, Köln, Hamburg û hin bajarên din turneyên civînan çêbikin û HAWARê bigihînin destên xwendevanên kurd.

Tu jî vê mizgîniyê bigihîne hevalê/hevala xwe û li benda derketina HAWARê be!

SAL 11
HEJMER 57
—*—
YEKŞEMB
15 TEBAX 1943

HAWAR

ANNÉE 11
NUMERO 57
—*—
DIMANCHE
15 AOÛT 1943

KOVARA KURDÎ * REVUE KURDE

NÛDEM

Kovara hunerî, edebî û çandî

Xwedî û berpîrsiyarê giştî

Chief Editor

Firat Cewerî

Hejmar 22, sal 6

Havîn: 1997

Şerdên abonetiyê (salek)

Swêd: 240 Sek

Skandinaviya 280 Sek

Ewrûpa 100 DM

Amerîka, Austaralia,

Kanada: 50 \$

Institution 290 Sek

Postgiro: 636 36 25-2

ISSN: 1103-1964

Wêneya bergê: Jan Zielecki

Pergala bergê û rûpelan:

Nûdem

Adres: NÛDEM

Termov. 52 ztr.

176 77 Järfälla-Sweden

Tel û Fax: 8-58356468

NAVEROK

- 4 Ji bo çi kurd bi kurdî naxwinin ❖ **FIRAT CEWERÎ**
- 6 Hemîd Bedîrxan ❖ **HEYDERÊ OMER**
- 13 Du şîir ji ❖ **SABAH KARA**
- 15 Moliér ❖ **FAWAZ HUSÊN**
- 23 Du şîir ji ❖ **BADAL RAVO**
- 24 Necîb Mehîûz ❖ **EMÎN NAROZÎ**
- 26 Cihana Xwedê ❖ **NECÎB MEHFÛZ**
- 37 Du şîir ji ❖ **ROJEN BARNAS**
- 39 Bîranîneke dîrokî ❖ **ROHAT ALAKOM**
- 42 Şerefname ❖ **K MAZHAR EHMED** Werger: **ZIYA AVCI**
- 52 Her warek... ❖ **Î. OMERÎ**
- 54 Şeva sar ❖ **BEYHANÎ ŞAHÎN**
- 63 Wênene ji rojên zarotiyê ❖ **ŞAHÎNÊ B. SOREKLÎ**
- 67 Ronî mîna evîne... ❖ **MEHMED UZUN**
- 84 Marks û Manîfesto ❖ **ŞEREFXAN CIZÎRÎ**
- 90 Delal: Musîk ji bo min jîyan e ❖ **NÛDEM**
- 98 Çend şîir ji ❖ **XEBAT ARIF**
- 101 Xemê û Xemgîn ❖ **ŞEFÎK KAYA**
- 113 Du şîir ji ❖ **SERKAN BRÛSK**
- 114 Minaqêşeya li ser »ic« û »î«-yê... ❖ **ARIF ZÊREVAN**
- 125 Cihana Sofîe ❖ **J. GAARDER** Werger: **F. CEWERÎ**
- 149 Evîta û Madonna û Xelata Polar ❖ **SULEYMAN DEMÎR**
- 154 Turkîskt kaffe ❖ **MIHEMED DEHSIWAR**

Ji bo çi kurd bi kurdî naxwînin?

FIRAT CEWERÎ

Îro hînbûna xwendin û nivîsandina zimanê mader ji bo her milletî êdî ne bi tenê wezîfêke şexsî lê wezîfêke milî ye jî. Heçî bi vê wezîfê ranebûne wezîfa xwe a milî pêk ve ne anîne û bi kêrî milletê xwe ne hatine...

Celadet Ali Bedir-Xan

Wê rojê ez û hevaleyê xwe çûne restorantekê. Me ê tiştêkî sivik bixwara, bîstekê sohbet bikira û paşê em ê biçûna malê. Piştî ku em rûniştin û me xwarin û vexwarina xwe xwest, me dit resamekî kurd î nas jî hat. Bi xwarin û vexwarinê re em li ser hunera wî, li ser hunerê bi giştî û li ser hin tevger û tendensên hunerî peyvîn.

Ew berî demekê ji Japonyayê hatibû, wî çend pêşangeh li Japonyayê vekiribûn û wê di nêzîk de li Japonyayê kataloga wî bihata weşandin. Ew evîndarê hunera xwe bû, lê ji rewşê pir bi gazin bû. Wî dixwest pir tiştan bike, lê îmkane wî yê ditavî tunebû. Ew li ser rîya Kurdistanê bû, ew ê biçûya Silêmaniyê û wê çend mehan li wir bima. Wî digot: "Ger sed hezar kronên min hebûya, min ê li Silêmaniyê erdek bikirîya, min ê xaniyek di nav erd de lêbikira û min ê ew xanî mîna dibistaneke huner ji bo hunerhezên kurdan bi kar bianiya." Çavên wî ne li peran û dewlemendiyê bû, lê wî dixwest Kurdistanê wêranbûyî bi hunerê bixemilîne, wê spehî bike. Ji bo hunermend û hunerhezêkî ev xewneke xweş e, hîseke bêtarîf e.

Gava hevalê hunermend ji rewşê, ji dewlemend û partiyên siyasî, ji kurdan bi giştî gazina nehezîkirin û fêhmnekirina hunerê kir, gazinên wî dan dilê hevalê min yê nivîskar jî; wî jî dest pê kir û behsa serpêhatiya xwe ya weşanvanîyê kir. Hevalê nivîskar berî çend salan weşanxaneyek ava kiribû, wî xwestibû bi pîvanên navneteweyî û bi awayekî profesyonel karê weşangeriyê bike; heta wî jî bo her pirtûkeke ku çap dikir jî, hinek pere dida nivîskarê pir-

rûkê û bi vî awayî, wî di hundurê çend salan de deh pirtûkên bi naverok û şepî derxistin. Li gorî agahdariyên hevalê weşangêr, ji her pirtûkekê pêncî lib jî nehatiye firotin. Loma hêviya wî şikestiyê, wî dev ji karê weşanxaneyê berdaye, pirtûkên ku çap kirine li dezgehên kurdan belav kirine û bi wê riyê xwe ji pirtûkan pak kiriye.

Heval aciz bûbû, bi henekî be jî digot, diviyabû min hemû kartonên pirtûkan li ser hev kom bikirana, bangî kurdan bikira û li ber çavên wan agir bi pirtûkan bixista.

Gava min li serpêhatiyên herdu hevalan guhdarî dikir, agir bi kezeba min diket. Rewşeke kambax û trajîk dihate ber çavên min. Vê rewşa ha, axaftineke bi telefonê anî bîra min. Berî bi demekê, hevlekî xwediyê weşanxaneyekê ji Stenbolê ji min re telefon vekiribû. Min rewşa pirtûkan jê pirsibû. Ew pir bi gazin bû, demoralîze bûbû, di fûara pirtûkan ya Stenbolê de ku çend rojan dom kiribû, wî bi tenê deh pirtûk firtotibûn. Bi qasî nîfûsa welatekî Skandinyayê kurd li Stenbolê dijîn; yanî li gorî statîstîkên ne fermî, li dor çar milyon (4 000 000) kurd li Stenbolê dijîn. Heval hêrs bûbû, destê wî li karê wî sist bûbû, hêviya wî şikestibû. Ji rewşa wî xuyabû ku ger wî here ew ê dev ji karê weşangeriyê berde, qet nebe ew ê dev ji weşandina pirtûkên bi zimanê kurdî berde.

Dîsan, berî demekê, hevlek li ser navê weqfeke kurdî ji Tirkîyeyê hatibû Swêdê. Wî ji bo liserlinganmayina weqfê ji kurdên li Swêdê daxwaza alîkariyê dikir. Yek ji daxwazên wî, ji bo kursên zimanê kurdî peydakirina du mamsoteyan bû.

Vê rewşa ha jî ez pir dame fikirandin. Piştî evqas xebat, evqas xwîn, evqas wêranî, evqas koçberî hê jî peydakirina du mamosteyên zimanê kurdî zehmet e. Ez nizanîm, ger sibe du sibe ji nişkê ve hewcedariya me bi dehhezaran mamoste çêbibe, em ê çi bikin?

Di rewşeke wilo xerab de, di rewşeke ku zimanê kurdî roj bi roj zindîtiya xwe winda dike û ber bi mirinê ve diçe de, hê jî piraniya çapemeniya me kurdan bi zimanê tirkî ye. Ew dibêjin, ger em weşanên xwe bi kurdî derxin, wê kes nexwînin; kurd fêrî tirkî bûne û zimanê tirkî ji wan re hêsantir e.

Bala xwe bidin vê gotinê! Ev çi gotin e! Gelo ev ne piştgiriya polîtîkaya asîmilasyonê ye? Gelo ev ne li ser kurdan ferzkirina zimanê tirkî ye? Ji bo çi? Çima? Heta kengî?

Erê, heta rêberên me li vê rastîya dîrokî hayê nebin, heta ew bi girîngiya rola zimên nehesin, wê rewşa me jî weha be; her ku here wê bal û meyla li ser ziman û edebiyata kurdî kêmtir bibe, wê weşanxaneyên kurdan yek bi yek nifteyê li deriyê xwe bixin û wê bi vê yekê tenê kêfa neyaran were.

Yê min ez nikarim bersivêkê ji sernivîsa xwe re bibînim. Nizanîm gelo, hûn dikarin?

Bi hêviya xweşî û şadiyê... ✍

Hemîd Bedirxan

HEYDERÊ OMER

Şeva 29 nîsanê şevêk tarî û sar bû, stêrkên esmên tev bi êş û şîn bûn. Mirinê serê xwe hildabû, çavên xwe digerland, ka dê kê bide ber xwe?! Dê bayê xwe yê sar bi ser kê de biweşîne?!

Mirinê berê xwe da nexweşxaneyê zanîngeha Helebê û hilkişiya qatê 7'an, hêdî-hêdî ber bi odeya 739'an çû, li derî da û derbasî hundur bû. Hemîd Bedirxan ji ser nivînê xwe rabû, çend gavan meşiya, kenekî germ li ser rûyê wî baskên xwe veşand, te digot qey ew û mirin hevdu hembêz dikin, te digot qey mirin destûrê jê dixwaze. Hemîd vegeriya ser nivînê xwe û raket, awirên xwe li derdora xwe gerand û di dû re dil rawesta.

Berî şêş heyvan Hemîd Bedirxan çûbû bajarê Helebê û berxwedana xwe li dijî mirinê dajot, li bijîjk û nexweşxanan dibû mêvan, lê nexweşiyê fersend neda ku ew careke din vegere gundê Şiyê, çavên xwe ji dûmenê wê dagire û xatir bixwaze. Tevî vê jî gundê Şiyê dilsoz bû û roja 2'ê gulanê gundiyên xwe hemû, li kêlekên rê, li benda vegera wî, şîndar û çav bi rondik, civandibû.

Diroka Kesîti

Gundê Şiyê yekeke ji gundên Kurddaxê, li rojavayê bajarê Efrînê, navbera herêma Kurddaxê dikeve. Xaniyên malên vî gundî bi persarê "Hesê Xidir" re hildikişin û bi dûmenên xwe, pergala aborî, ku gundî tê de dijîn, zelal werdigerin. Mirov jê têdigihiye, ku kesên vî gundî, wek ên hemû gundên devera Efrînê, cefakêş in, dostî û evîneke germ wan bi axê û zeviyê re girê dide.

Li vî gundê Şiyê H.B. di sala 1924'an de tê dinyayê, di zaroktiya wî de, bavê wî ji neçarî, di sala 1930'î de koçî gundê "Qiriqxanê" dike. Vêcarê H.B. xwendina xwe li wir dest pê dike ta ku lîsana toreyê tirkî, ji zanîngeha Stenbolê werdigire.

Bedirxan 20 salan
 ji temenê xwe, dûrî
 Şiyê derbas dike û
 dostanî û hevaltiyê
 digel sê rewşenbîrên
 pêşketî girê dide;
 Nazim Hikmet;
 helbesvanê tirk ê bi-
 navûdeng, ku ji
 dest zordarên tir-
 kan, ji neçarî diçe
 Moskovayê û li wir
 dimire; Abidin Dî-
 no diçe Parîsê û
 Memduh Selîmê
 kurd jî ji neçarî baz
 dide û diçe Şamê û
 li wir dimire.

H. Bedirxan û
 her sê hevalên xwe,
 gelek êş û zorê ji
 destên tûraniyan di-
 bînin û pîrîcar di-
 bin mêvanên zînda-
 nên wan. Bedirxan
 piştî ku xwendina
 xwe ya bilind li

Hemîd Bedirxan bi Memduh Selîm, Nazim Hikmet û Abidin Dîno re hevaltî kiribû.

Stenbolê kuta dike, vedigere bajarê Edenê û wek rojnamevanekî, di rojnameya “Günaydinê” de dixebite û têkiliyên xwe digel hevalên xwe û partiya Komünîst a Tirkîyê didomîne.

Ji bo vê jî ew gelek caran tê girtin, lê gava çavSORIYA faşîstên tirkan li wî tûj dibe, biryara vergera Şiyê distîne û di bin baskên şeveke ji şevên sala 1951’ê de sinorê navbera Tirkîyê û Sûriyê dibire û xwe davêje hemêza Şiyê û dostaniyeke germ, di navbera wî û mamosteyê dibistana Şiyê Reşîd Ebdilreman de tê girêdan û ta mirina wî dom dike.

Bedirxan wek zêrevanekî karkeran, li bajarê Hemê dixebite, da ku bikaribe li hemberî belengazî û birçîbûnê xwe bigire. Di wê demê de diçe bajarê Selemiyê jî û hêdî-hêdî hîni zimanê erebî, ku li ber destên Reşîd Ebdilreman hîn bûye, baş bi destê xwe dixê û dostaniyê digel nivîskar û helbestvanên ereb girêdide.

Ew ji wê rojê û pê ve vedigere gundê Şiyê û li wir bi jinebiyeke bi navê Êmîşê re dizewice. Lê zarokên wan çênabin.

Gava Bedirxan ji Şiyê bi rê dikeve û diçe bajarên Şam û Helebê, ew li ba dostan dimîne, ji ber ku wî xanî li van bajarên tunebû. Lê demek gelek dirêj li mala Reşîd Ebdilreman û Naza Xelîl, li Helebê.

Navê wî

Malbata "Hesê Xidir" ji berê û pêş ve li gundê Şiyê cîwar bûye û rênçberî kiriye. Lê malbateke xizan bû, cefakêş bû "Murad" ji neviyên vê malbatê bû, ew bi "Elîfê" re zewicibû û famîlyeke piçûk ji wan peyda bûbû; sê zarokên wan çêbûbûn; Osman, Hemîd û Elî.

Hemîd, di sala 1924'an de ji dayikê bûye, bavê wî "Murad" leng bû, loma jî jê re digotin "Kûto".

Wek me berê jî gotibû, Kûto û birayên xwe, digel malbata xwe koça xwe bar kirin "Qirixaneyê" û gava Hemîd, ji neçarî, ji ber zilm û zora tûraniyan, piştî 20 salan vedigere gundê Şiyê, hingê bi navê "Hemîdê Kûto" tê naskirin. Lê navê wî çawan bû Hemîd Bedirxan? Çîroka wê yekê ev e:

Gava ew ji dayika xwe bû, navê wî "Hemîd" lê kirin, weha jî ew bi navê "Hemîdê Muradê Hesê Xidir" jî dihate navandin. Lê gava wî li Tirkiyê dest bi nivîsîna helbestan kir û di rojnameya "Günaydinê" de dinivîsand, bi navê "Hemîd Aragon" xwe dide naskirin. Wî ev nav li xwe kiribû, ji ber ku dostaniyeke germ ew û helbestvanê fransî "Luis Aragon" digel hevdu standibû û ji hêla hunerî û ramanî ve jî ew ketibû ser riya Aragonê Fransayê. Lê gava ew vegeriya Sûriyê û li gundê Şiyê careke din jîyan bû, ji ber ku gundê wan nêzikî serxetê bû, wî xwest navekî din ji xwe re peyda bike, da ku ji pêş çav û guhên hukûmeta tirk winda bibe û ew pê hay nebin ku Hemîd Aragon, an Hemîd Murad Hesê Xidir, li kêleka wan, li gundê Şiyê dimîne.

Carekê li Şamê, li mala Memduh Selîm çîroka navekî nû tê kirin û zimanzan û xebatkarê kurd Celadet Bedir-Xan jî li wir bûye; hingê li gor pêşniyarên Celadet Bedir-Xan navê malbata "Bedirxaniyan" diyarî Hemîdê Kûto dike.

Ji ber ku ew bawer dike, ku Hemîd dê bikaribe bi xebata xwe ya toreyî, navê vê

malbatê di dîroka raman û toreyê de bidomîne û herwisan jî navê wî, ji wê rojê û pê ve, dibe Hemîd Bedirxan.

Helbest û Ramana H. Bedirxan

Tevî ku H. Bedirxan di radyoya Sûriyê de, di beşa tirkî de xwediyê programekê bû, lê ev mirov wek helbesvanekî tê naskirin û helbestên wî ji rêgeha realîzmê dernakevin.

H. Bedirxan di navbera herdu cengên mezin de çavên xwe vekir û hate dinê, di wê demê de jî hin guhertinên mezin li cîhanê çêbûbû. Ji hêlekê ve şoreşa oktoberê bi serkêşiya Lenîn bi ser ketibû. Ramanên marksîzmê, ku li dijberî împeryalîzmê şer dike, hêviyek di dil û derûnên gelên bindes de geş kiribû, ji hêleke din ve, gelên bindest, li pir deverên cîhanê şerê serxwebûnê li dijî dewletên dagirker gur kiribûn û gelek jî bi ser ketibûn. Tevgera Kemalîstan li destpêkê dostanî digel şoreşa oktoberê girê dabû û pê re jî ramanên marksîzmê derbasî nava rewşenbîrên tirkan bûbûn; nemaze jî Tîrkiye nêzîkî Sovyetê bû û pirê rewşenbîran xwe dan kêleka wan ramanan û çareserkirina dozên gelên bindest û çîna cefakêş, li gor nêrînên wê felsefê bawer kirin; cihê ku nivîskar xwe lê bîbîne, divê kêleka kesên bindest û cefakêş be û her ku kedxwarî li welatekî têk biçê, li welatên din jî jar û qels dibe. Herwisan girêdanek di navbera dozên gelên bindest de hate danîn.

H. Bedirxan mêjiyê xwe bi baweriyên felsefa marksîzmê baş dagirtibû, lewre jî wî çareserkirina sergêrên cîhanê di dijîtiya navbera çînen civakî û serkeftina çîna jêr; a bindest de didît. Loma jî cihê xwe li kêleka karkeran, zehmetkêşan, belengazan, xizanan; kenê zarokan û hemû gelên bindest li dijî kedxwarî û împeryalîzmê girtibû û govenda xebatê gur dikir û digot:

Hemû azadîxwazên cîhanê!
Li derûdora vî çiyayî, ka em bicivînin!
Li kêleka vî çemî...
û bi hev re, em bixebitin,
Da xewnên me bi cîh bèn
Bibin agir û xwîn,
agir û xwîn...

Hemîd Bedirxan cihê xwe li kêleka kesên şoreşgêr didît, ji ber vê yekê jî bergehên cografî li pêş wî nedibûn bend û sînor, ev rewşek ji rewşên ramanê ye, ji ber ku ra-

man, wek bermayekî mirovane, tu bend an sînorên bombekirî nikarin li pêş wê rabwestin. Ji ber vê yekê, em dibînin hinek ji felsefa "Gîvara" di van gotinên H. B. de sayî diyar dibe:

Heger we dît gavên min giran in,
pê li min bikin,
û biçin pêş...

H. Bedirxan bi vî rengî dengê xwe digihîne çar kenarên cîhanê, tu dibêji qey ew perçe dibe, perçeyên gewdê wî, ramanên wî li cîhanê tev belav dibin, ango tu dibêji qey vî mirovî cîhan tev di xwe de civandiyê. Her cihê ku zor û sitem lê heye, tu wî li wir dibînî, ku li dijî sitemê bi hêz rawestiyaye, her cihê ku nalînek jê tê ango qêrnek şoreşgêrî lê bilind dibe, tu wî li wir dibînî, ku giyanê xebatê av dide û tûj dike:

Em in, ev kesên belengaz û corkar û karker,
Dixebitin em digel hemû rûniştevanên zemînê,
Da ku em şevê bidin alî,
Li kuçeyên Bêrûdê û Nîkaraguwayê,
û li Elselvadorê,
û Diyarbekirê û Herranê...

Vêcar em dikarin bibêjin; helbestvanê me ne tenê ji bo xwe bû, jiyana wî ne tenê ya wî bû, xebata wî ji bo azadiya gelên bindest bû, ji bo serkeftina çîna jêr bû, ji bo pêkanîna jiyaneke bê zor û sitem, jiyaneke birûmet bû; lewre wî digot:

Ez dijîm ji bo gulê,
Ji bo Xezalê
Ji bo nanekî spî,
Ji bo rûmetê,
û kenê mendalan,
û xewnên jinebî û sêwîyan,
Dijîm ji bo şahîke basikbirrî,
û şîna min
û ji bo çavên te yên zelal
- Ey dilbera min - ta roja rizgariyê!

Baweriya H. Bedirxan bi çavekî û xebata gelên jar û bindest bilind bû, wisan roja rizgariya gelên xebatkar, di baweriyên wî de, li cihê berz bû, loma jî digot:

Kuştanên gulan
Nikarin birêveçûna lehengan rawestînin,

Ev wate pirfîcar li ba wî diyar dibe:

Çi hêzek zordar;
Împeryalîzm, sîyonîzm û faşîzm
Nikare birêveçûna me rawestîne
Karînen keda gelan bilind dibin
Wek pelên deriyan
Û wek çîyan

Ev carek din bi me dide bawerkirin, ku ramana li nik wî ne xewnên helbestvanan bûn, belê di hişê wî de tamarên kûr berdabûn û hêvî di dil û derûna wî de geş kiribûn.

Bêhêvîti di ferhenga H. B. de nîne, helbestên wî tev jiyan û hêvî jê diherikin, tê de dilivin û mirin di baweriya wî de ne ya dawiyê ye:

Hestiyên xwe ji zemîn û demê re dihêlim
Goştê xwe ji kurmikan re dihêlim,
Û belkî, bê ku ez bixwazim, dê wan têxin firinan,
Ez nizanîm
Lê mêji tev tiştên ku tê de hene
Ji bo jidayikbûnên nû, di her nişkekî de dihêlim,
Dema berbang derdikeve ji dilê min,
Ji bo zarokan dihêlim.

Tevî ku H. Bedirxan digel sergêrên hemû gelên jar û bindest cefakêş û xebatkar di-
jî û pê re mijûl dibe, belê ew bi rojhelatê, bi kelepora gelê kurd, xwe serbilind dibî-
ne. Lewre jî dibêje:

Ji efsaneyên rojhelatê yên şîndar,
Ez tîm ba te
Ji ba "Derwêşê Evdî",
û ji vê newala şîndar, ku bi xwînê hatiye avdan,
Ji çiyayê "Sîpanê"
Ji dengê "Siyamend",
Û dilê min parçekirî ye.

H. B. li gor baweriyên xwe yên ramanî, ku bingeha wan felsefa marksîzmê bû, li doza gel û welatê xwe kurd û Kurdistanê dinihêrî û didît ku doza kurdan, wek ên hemû gelên bindest û dagirkirî, wê di riya marxîsîzm û serkeftina wê re çareser bibê. Vê lomê jî pirîcar navên bajar û cîgehên kurdî, di helbestên xwe de dide kêleka welat û bajarên bindest û xebata kurd digel a hemû gelên xebatkar û cefakêşan didît. Wek çawan navê Dêrsimê û çiyayên vê devera kurdî li nik çemê Mîkongê dibîne û ew Qamişlo, Cexcex û Xabûrê didin kêleka Seleminî û Kobayê.

Ji vê pê ve H. Bedirxan helbesta xwe bi zimanê kurdî jî nivîsandibû, wek çawan bi hersê zimanên tirkî, fransî û erebî nivîsandibû. Lê mixabin helbestên wî bi zimanê kurdî ne pir in û bi derengî hinek ji wan di kovarên kurdî de, an jî di mehrecan û şevbuhêrên toreyî de hatin weşandin û xwendin. Lê tiştê balkêş ew e ku H. B. rêça xwe ya ramanî û hunerî di van helbestên kurdî de berdewam dike û wan helbestan bi hêviyeke xurt û giran dinivîsîne:

Rêç dirêj û dûr e...
Zarok hûr in
Derd pir in,
Birtî kûr e...

Evîna azadiyê

SABAH KARA

1.

E'zanim ku tu nîn î
Lê ez bazê kemînê
Egêr ku tu dikarî
Bi meşa xezalînê
Pê li dilê min bikî
Pê li çola evînê
Vaye ez li vira me
Ez nexweşê evînê
Û li hêviya te me
Li benda reqîsînê

2.

E'zanim ku tu nîn î
Lê ez bazê kemînê
Eger ku tu dikarî
Mî mest bikî b'nêrînê
Çavê xwe yê du-kanî
Berdî dilê havînê
Vaye ez li vira me
Di nav agirê kînê
Ez li hêviya te me
Û li benda girînê

3.

E'zanim ku tu nîn î
Lê ez bazê kemînê
Eger ku tu dikarî
Bi kenê biharînê

Tu re'dan bibarînî
Li axa agirînê
Vaye ez li vira me
Bi qelşê dilbirînê
Ez li hêviya te me
Û li benda kenînê

4.

E'zanim ku tu nîn î
Lê ez bazê kemînê
Eger ku tu dikarî
Neqş bikî peyivînê
Lêvê xwe yê şekirî
Bi min tu ramûsînê
Vaye ez li vira me
Bi mirara jehrînê
Ez li hêviya te me
Li benda peyivînê

5.

E'zanim ku tu nîn î
Lê ez bazê kemînê
Eger ku tu dikarî
Mî dîn bikî b'evînê
Porê xwe yê zêrînê
Bikî siya havînê
Vaye ez li vira me
Li ber deryê evînê
Ez li hêviya te me
Ji şemiyê ra î nê

10, 11. 1996, Stolberg, Nexweşxana Bethlehem

Porê şevê

Mirina min
bi dengê gîtarekê ye
Dengê gîtarê
ê ber bi huznê
Dema peyv dîl ketin
Di dilê min de
Dengê gîtarekê serî hildide
Loma mirina min dîlketinek e
Bi dilketina peyvan
bi gîtarekê.

Çima ti deng nayê ji hêla azmên
Ma melek ne bi peyvan
dipeyivin lê
Hew, peyv bilind dibin
ji gîtarekê?

Destê min bilind in ber bi azmên ve
Xwekuştina peyvan bi bédengiyê
Dengê gîtarekê
di çola dil de
Mecnûn radipêçe
bi porê Şevê.

8-9. 03. 1997, Essen

Molière

FAWAZ HUSÊN

Şanoya komedi, berî Molière. Gotina komedî şgotineke kevn e. Ew ji ferheng û hunera Yûnanîstana kevnare tê. Wek trajediyê, ew jî bi perestina Dionysos, xwedayê meyê û xweşiyar ve girêdayî ye. Gotin bi gotin, meneya komediyê, bi yûnanî “stiranên Komos” e. Gava dibû wexta rezan û çêkirina sûlavê, ev stiran û henek dihatin gotin û kirin. Paşê komedî derbasî hundirê bajarê dibe. Bazîger, hin bi hin, şûna gundiyan digirin. Henek û stiran hin bi hin dikevin qalikê edebî.

Li bajarê Atênayê, di perçeyê duduyan de ji sedsala pêncan berî Îsa, nivîskarê yûnanî Aristofan (445-385) bi komediyên xwe navdar dibe. Di şanoyên xwe de, ew rastî û qeşmeriyar tevhev dike, ew kêmasî û biçûkiyên bajarvaniyên Atenayê dide ber çavan. Piştî Aristofan, Ménandre (340-292 berî Îsa) komediyê bêtir birûmet dike. Ew bi awakî giran dibe nigarkêşê civatê û kêfa temaşegeran bi kesên xwe diêne.

Piştî nivîskarên yûnanî, du nivîskarên romanî hunera komediyê berfireh dikin. Plaute (254-184 Berî Îsa) û Terence (190-159 Berî Îsa).

Li Îtalyayê, şanoya kendar di sedsala şanzdehan de bipêş dikeve. “Komedia dell’arte” li hemû şanoyên Ewropayê kêr dike. Tevnê van şanoyan gelekî sivik e. Bazîger li ser sehnê ji ber xwe ve tiştan zêde dikin, ew dev û lêvên xwe xwaromaro dikin, teqla didine xwe, her tiştî dikin ta ku bêtir kenê temaşegeran bi xwe bînin. Qiralên Fransayê, ji sala 1570î, derî li ber hundermendên îtalyayî û vî rengê şanoge-

riyê vedikin. Molière di destpêka xwe de di bin tasîra vê babeta kenanîne de ye. Paşê, ew rêya komediya mezin li Parîsê li ber xwe dibîne û ew komediya fransî bi saya berhemên xwe dewlemend dike.

Jiyana Molière (1622-1673)

Rûmet û ciyê Molière de warê teyatroyê de herdem giran û bilind e. Molière hemû jiyana xwe li ser hunerê xwe dike. Ew hosteyê ken û rexnegiriyê ye. Eger ew bi zanebûneke mezin çewtîyên mirovan û nexweşîyên civatê li ber çavan radixe, ew pesnê zanebûn û baqîliyê jî dike. Ew moralîst e, ew dixwaze civata xwar rast bike. Amanca wî ew e ku hemû mirov bi dilovanî û xweştî di civateke adilane de bijî.

Molière ji malbateke birciwaziya biçûk e. Ew li bajarê Parîsê tê dunyayê. Navê wî yê rastîn Jean-Baptiste Poquelin e. Ew navê “Molière” jî xwe re dibîne gava dest bi karê şanogeriya dike. Bavê wî ber û merşan jî bo qirêl çê dike. Daxwaza wî ew e ku piştî mirina wî lawê wî cihê wî bigire, jiyanê misoger û bê serêş binase. Lê Jean-Baptiste di bîstsalîya xwe de xwe jî can û dil dide karê şanogeriya. Ew komeke jî şêş bazîgeran saz dike û navê wê dike şanoya navdar.

Li Parîsê ew biser nakeve û jî ber deynan dikeve zindanê. Gava derdikeve, ew biryarê dide biçê li derveyî Parîsê, li bajarên mezin û biçûk li başûrî Fransayê hunermendiya xwe tîkîztir bike. Ew jî sala 1645 ta 1658 li piraniya bajarên başûrî Fransayê digere. Ew Lyonê jî xwe re dike navend û navnîşan. Di sala 1658an de ew li bajarê Rouenê, bajarê Corenille, bi cih dibe. Ew birayê qiralê Louisê Çardehan jî xwe re dike pişt û bi saya wî vedigere Parîsê, bajarê xwe, beşê dawîn jî koça xwe ya dirêj. Di sala 1659an de ew biser dikeve û navdar dibe. Di duwanzdeh salên dûrî Parîsê de, ew fêrî gelek tîştan dibe, ew li ser rewşa mirovan kûr dibe. Ew bêtir hunermendiya şanogeriya jî dizane û rêya navdariya li ber wî, dawîya dawîn, vedibe.

Lê navdarî piraniya caran teşqele û serêşan jî bi xwe re peyda dike. Molière zehmetiyeke mezin jî ber serê berpirsyarên oldar dikişîne. Ligel ku Louisê Çardehan bi xwe jî piştgiirtiya wî dike, Molière jî ber agirê oldaran nake debar. Piraniya şanoyên wî di cihê de qedexeyê dibin. Ji ber derdên oldar û xêrnexwazan, ew qels dibe, nexweşî li wî peyda dibin. Ew di ber xwe dide û berhemên xwe diparêze lê bêçare. Ew ne bi tenha serê xwe ye û berpirsîyariya grûpa wî li ser milê wî ye. Ew bêgav e pir binivîse û kar bike ta ku kesên li dora xwe xwedî bike.

Xweşikperestên qeşmer (1659)

Bi vê şanoyê Molière biser dikeve. Di sedsala hivdehan de kesine hene dixwazin ku

her tişt xweşik, giranbuha û bilind be. Molière di vê şanoya xwe de qerfê xwe bi xuyê van kesan dike, wan di çavan de biçûk û kenawer dike. Di vê şanoyê de, Carhos û Madelon tên Parisê û bawer dikin ku her tişt, wek di dastan û çîrokan de, gerek xweşik û giranbuha be. Ew du camêran pîs dikin çima ew herdu camêr bi çavêkî ne pir mezin li wan nanerin. Ev herdu camêrên sade dixwazin tola xwe hilînin û van herdu xweşikperestên gundî fêrî rastiya tiştan bikin. Ew berdestên xwe Mascarille û Jodelet bi kincên xandar û malmezinan ji wan re dişînin. Ev herdu xweşikperest li ber dan û standin û axiftinên van herdu berdestan dev ji hev dimînin. Lê gava ew rastiya tiştan nas dikin, ew bêrûmet dibin û ji ber tevgerên xwe fehêd dikin. Ew tê digihêjin ku mezinbûn û biçûkbûna kesan ne bi kinc û gotinan in.

Dibistana Jinan (1662)

Xêrnexwazên Molière rexnên tûj lê digirin. Ew dibêjin ku ji bilî qeşmeriyan, tişteki din ji Molière nayê. Ta ku Molière devê wan bigire, ew di sala 1662an de *Dibistana Jinan* dinivîsîne û ev berhem gelekî biser dikeve.

Mirovek heye tîrsa wî ya herî mezin ew e ku piştî ku ew jinekê bîne, jina wî rojekê wî bixapîne. Arnolphe çil û du salî ye. Ew navê De la Souche li xwe dike û Agnès dûtî jiyana tevlihev, li gundan, mezin dike. Ew dixwaze ku çavên wê tenê ji bo wî hebin, ku ew tucarî dilê xwe nebijîne mirovekî din. Lê rojekê xortek bi navê Horace tê. Gava Agnès çav lê dikeve, dilê wê bi baskên hezkirinê difire. Hemû tevgerên Arnolphe berbad dibin û şano bi zewaca Agnès û Horace tev dibe. Molière nîşan dide ku ew ne tenê hostê kenanîne ye; ew xweş mirovan û civatê dinase. Ew dizane ku mirov çiqasî bixwazin rastiya xwe veşêrin dawiya dawî ew rastî, ew xwezayî, ê derkeve. Dawiya sextekariyan herdem tê, benê derewan kin e. Ev bawerî di hunermediya Molière de yek ji srûnên herî bingeîn e. Mirovê sextekar rûreş derdikeve, derewên wî dawiya dawîn derdikevin.

Tartuffe (1664)

Ev komedî ji sê beşan, bi helbestî hatiye hûnandin. Ew di nav berhemên Molière de ciyekî mezin digire. Ogron mirovekî têt, zana û dilpaqij e. Rojekê, ew pêrgî Tartuffe tê û bawer dike ku di bin stûnê asmanan de mirov di ser vî Tartuffi re ol-dar û paktir tunene. Tartuffe xwe wek mirovekî zana û dilpaqij, xwedî dîn û baweriyeke bilind diyar dike. Ogron mirovekî sade ye û radibe hemû malên xwe li ser navê Tartuffe dinivîsîne, keça xwe lê mehr dike. Di rastiya xwe de Tartuffe mirovekî durû û Xwedênenas e. Ew li dora Elmirê, kevaniya xêrwazê xwe, digere û

destê xwe dirêjî wê dike. Jinik her tiştî ji mêrê xwe re dibêje û ji qesdî ve sozekê di-de Tartuffe. Orgon ji devê Tartuffe dibihîze ku ew çi însanekî bêrûmet û bênamûs e. Lê belê ew nikare wî biqewrîne, ji ber ku wî hemû mal û perên xwe li ser navê wî nivîsandî ye. Bi saya qirêl mirovê pîs digihêje pîsîtiya xwe, dawiyeye kambax dibîne. Mirovê rind, bi dilpakîya xwe, şad dibe. Molière bi vê berhemê rexnan li sex-tekar û Xwedênenasan dike. Ew dibêje ku gelek mirov hene olê bikar tînin ta ku bigihêjin pîsîtiyên xwe. Ew ne diji kesên ku bi rastî bi Xwedê bawer in. Lê kesên Xwedêgiravî dîndar û berpirsiyarên kelîsê diji wî û berhema wî radibin. Ew zor li Louisê Çardehan dikin ta ku ew vê şanoyê qedexe bike. Qirâl bêgav dibe bi ya wan dike, digel ku ew ji Molière hez dike.

Molière di destpêka vê berhemê de dibêje ku daxwaza wî ya herî mezin ew e ku ew mirovan ji pîsîtiyan dûr bixe. Ew xêrxwazê mirovan û civatê ye. Armanca wî bi afirandina van berhemên kendar ne tenê kenanîna mirovan e. Na, Molière textorê civatê ye, parêzgerê sinc û exlaqê ye. Ew tiliya xwe di ser birînan re dibe. Ew hevî dike nexweşî û çewtîyan ji hundirê civatê rake.

Dom Juan (1665)

Serêşên ji ber qedexekirina Tartuffe Molière bêgav dikin ku ew şanoyeke din, piyêsa Dom Juan bi lez û bez binivîsîne. Naverok û tevne vê şanoyê bi xwe gelekî kevn in. Ev babet cara yekemîn di edebiyata Espanî de peyda dibe. Molière bi xwe mijarê ji şanogeriya Italyayî distîne. Ew gelek tiştan diguherîne û bi saya wî, kesê Dom Juan di hemû edebiyata ewropayî de belav dibe. Dom Juan doxînsistek e. Jinek tê-ra wî nake, hemû jinên dunyayê têra wî nakin. Di destpêka şanoyê de ew ji berdestê xwe Sganarelle re rastiya xwe dibêje: ew derewan li jinan dike, sozan dide. Ew wan dixapîne, dibêje ku ew ê wan bike xwedî mal û jiyaneke bilind. Ew ji bo kêfa xwe dikare malên wan wêran bike, keçan ji keçanî bixe. Ew rojekê jî kalebavekî di-kuje piştî ku ew keça wî dixapîne. Paşê, ew li bajarekî rastî pûtê wî kalî tê. Ew qerfê xwe bi mirovê mirî dike û wî pûtî vedixwîne bê li bal wî şivê bixwe. Wê êvarê, bi rastî, pûtê mirovê kuştî tê li deriyê wî dixwe, li ser masa wî rûdinê. Dom Juan tîrsa nava xwe vedişêre lê gava pût bi destê wî digire, agirê dojhê bi canê wî dikeve. Pût jê dixwaze ku ew tobe bike, gazî dilovaniya Xwedê bike, lê Dom Juan tobe nake.

Dom Juanê Molière mirovekî durû ye. Gava rê lê teng dibe, ew dikare derewan û her tiştî bike. Ew qerfê xwe bi bavê xwe dike û mirina wî dixwaze. Ew pîrsa Xwedê û dojhê di ser guhê xwe re davêje. Ew ji dilê xwe tobe nake gava mirin tê dawiyekê ji ziyane wî re deyîne.

Berhama Dom Juan ji şanoyên kenawer û komîk dût dikeve. Gotinên Elvire gava ew bi ser Dom Juan radibe giran in û ew berhemê ber bi trajediyê dajon. Hêviya Elvirê ew e ku Dom Juan dev ji nepakiyên xwe berde û bide ser rêya rast. Le belê, ji aliyekî din, peyv û tevgerên Sganarelle naveroka vê berhemê bi xurtî ber bi komîdiyê dikişînin.

Molière rûyekî nû dide Dom Juanê kevin. Bi saya hunermediya Molière, ev berhem, wek ya Oedipus, Faustus, Orpheus, çiyekî mezin di edebiyata ewropayî de distîne.

Le Misanthrope an Mirovnehiz (1666)

Di hêwana Célîmènê de, Alceste diyar dike çima ew mirovnehiz e. Ew ji ber derew û durûtiya mirovan dût civatê dikeve. Alceste rastiya tiştan her gav dibêje û bi vê yekê jî, gelek serêşan ji xwe re peyda dike. Kesek ji ber xuyê wî jê hez nake. Dilê wî di Célîmènê de heye lê ev xanim durû ye. Ew di mala xwe de qerfê xwe bi hemû mirovan dike. Her ku Alceste dike hezkirina xwe jê re eşkere bike, mirovek derbas dibê. Dawî, her kes tê digihêje ku kevaniya malê gotinên nepak li pişt wan hemûyan dibêje. Her kes jê dût dikeve, tenê Alceste pê re dimîne. Ew ê wê mehr bike lê bi mercê ku ew dev ji jiyana xwe berde. Célîmène dudilî dibê. Alceste jî dev jê diqere û terka dunyayê dike.

Di vê şanoyê de Molière rexnan li dunyaperestî, li jiyana çîna têr û xandarên bajarî, dike. Eger zimanê van kesan hergav şîrîn e dilê wan piraniya caran reş e, ji rikê û nepakiyê dagirtî ye. Civata dunyaperstan li ser derewan tê avakirin. Ew çih nade hîsên bilind û nemaze hezkirina rastî.

Çikûs (1668)

Di vê şanoyê de, Molière, wek her carê, rexnan li nexweşiyekê ji nexweşiyên civatê dike. Ew qerfê xwe bi çikûsî û perestîna peran dike. Mirovekî dewlemend bi navê Harpagon heye. Ew xwedî mal û zêç e. Law û keçeke wî hene. Ew bi ser pêncî salî ketiye. Ew ê keça xwe bide kalekî bi navê Anselme ji ber ku ev kalê hanê, bê rehel û bê pere, wê keça wî bike. Lê keça wî ji xortekî hez dike û wan biryar dane ku ew ê bibin jin û mêrê hev. Lawê Harpagon, Cléante, ji keçeke haltenik bi navê Marianne hez dike. Lê Harpagon bi xwe jî ê Mariannê bîne, bêyî ku ew bizanibe ku dilê lawê wî di wê de heye. Xirboqî û girêkên vê şanoyê li ser lîstikên zimên û kenava dibin. Dawiya dawîn, her kes digihêje miradê xwe. Lawikê ciwan Mariannê dike, xuşka ciwan dilberê xwe dike. Bavê çikûs û kal dîsa sindoqa xwe ya peran ya

ku hatiye dizîn dibîne û pirsawewaca xwe ji bîr dike. Ew tenê dixwaze ku sindoqa zêran lê vegere û çî dibe bila bibe. Kalê Anselme tê digihêje ku Marianna rewštenik bi rastî keça wî ye, ku xortê ku ji keça Harpagon jî hez dike lawê wî ye. Ew bi saya perên xwe kêfxweşiyê li dora xwe belav dike, şadiya herdu zarokên xwe ava dike. Kalê Anselme mirovekî aqilane ye. Hîsên wî xwezayî ne. Ew dibîne ku tiştêkî xwezayî ye ku xort û keçên ciwan bi hev re bin, ku bav ji zarên xwe hez bikin û deriyên bexteweriyê di rûyê wan de vekin.

Harpagon di vî tiştî de tucarî nagihêje. Ew dûrî rastiya tiştan û xwezayê ye. Ew bi gihîştî ne li ser hişê xwe ye ji ber ku hezkirina bêpîvan ya peran dilê wî kwîr dike. Trajedî û komedî du avin û dikevin nav hev de. Ew berhem dikarîbû bibûya trajediyek mezin eger Harpagon bigihaştaw daxwazên xwe û berdeham bikira. Kesên mîna Harpagon dikarin di civatê de gelek malan wêran bikin.

Ev berhem, mîna piraniya şanoyên Molière, dikarîbû bibûya trajedî û dawiyên pir malkembax bi xwe re bianîna. Lê Molière hostê komediyê ye. Ew bi zanebûna xwe payaneke xweş dide berhema xwe.

Raman û nêrinên Molière

Molière bi parastina hîsên xwezayî û aqilmendiyê bang dike. Daxwaz û hîsên mirovan gerek ne pir xurt, ne gelekî qels bin. Ne nermiya pir, ne hişkiya bêpîvan. Navend ji her tiştî çêtir e. Eger hemû mirov guhên xwe bidin dengê xwezayiyê, ew ê giş bi xweşî bi hev re bijîn. Lê gava hîsek di nava mirovekî de gûr dibe, ew mirov kwîr dibe. Ew dûrî rêya aqilmendî û terazûya cîhanî dikeve. Wek nimûne, hezkirina Harpagon ya bêpîvan xurt ji peran re wî kwîr dike, nahêle ku ew hîs û daxwazên xwezayî yên keç û lawê xwe fêr bike. Tartuffe, ji ber durûtiya xwe û hezkirina xwe ji bilindbûyîne re nikare jiyaneke aram bibîne. Alceste wîqasî mirovnehiz e ku ew nikare bawer bike ku di dilê mirovan de çîrûskên xêr û xêrxwaziyê hene. Ev hemû kesên ku Molière pêşkêşî temaşegeran dike dûrî jiyaneke sade û hîsên xwezayî ne. Jiyana bi wan kesan re dibe dogeh û hemû kesên li dora wan bi agirê wan dêşin.

Molière dibêje ku mirov gerek camêr be, li cihê xwe giran be, aqilmend be, mirov gerek nekeve nava hîs û xwestekên bêpîvan. Her mirov divê bi çarenûsa xwe, bi çîna xwe ya civakî razî be. Eger bermaliyek, an gundiyekek bixwaze wek xanan bijî, helbet wê kenê mirovan bi wî bê. Eger kalek bixwaze şûna xortekî bigire, dergîstiya wî jê bistîne, helbet ew ê bibe qeşmer û temaşa.

Felsefa Molière felsefeke insanî ye. Molière guh li pirsên li ser olê nake. Dîn bala wî gelekî nakişîne. Daxwaza wî ew e ku ew nîşan bide ku bextewerîya mirovan di

civateke xwezayî û sade de ye, ne di tevliheviya hîsên xurt de ye. Molière dixwaze ku mirov bi zanebûn û bi pîvan di civatê de li xweşiyên dunyayê bigerin. Di baweriya Molière de, mirov dikarin bextewer bin beyî ku ew bi Xwedê û bi olê ve girêdayî û bawer bin.

Molière ji Racine û Corneille bêguman bêtir li dema xwe û hemû demên dîrokê kêr dike. Ew neynika jiyana dema xwe û ya hemû demên din e. Ew hergav mijareke biçûk heldibijêre û fireh dike. Berhemên wî ne li ser qehremanên efsanan an yên dîrokê ne. Ew ji nava gel in, ew mirovine sade ne. Ma çî ji Harpagon û Alceste û Jourdan û Dom Juan di civatê de bêtir!

Daxwaza serekîn ya Molière ne sinc an rastkirina çewtiyên mirovan e. Ew doza civateke rast û pak helbet dike lê amanca wî ya herî mezin biserketina berhemê ye. Ew hêvdar e bi hunermendiya xwe kêfa temaşegeran bîne û rewşa xwe û ya hemkarên xwe xweş bike.

Molière di warê komediyê de bêguman yek ji nivîskarên cîhanî yê herî biserketî ye. □

Êdî bes e

BADAL RAVO

Ne çavên te
Mîn dihewînin
Ne hinavên te
Eşq û janên min diçerînin...
Êdî bes e!
Ne ez ez im,
Ewê ji tîrojka heyvê
Stivank vehandin
Û sîngê te çiyayî pê nexşandî
Êdî bes e!
Ne ez ez im
Ewên pêlên rûbarên evîndar
Ewê ciwaniya heyva dildar
Kirine helbest û hozan,
Çavên te pê kildayin
Êdî bes e...

Welatê min

Ji bo te ey welatê min ê leyizî
Li jêr sîbera sêhrê û agir
Ji bo te ey welatê min ê birîndar
Rondika dirêjim
Rondikên min dibine çira û fener
Ji bo te her û her rondika dê birêjim
Ta serbestî jî digel min
Rondika birêje...

Necîb Mehfûz

EMÎN NAROZÎ

Nivîserê Misrî yê bi nav û deng û pirralî Necîb Mehfûz (1912—) hê berî wergirtina xelata nobelê jî hem di nav edebiyatvanên Misrî û Ereban de û hem jî di nav edebiyatnasên cîhanê de baş dihate nasîn, lê bêguman bi wergirtina xelata nobelê ya sala 1988'an re cihê wî yê nav edebiyatvanên cîhanê bilindtir û bi rûmettir bû.

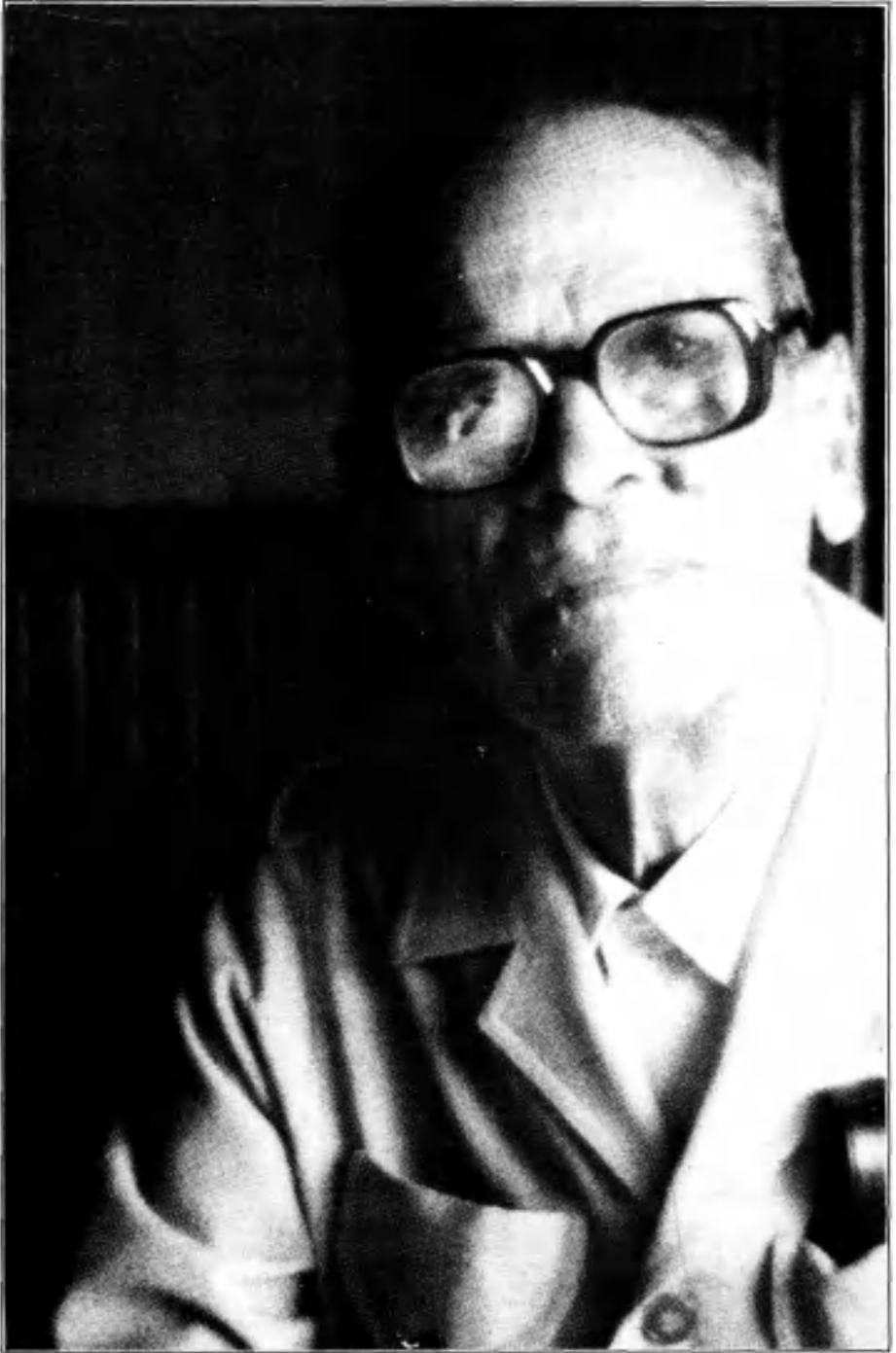
Çendî ku Necîb Mehfûz bi çîrokên xwe navdar e jî lê sêhevromanên (trilogiyên) wî yên bi navên *Beyn el-Qesreyn* (1956), *Qesr eş-Şewq* (1957) û *Es-Sukkeriyye* (1957) ku navên xwe ji kolan û taxên Qahîreyê girtine, di nav edebiyata cîhanê de cihekî wan yê taybetî heye.

Necîb Mehfûz di nav romanên xwe de jî wek pirrê berhemên xwe, giranî daye ser gelşên civakî û malbatî, ew bi tevayî li ser jiyana civaka ereban û bi taybetî jî li ser ya xelkê Misrê rawestiyaye. Wî hem jiyana wan ya li hundurê malê û hem jî ya li derve bi awayekî zelal û vekirî û dûr û dirêj pêşkêşî xwendevanên xwe kiriye.

Ev serpêhatiya di destê me de ya bi navê *Dunyellah* jî mîna gellek berhemên wî yên din li ser beşek ji civaka karmendên Misrî û hawîrdorên daîreyên fermî ye. Ew serpêhatiyê ku serê mehê wextê sitandina meaşan li karmendên daîreyekê qewimiye tîne zimên û pê re jî gellek bûyerên ku di nav civakê de çêdibin carna bi diyalogan û carna jî bi ceweta dîtînen rollgiran diyar dike. Necîb Mehfûz di bikaranîna zimên de jêhatî ye û haya ku jê tê hevoksazkirina zimanê klasîk bi awayekî serbest li zimanê erebî yê nûjen î nivîskî tîne. Di berhemên wî de hevaxaftin û têkilî tevrealîst in.

Necîb Mehfûz di sala 1912'yan de hatiye dinyayê û di navbera salên 1939 û 1944'an de li Unîversîteya Qahîreyê beşa Filosofiyê xwendiyê.

Necîb Mehfûz serê pêşî bi serpêhatiyên dîrokî dest bi nivîseriyê kiriye û her ku çûye berê xwe fireh kiriye û gellek berhemên hêja dane. Ji bilî van hersê romanên (trilogiyên) wî berhema wî ya pêşî ya *Hemas el-Cunûn*, ku cara pêşî di sala 1937'an de hatiye weşandin, ya *Emam el-'Erş* û ya *Qisset Haretîna* navdar in.*

Cîhana Xwedê

NECÎB MEHFÛZ Ji erebî: **EMÎN NAROZÎ**

Bi ketina dergevanê daîreya hukûmetê 'Emo Îbrahîm re hunduru tije jiyan bû. Wî camên daîreyê yek bi yek vekirin, bêdil û ponijî dest bi sivnikkirina erda wê odaya fireh kir, di ber de jî wî hêdî hêdî û li qayde serê xwe dihejand, arçûmekên xwe fena ku tişteki bicû dibir û dianî û pê re jî muyên spî yên erçen û cênîkên wî dihejiyan, lê heçî di qoqê serî de tayek mû jî nemabû. Piştî ew li maseyan zivirî, dûmana ser wan paqij kir, tiştên ser wan li hev rast kir, paşî derbasî odeya midûr bû, ji wir careke din li odeya mezin nihêrî û çavên xwe mîna ku li xwediyên wan binihêre, li ser maseyan gerand. Carna beşera wî vedibû û carna jî madê wî nexweş dibû, lê dawî bişirî çû û ji xwe re got: »Vêga jî em ê herin haziriya taştê bikin«.

Pêşî katibê arşivê mîrza (birêz) Ehmed ku temenê wî gihîştibû pêncî salî û mîna kalekî piştixûl bûbû, xwediyê rûyekî neqîşandî û madekirî bû ku tê de tadehiya sal û zemanan xuya dikir, hate xênî. Li pey wî jî nivîskarê tîpniwîsê (daktîloyê) mîrza Mustafa ku pîrr dikeniya lê kenekî zorakî ji bo veşartina xemên xwe yê rojane, hat. Piştî wî Semîr yan jî çawa ku li îdareyê dihate gotin »Mirovê Rengsîr« û Cindiyê ku ruyê wî hê qet ji xweşiya zarokiyê derneketibû, hatin. Mîrza Mustafa jî gustil û saeta zêr di dest de, maşeya qerewat a zêrîn di ber de, bi kubarî kete hundur û pê re jî Hemamê dîlzîz î bejinzirav û sirrparêz hat. Paşê jî serokê Îdareyê yê payebilind mamoste Kamil, tizbiyek di dest de û digel giramî û cidîtiya xwe hate hundurû. Bi hatina wî re îdare bi xişexîşa kaxez û dengê mirovan tije bû lê, kesî dest bi şolê xwe nekir. Midûr bi xwe jî bi telefonê mijûliya xwe dikir û rûpelên rojnameyan jî weke duruşm û alayan li hewa li hev diketin.

Lutfî ku çavên xwe li nûçeyan digerland got:

– Wê îsal bibe dawiya cîhanê,

Dengê midûr jî ji ser telefonê bilind bû:

– Ma dê hîv bê girtin?

Di wê navê de Semîr jî kire gazî:

– Çima em xwe bi zewac û zarokan re diêşînin, va xortekî li ber çavên diya xwe bavê xwe kuştiye!

Herweha Ehmed jî bi dengekî ketî got:

– Ma ku derman li bazarê nebin çi kelkê nivîsîna reçeteyan heye?

Di wê navê de çavên Cindî ji ser klînîka pêşberî wan nediniqiya û ji kursiyê xwe zoq bûbû li piştta hemşîreya almanî ya çûrik dinihêrî û Lutfi jî li xwe ewle domand:

– Ji min bawer bikin, dawiya cîhanê ji hizrên we nêziktir e!

Midûr destê xwe danî ser dengwergirê û bi dengekî fermanwarî ji Hemam re got:

– Dosyaya numreya 120/3-1'ê amade bike!

Piştî ew dageriya ser xeberdana xwe ya balkêş û Hemam jî bê ku serê xwe ji ser rojnameyê bilind bike di ber diranên xwe de got: »Korîma diya te kirî!«

Di wê navê de 'Emo Îbrahîm jî tevî bergeşeke tije dageriya û dest pê kir sendawîçên fasûliye, îsot, penîr, helaw û tehîn li wan bela kir. Devê wan dest bi xwarinê kir, li heraliyî bû mirrçemirrç lê çav ji ser stûnên rûpelan ranebûn. 'Emo Îbrahîm jî di dergehê îdareyê de rawestiya, bi awayekî ecêb û bi çavine xumamî li nanxwuran dinihêrî ta ku Ehmed bi dengekî devdagirtî bang kir:

– 'Emo Îbrahîm lîsteya meaşan.

Mêrik çû. Piştî saetekê qerewat- û lewentefiroş (miskfiroş) ku herserê mehê dihare îdreyê, kete xênî. Wî pertalên xwe li ser maseyê vekir û karmendan jî xwe dan dorê, lê nihêrîn û lazimatiyên xwe jê girtin. Zilam bi niyeta ku dema wergirtina mûçeyan (meaşan) careke din bizivire ji odayê derket. saetek piştî rûnfiroş hate xênî ku deynên xwe bide hev lê Mustafa kenîya û bi zimanekî manedar jê re got:

– Raweste ta ku 'Emo Îbrahîm dagere.

Zilam bi pinepina lêvên xwe yên ku hertim dixwendin, li ber derî rawestiya; tîp-nivîs jî bi lez dişixulî û di wê navê de Samîr jî derbasî odeya Midûr bû ku hinek belgeyên girîng nîşanî wî bide. Cara pêşî tavê ji paceya raserî meydanê da odayê û Cindî jî ji qasê carekê çavek davêt cama klînîkê. Midûr ji bo şolekî gazî 'Emo Îbrahîm kir lê Mustafa ew agahdar kir ku ew hê ji malîyeyê neziviriye; li ser vê yekê Ehmed serê xwe ji ser dosyayan rakir û got:

– Zilam dereng bû! Gelo çima ew dereng ma?

Herweha rûnfiroş jî rabû bi niyeta ku dîsa dagere, çû hinek daîreyên din, Ehmed jî çû derveyê odayê rast û çep li rê nihêrî, piştî zivirî û got:

– Tu pêjn jê nayê, gelo çi tiştî ew bi paş xistiye?

Ew zilamê xirriyayî.

Piştî sê saetan êdî sebra Ehmed nema hat, ew ji cihê xwe rabû û bi dengêkî bilind diyar kir ku dê ew here Malîyeyê li zilam [‘Emo Îbrahîm] bigere. Demek dûvre ew bi madekî nexweş î xeyidî hat û got:

– Hê berî saetekê wî meaş girtine; gelo ew dîn bi kur ve çûye?

Lutfî pirsî:

– Ma wî mûçeyê xwe girtiye?

– Erê, kasedaran wusa got.

– Belkî ji bo bazarê çûye bajêr.

– Berî ku meaşên me bîne?

– Ev ne dûrî aqilan e, çiku herroj ew tişteki nû dike.

Madekî nexweş xw berda ser ruyên wan, ruyê mudûr ku meaşê wî gihîştibû kêrtan çaran, qermiçî û bêdengîyeke kurt xwe berda ser daîreyê ta ku Mustafa bi kenê xwe yê hercar bêdengî birrî û got:

– Bînin ber çavên xwe ku wî ew di rê de dizî bin. Dengê kenekî wusa pîrr hûrik mîna keserên nihênî ji hinekan hat, lê Lutfî domand:

– Yan jî bûyerek lê qewimî be.

Lê gava wî madê wan î nexwş dît rabû şora xwe guhert û got:

– Ew tiştê ku îro pê li ‘Emo Îbrahîm bike, pê li temamê îdareyê dike.

Ehmed jî bi hêrs got:

– Ji bilî wanên ku dewlemendiyeke raybetî li piştta wan e.

Dilê gişan hebekî bi gotinên wî xweş bûn lê Midûr bi xameya xwe ya parker ku di rojê xweş de pê hatibû perûkirin, li masê xist û daxwaza aramiyê ji wan kir; ya rastî wî endîşeyên xwe vedîşart. Bes digel vê jî dîsa Cindî pirs kir:

– Di vê rewşê de dê çi bibe ji diravan?

– Mîna rewşa diziyê?

Lê kesek nekeniya û Cindî jî pirsên xwe domand:

– Di rewşa qezayan de?

– Ew bi zor hatine dizîn, li cem polîs dimînin ta ku rastî derkeve holê, de bimore kero!

Lê xuya bû ku diyarê kenê bi tevayî qelîyabû, rû giş xemnak bûbûn û dem mîna nexweşîyeke giran pîrr hêdî diçû, di wê navê de dengêkî pirsî:

– Em vê sibeyê li ser ruyê kê rabûne?

Ehmed rabû çû daîreyan tev li ‘Emo Îbrahîm geriya û dûvre bi ruyekî bêhêvî û kesirî zivirî.

Di wê bûyera ecêb de Mudûr li tişteki ku nedikete dilê yekî ji wan, dihizirî. »Dê nifir giş lê bêne kirin û her cure manî dê bêtin qebûl kirin, ma jê pê ve çi tê kirin? Heçî Lutfî, jineke dewlemend li pişt e, Samîr yekî navdar e, lê hinek rebenên mîna Ehmed dê pîrr pê biêşin«. Di wê navê de rûnfiroş jî dageriya û berî ku devê xwe veke Midûr lê hate şotir û potiran:

– De raweste, qiyamet ranebûye û em li daîreyeke hukûmetê ne ne li kuçê.

Zilam şaşmayî zivirî, hinek karmendên daîreyên din ku ji bo temaşê hatibûn, Xwestin ku yariyan bikin lê hewayeke wusa xemnak î giran hebû ku tinaz di gewriyên wan de hiştin. Tasewasa dilê karmendan her ku çû zêdetir bû û destên wan hew kar girt. Ehmed keserek kişand û pê re got:

– Dilê min dibêje ku mesele jidil e, gelfî alemê me rihet bihêlin, piştî rabû ser piya û got »Ez ê herim ji dergevanê wezaretê jî bipirsim« û bi lez wunda bû, lê dûvre dageriya û bi dengêki hêrsbûyî kire qêrîn:

– Dergevan eseyî dîtiye ku ew saet li dor 9'ê danê sibê ji daîreya wezaretê derketiye.

Li pey jî bi dengêki ketî domand:

– Xuyaye ku ji bûyerekê xerabtir e, ne mumkin e ku jiyana xwe bide bi sed û pêncê dused cunêhî (diravê mistrî ye), qeza ye! Ey Xwedayê erd û esman ma kes li wî bajarî heye ku dawiya wî nehatiye?

Demek piştî Lutfî his kir ku carna hinek awir bi aliyê wî ve diçin û rabû bi dileki guviştî got:

– Ev yek ji tifaqekê xerabtir e, belkî hûn meraq dikin bê çi bi min tê, lê ya rastî heçî jina min çendî ku dewlemend e jî lê yek mulîmekî [=1/1000 cunêh] bi tenê jî ji malê xwe nade min.

Bi dehan lanet nihênî lê hatin kirin, tu kesî bala xwe nedayê û Ehmed jî keserek kişand û got:

– Hûn ji Xwedê bawer dikin? Bi wî Xwedayê bi tenê kim ez ji roja didoyê mehê ve diçim û tîm û yek mulîmek jî di berîka min de nîne. Ne qahwe, ne çay ne jî bikaranîna tu wasîteyan, zarûyek di lîseyê de yek jî di unîversîteyê de ye û ji ber dibistana seretayî deynekî pîrr li min heye, de îcar ez dê çi bikim ey Xwedayê gerdûnê?

Dema ku saet ji yekê bihûrî midûrê îdreyê bi ruyekî xemnak û qermeçî rabû piya ji odeya xwe derket û got:

– Divê çavdêrê giştî bê agahdarkirin.

Çavdêrê giştî bi dileki xemgîn li bûyerê guhdarî kir û piştî pîrsî:

– Digel vê gumanê jî ma ne mikûn e ku vegere?
– Ya rastî ez bi temamî bêhêvî me, saet jî tê diduyan. Çavdêrê giştî bi awayekî rexnegir got:

– Tu dizanî ku reftara we şaş e û dijî biryaran e. Midûr hinekî bêdeng û bêhêvî rawestiya û piştire kire minemin:

– Daîre giş wusa dikin.
– Çendî ku wusa be jî dîsa şaşiyek yeke din rast nadêre, ji min re raporekê binivîse da ku ez bidim serokê wezaretê.

Bes Midûr ji cihê xwe nelibitî û got:

– Pêwîstiya hemiyar pirr bi meaşên wan hene, ev rewşeke bêminak e.
– Hûn çi ji min dixwazin ku ez bikim?
– Me tu meaş nesitandine û tu lîste jî îmza nekirine.
– Tiştê bûye nayê inkar kirin û reva ji berpirsiyariyê tine.

Bêdengî dirêj bû. Midûr bû wek yekî wundabûyî, çavdêr pê re westiya û xwe bi hinek kaxezên ser maseya xwe mijûl kir ta ku midûr ji cihê xwe rabû û hêdî hêdî ber bi derî ve meşiya, li ber derketinê dengê çavdêr hatê ku dibêje:

– Xeberê bidin polîs.

Daîreya hukûmetê tev kişiya polîsyaneyê. Riya wan ku dê tê de derbasî odeya komsêr (serkpolîs) bibûna di nav hinek pîrekên ku çarmêrkî rûniştîbûn, de diçû û li pêşiya wan jî qefleyek zilamên şerkirî bi xwîne lewitî ku leşkeran ew dibirin hebûn. Di wê navê de ku ji pişt deriyekî asêkirî ve zarîn û hawareke bi şewat dihat, [ew gihîştin odeya komsêr û] midûr mîrza Kamil jî bûyer ji serî heya binî jê re qise kir. Wî got ku: »Emo Îbrahîm dergevan e û 55 salî ye, hê ew deh salî bû gava kete ber xizmeta wezaretê û li çapxaneya wê şixulî, piştire ji ber ku bêemriya serokê xwe kir ew avêtin dergevanîyê, mehmizê wî yê eslî şeş cunêh in. Karmendê îdareyê, digel hinek ecêbiyên wî yên mîna ku carna ne li hiş dipeyive yan têkilî tiştê ku pê neketiye dibe yan jî carna bêsedem li xwe digire û xwe davêje nav siyasetê, hemî jê xweş in. Tê gotin ku ew li taxa Derb el-Hulleyê li numreya 111'yan rûdinê û heya niha tu diziya wî derneketiye, tişteki ku guman jê bêkîrin nexistiye stuyê xwe«.

Piştî nivîsandina raporê Komsêr got: »Dê polîs pêşî eseyî bikin bê ka tu bûyer bi serê wî ve hatine yan na û piştire wê bidin pey rêça wî«. Wê hingê karmendan ji çûyinê pê ve tu rê ji xwe re nedît û rabûn mîna sermestên ecêbgerandî ji polîsyaneyê derketin. Dengên wan tevîhev bû, gilî û gazinên wan ên li hember berpirsiyariya giran ku li malê li benda wan bû, dest pêkirin. Dilê hemiyar dixwest ku ji hev neqetin û pêkve gelşa xwe çareser bikin lê ji ber ku bivê nevē dê dawiyê ji hev biqetî-

yana, rabûn ji hev belabûn û heryek ji wan bi riya xwe ve çû. Midûr bi xwe dageriya malê û ji leyistika poker yan jî konken pê ve tû daxwaziya wî tinebû. Nivîskar Mustafa çû Deriyê Şe'riyye cem deyndêrên ku gava ew dikete tengasiyê, timî diçû bi faîzeke pîrr pûl ji wan deyn dikir. Heçî Lutfî jina wî xwe da ber nefeqeyê malê lê diviyabû ku ew ji bo xercê xwe yê mehê, dekekê lê bike; Cindî ku xortekî ezeb bû û li cem bavê xwe dima biryar da ku ji bavê xwe re bibêje: »Vê mehê weke ku ez hê jî xwendevan bim min biqedîne!« Hemam bi xwe diviyabû ku jina xwe ya endamê komeleya cîranên hêvişkar (teserrufkar) bîne rê ku digel xwekêmdîtî û bûna sedemê qîrên û girînê jî, dîsa ji hevbeşan para xwe ya mehane ya kincan bixwaze û ji bo mûnetê malê xerc bike. Rewşa Semîr hebekî ji ya wan hêsayîtir bû û ji ber vê jî dema ew bi tenê ma ji xwe re got: »Ger ku ne ji bertîlê bûna ez ê biketima kuçeyeke rê jê nederketî!« Ehmedê arşivgêr ku hevalên wî hêviya sibelêbûnê jê nedikirin, ma dawî, ew bê armanc û bê ku haya wî ji der û dorên wî - çî mirov û çî wasîte - bimîne li rê meşiya û bi keser û madekî zer kete hundurû, xwe avête ser kursiyê pêşî ku gihîştê û çavên xwe girt. Jina wî tevî bihna xwarinê çû bi ser ve û li derdê wî pirsî:

– Çi bûye ji te?

Wî hema yekser got:

– Vê mehê meaşê me tine!

Wê behitî got:

– Çima? Xwedê me ji şer biparêze! Ne 'Emo Îbrahîm beyaniyê mehmizê te anî!

Bi vê gotinê re zîlamê me mîna wî kesê niqobûyî ku dawiyê bihna wî derkeve, ji cihê xwe ferqizî û di wê navê de jina wî jî çû demedek kaxezên malîyê tevî meaşê wî giş anî. Ew wusa şa bû ku hindik mabû ji hişê xwe here, wî herdu destên xwe bi hewa ve rakir û ji dil û can du'a kir: »Xwedê qencyê bi te bike ey 'Emo Îbrahîm! Wey 'Emo Îbrahîm Xwedê xatirê te bigire!«

Polîsan avêt ser mala 'Emo Îbrahîm ya Derb el-Hulle ku odeyêke axîn î nîzîm bû û hewşeke kevn î nîvdexle li ber bû. Ji doşekeke darîn (ji text), hesîrekê, sobeyekê, beroşekê, teyfikeke sac û jîneke pîr î yekçav ku wek jina wî xwe da nasîn, pê ve tişteki din tinebû. Dema pîrsa mêrê wê jê hate kirin wê bersiv da ku li Wezaretê ye û rast û rast diyar kir ku haya wê ji dizîya wî tine. Ji ebayekê pê ve tu cilên wî tinebûn ew lê gerîyan tê de perçeyek pembuyê piçûk dîtî, jinik jî bi xwe re anîn û hatin polîsxaneyê. Jina wî pîrr girîya kîre qareqar û diyar kir ku haya wê ji rev û dizîya wî tine. Wê qala jiyana wan ya pêkve kir û da zanîn ku ew di destpêkê de gellekî qenc bû û lawên esîl ji wan re çêbûn: Yek ji wan karker e û li aliyê Erqê [kanala avê] dişixule lê ji çend salan û vir ve pêwendiyên wan ji hev qutbûyî ne. Yek jî hê

dehsalî bû di qezayekê de miriye. Qîzeke wan jî bi karkerekî avahiyan re zewiciye û çûye jora Misrê, ew jî mîna birayê xwe yê karkerê Erqê ji wan dûr ketiye. Herweha wê li xwe danî ku 'Emo Îbrahîm di van mehên dawî de bi awayekî pirr xeter guherîbû û piştî ku bûbû navsere nûçeya têkiliyên wî bi çîtikfiroşa (bilêtfiroşa) cem qahweya Fuad re hate guhên wê û ev yek bû sedemê şerê navbera wan yê zêdetir ji şerê gişên rûniştvanên taxa »el-Hulleyê«.

Sîxur çendeyekî çûn li qahweya Fuad bi cih bûn û piştî bi qefleyeke ecêb ji koma zarok û xortikên cixarefiroş tevî hinek cîlakerên solan dageriyane beşê. Dema 'Emo Îbrahîm ji wan re hate tarif kirin hingê gişan ew naskir û gotin ku ew di van mehên dawî de li ser kursiyê paşî yê rêbaza (pasaja) averê rûdinişt, qahweya xwe vedixwar û li keçika Îngilîzî mêzedikir. Dawiyê diyar bû ku mebesta wan bi keçika Îngilîzî ew lotofiroşa 17 salî yê porzer û çavşîn e ku di eslê xwe de ew jî çixarefiroş û çixareberhekar bû. Kêm û zêde hemiya jî li xwe danî ku dilê gişan, heya dilê hinek muşteriyên qahweyê yên rêzdar î nefspiçûk û şêrîn jî, pê ve hebû.

Dilê 'Emo Îbrahîm jî pirr pê ve bû, wî carekê gava ku di rê de derbas dibû ew dît û dema zaniya ku ew ji kozeçêra qahweya Fuad e, rabû li dawîya rêbazê ji xwe re cihekî ku herêvar wê lê bibîne, dît. Wî hertim gazî wê dikir berbiçav da ku çitîkekê (lotoyekê) jê bikire, lê ya rastî ew lê dişixulî ku demeke dirêj wê li cem xwe bihêle. Serê pêşî gava keçik bi şewta dilê wî hisiya ji wan re got û wan jî roj bi roj li pey wî casûsî kir û pê tinaz û henekên xwe kirin, lê haya wî ji bayê felekê tinebû. Rojekê wê ew pê hesandin ku ew dixwaze bi wê re bizewice û pê re sozê jiyanekê xweş î bêkul û xem û bê eziyet dide. Ew pirr kenyan, ji aliyekî ve wan ew weke qeftekê (nukteyekê) dît lewra fikra zewacê qet nehatibû bîra wan û ji aliyê din ve jî li gor xeyalên wan ew ji endazeya zavatiyê pirr dûr bû.

Yekî ji wan bi henek got:

– Ew jî xwe weke yekî ji me dibîne!

Wê bi qurretî bersiv da:

– Lê ew zilamekî dewlemend e.

Ew careke din pê kenyan, bes keçikê jî dev ji hatina qahweyê berda û piyê xwe ji herderî birrî!

Dilê polîsan qenc kete cih ku wan bi seriyekî werîs girtiye lê nizanibûn ku seriyê din li Ebû Qîr e. Belê 'Emo Îbrahîm li Ebû Qîr bû, ew li ber qeraxê deryayê bi dilekî xweş rûniştibû û awurên xwe di navbera deryayê û wê yasemîna ku gulancikên wê yên zêrîn li ber bayê nesîm li ba dibûn, dibir û tanî. Erçena qusandî ji seriyê ku di bin şaşa spî ya mîna çirra şîr de veşartî bû, xuya dikir û kefa avê rengê xwe dabû

laşê wî. Yasemînê fistanekî nû yî paqij li xwe kiribû û cuwanî û xubiya wê jî mîna bû dilop û pijaqên aveke zelal. Ew bi rûniştineke malbarwarî û bi dilekî xweş î şad û memnûn rûniştibûn digel ku hewayaya nîsanê ne bê zixtên sermayê bû. Cihê wan xir û xalî bû hem hê qilasikgir [kesên ku dikevin betlaneya havînê] nehatibûn û hem jî Yûnaniyên ku xwedî xanî bûn ji qeraxê dûr bûn.

Evîndariyê li dora vê rûniştina delal lotik dida û direqisî, di çavên ‘Emo Îbrahîm de awurên bêrikirinê û yên dehşetê pêkve mîna ku cara pêşî ew bi çavekî zarokî û beriyê ji gunehan berê xwe bide cîhanê, diyar dibûn. Wî berê derya nedîtibû, ji xwe di temamê jiyana xwe de ew ji taxên Qahîreyê derneketibû û ji ber vê yekê jî ew deryaya pêledar, ew qeraxê mezin û ew esmanê ku bi ewrekî spî, wek guleke saft vegirtî bû, şaqiz kiribûn. Wî li dengê gurmîneke ku carna dihate birrîn guhdarî dikir û pê re jî bi şadî û dilxweşî bê rabûna lêvan ji ser hev, di ber xwe de dibişirî. Wusa xuya bû ku ew ji zincîra kul û kederên xwe rizgar bûbû, di xewnekê de digeriya û bi kilamên dila yên bi şewar ku dilên bengî hertim digotin, şadi bû. Keçikê bi dilgeşî xwe li pêşberî wî dirêj kiribû, lê bêpêjniyekê jî bi melûlî xwe berda bû ser kopên çavên wê û ew giran dikirin.

Karmendê daîreya hukûmetê mîrza Lutfi ew bêhemdî li Ebû Qîr dît û naskir. Ew hersal havînê diçû li wê havîngehê dima, berî û piştî geşta xwe hertim ji hevaelên xwe re qala spehîti, aramî û masiyên wê yên xweş dikir, ji ber vê yekê jî xem û xeyala ‘Emo Îbrahîm pê tije bûbû û loma jî dawiyê riya xwe pê xistibû. Ew bi tiştên ku di meha hevhebînê de jê re lazim bûn mîna kinc, amûretên delalîyê, diyarî û pêwîstiyên kêf û xweşiyê, dagirtî hatibû wê derê. Roja wî tev di navbera odeya raxistî ku kirê kiribû û qeraxê avê de derbas dibû, ji bîlî evîn, temaşe, çixarekişandin, xwarin û vexwarinê tu mijûliya wî tinebû. Diravên ku wî di heftiyekê de xerc kir berê di salekê de xerc nekiribû û hê jî dilketiya wî ji xwestinê têr nedibû, lê li nik wî, ji pêkanîna daxwaziyên wê bi leztir tişteke tinebû. Tewr û tevgera wê pirr xerîb bû, heya araq û haşhaş jî dixwest. Ew gellek bi pey pirsên vekirî ku êdî pê eziyet dida, diket fena ku carekê jê pirsî:

– Ev dirav ji te re ji ku tê?

Wî jî bi ken got:

– Ez dewlemend im

Wê di demeke ku araqê zora hişê wê biribû bi guman got:

– Ez tê digihîjim.

– Xwedê dide te!

Û weke dîna keniya û domand:

– Di devê te de ji çar diranan pê ve diran nemane, yek li jor û sisê li jêr in.

Ew ji kena wexta bifetisiya, weke ku xemgîniyekê ew germ kiribû lê wî xwe şad nîşan dida, şadiyeke ku pîrr kesan dizanibû bê dê çawa biqede. Wî ji weha û pê ve ji bo jîdestdernexistina kamîraniya xwe ya heyî nikaribû bêhtir zor bida xwe û herweha ji bo ku nêgirtin ta ku mûlîmên dawî ji diravên xwe xerc bike jî dîsa ji wusa û zahfîr nikaribû zorê bidê ku stûna bextewariya xwe li benda ketina wê ya siruştî bimîne. Ji ber vê jî wî li ser bextewariya xwe dikudand, digel wan zehmetî û aciziyên ku ji dilketiya wî derdiketin jî. Ji ber vê jî gava wê doza dîtina Îskenderiyeyê lê kir wî qut û birr nanakir û wê jî bi dekên kelepûrî yên dostaniyê got:

– Min ji te re got: »Ez tê digihîjim!«

Bersîva wî jî ew bû ku jê re xîşrekî delal bikire, fêkî, şerab û çixareyên qedexekirî bidê, ruyê wê yê sorgulî maçî bike, jê re bi henûnî bikene û bibêje:

– Ji xwe re li deryayê û li esmana binihêre, bi tiştê ku li ber destê te ye şa bibe ku koleyê te jî xweşbext bibe.

Wî diva ku ew [keçîk] jî mîna wî dilxweş bibe, heya berî çendeyekî ew serberjêr bû ji herrî û xwelîyê pê ve tu tiştê cîhanê nedidît yan jî bi tenê kul û kederên xwe didît, lê li vir tiştên ku berê xeyal nekiribû dît. Wî avêtina rojê ya rengsirrî, çûna wê ya ava di wan rengên ecêb î ber şeveqê de dît. Herweha wî li stêrên bêxew, hîva tîrêjdayî û asûyên bêdawî nihêrt. Wî ev giş bi biriya (qeweta) evîna aferînende dît û xem xwar bê wê çawa piştî vê tadeyî bimîne.

Di destpêka meha hezîranê de qefleya pêşî ku zû hatibûn havîngehê li qeraxê deryayê xuya bûn; bi vê re jî dilê ‘Emo Îbrahîm çargopalî lê xist û jana dil weke mirinê bi ser ve girt. Di nêzîk de dê bextxweşiya wî bi yek carê biçûya û ji bo vê yekê jî ew bi bextewariya xwe ya heyî bêhtir şa dibû, lê çixareyên wî jî ji hev vêdike-tin. Rojekê dema ew li dikanê bû dît ku karmendê Îdareyê mîrza Lutfi li dawîya rê digel sîmsarek ji yên havîngehan xuya kir. Ji tîrsa hindîk mabû dilê wî bisekîniya, hema bi lez xwe avête kolana kêlekê û ji wir jî çû odeya xwe.

Lutfi hatibû wir ku mîna her havîn ji bo meha tîrmeh û rebaxê ji xwe re havîngehekê kirê bike. Ji xwe piştî çend heftiyên din êdî hem bi dirêjahî û hem jî bi berahî seranser wextê tijebûna qeraxê bû ku êdî cih jê re nedîma, bi vê re jî dê destê bêhêvîtiyê deriyê wî bîriqtiqandina û wî bêmefer bihiştina. Xewna wî ya xweş ya mîna van ewrên bilezcûyî dê biqediya û ew dildara wî ya ku digel xeyd, acizî, nerihetî û zîmanê wê yê liçç jî dîsa jê hez dikir, dê mîna kesera wî dev jê berda û biçûya. Erê wî pîrr jê hez dikir û ji bo kamîraniya ku dabûyê û wî rihê xortaniyê ku xistibû canê wî jê re spas dikir; Yezdan alîkarê wê be û wê biparêze.

Demek welê ew di odeya xwe de bi tenê ma, piştire rabû dest bi jimartina diravên xwe yê n ku pê re mabûn kir û ew li ser singa xwe girêda. Hê wusa wî li ber derî hisa pêjnekê kir, berê xwe dayê ku wa ew e tê. Wî rabû pirs kir ku fêmbike bê ka wê ew dîtiye yan na lê di çavên wê de awireke nahs î şeyatanî dît. Ji ber vê yekê jî dema xwe li kêleka wê li ser doşekê dirêj kir xewa wî reviya û şeva wî di bêxewî û di nav fikran de derbas bû.

Di nav wan hizran de wî dengê henûn ji nava dilê xwe bihîst ku jê re digot: »Diravan bidê û wê berde bira here«. Wî jê [ji deng] re got: »Roj li min zahf neçûne«. Wî [deng] jî dîsa got: »Diravan bidê û wê berde!« Ew pitkoka delal î jirêkerî, gelo bavê wê kiye? Diya wê kiye? Carekê wê eşkere gotibû:

– Di dinyayê de tu kesê min nîne.

Ew jî wusa! Hê ew di wê fikrê de pê hisiya ku tiştêkî mîna mar, di tariyê de li ser laşê wî digeriya û hin bi hin mîna destêkî diz ku ber bi diziya xwe ve here, bi jora laşê wî ve dixuşikî. Gelo ji ber vê yekê bû wê, dekbaziya xwe ya handar (teşwîqkar) zêde dikir ta ku bikeve xewê! Wey andêrê! Wî bi destê wê girt, di tarîtiyê de axînek kişand û piştire bendeziyêkê dest pê kir. Bîstikekê dûvre wî bi xemgînî jê pirsî:

– Jê re.

Li pey jî bi navnotî :

– Kengê min daxwaziyên te neanîne cih.

Wê xwe avêt ser destê wî û bi hêrs gez kir ta ku axîn jê çû û bi şid ew daf da - ev cara pêşî bû ku sirtiyêke wusa li hemberî wê dikir - û bi lez rabû çû lembe vêxist, ode ruhî kir. Pêşî li qevdika destê xwe ya bi xwîn nihêrt û dûvre got:

– Pitê, ev xerabî jî ji te!

Wê bi çavekî şermîkar gavikekê lê nihêrî û dûvre piştira xwe dayê. Wî jê pirsî:

– Tu çawa li diziya malê xwe dicadînî?

Wê poşmanî û diltengiya xwe pêkve ramî da lê dengê xwe nekir û wî jî peyva xwe domand:

– Ji xweşiya ku ez gihîştimê û pêştir êdî heweseke min a din tine.

Di pey de kenekî dijwar kir û got:

– Heçî ji aliyê min ve Xwedê qencî û başiyê bide te!

Hema wê beyaniyê ew rabû wî pîrrên mal û diravên ku pê re mabûn danê, boxçika wê da hev û ew bire êstegeha (stasyona) trêne.

Ji wê gavê û pê ve wî dev ji Ebû Qîr berda, rewşa wir jî hêdî hêdî hate guhertin û hino hino xelk bi tirênan kişiyên havîngehan. Ew ji wir derbasî Îskendereyê bû, li wir demekê bêamanc geriya lê dûvre ha ku dît wa li ber deriyê mizgefta Ebû 'Eb-

bas e û kete hundur. Wî du rek'et sinetên ketina mizgeftê kirin û piştê berê xwe da dîwêr û rûnişt. Ew bi kirinên xwe pîrr xemgîn bûbû, dilê wî ji ber poşmaniyeke kesnedî guviştî û di dilê xwe de gazî Xwedayê xwe kir: »Ji xwe ne mumkin e tu bi tiştê ku bi serê min de hat razî bî, herweha bi tiştê ku li herderî dibe jî. Belê keçikeke piçûk î delal û dilruba, ev te memnûn dike? Ka ne zaroyên min, ma ev te kêfxweş dike? Xelk ne ji bo tişteki, lê bi tenê ji bo ku ez ji te hez dikim tadeyî dide min, ma ev te dixweş dike? Ez xwe di nav milyonan de bi yek kujdarekê re his dikim, qê ev dilê te şa dike?« Piştê wî dest bi girî kir û rabû, dema ew hinekî ji mizgeftê dûr bû ji nedî ve dengê hatê: »'Emo Îbrahîm! Ew bihitî, bê viyana xwe, fitilî û dît ku ji wir ve yekî fena dêwekî serkeftî dibişire û ber pê ve tê; ji şêla wî tê gihîşt ku polîs e û li cihê xwe xwesipartî rawestiya. Zilam bi girmilka wî girt û got:

–Te em li pey xwe pîrr westandin, Xwedê jî te biwestîne. Dema ku polîs ew da pêşiya xwe û ew jî bi çavêkî sor î teslîmbûyî li pêşiya wî meşiya, jê pirsî:

– Tu dikarî ji min re bibêjî bê ka çi bû ku di vî temenî de ev yek bi te da kirin ?

'Emo Îbrahîm kenîya, piştê tiliyên xwe bi jor ve rakir, kire minemin û peyva:

"Ella" wek keserekê ji devê wî derket. □

* John A Haywood, *Modern Arabic Literature 1800-1970*, Lund Humphries, London, 1971, r. 207.

Litteraturens Världs Historia sekelskifter första världskriget, ed. D. J. Billeskov Jansen, Hakon Stangerup û P. H. Traustedt, edîtorê Swêdî Sven Rimman, Norstedt Förlag AB, Stockholm, 1973, 1991, Beşa edebiyata Erebî Frede Løkkegaard, r. 481-485.

**Ev mesele ji serpêhatiya Necîb Me'hfûz ya Erebî ku bi navê »Dunyallah« Cihana Xwedê, li çapxaneyê »Dar el Misir Li 't-Tîba'e« li Qahîreyê derketiye - tarîxa çapê li ser tîne -, hatiye wergerandin.

Ma xêr e li te!?

ROJEN BARNAS

Ma xêr e li te, Evdil-ezîz?
Ma xêr e li te, çima,
Bi her seyî re direyî
Û dizûrî bi her gurî ra
Bi her qijikê re diqijî
Xêr e?
Çira?

Karê se reyîn e
Zûrîn e yê gur
Xwendinek qijikê heye,
Ew jî
qijî e.

Hişê xwe li serê xwe bicvîne
Ne dawiya sa tê
Û ne ya gura
Ne ya qijikan tê
Ku tu wê dipêy
Tê bê xebat bimînî heta tu hebî
Tê karekî bera nekî ji xwe ra.

Çi xwede

Me çi xwede dîtin?...

Çi xwede...

Tu li ber wan

Hê gede.

Yê bûm bû, yê tîmseh bû, yê piling

Yê brûskên mirinê di dest

Û gurmîna esmên ji ber pê diçûn

Û heta

Yê ser-mirov

Lêbelê çarling.

Mêjva ye ku em geriyane

Li muzeya antîk a demên bûrî

Tu hê di dorê de yî ku

Bikarî herî

Gede!

Me gelek xwede dîtin

B'aqil be

Meke kekekel

Me xwede dîtin, sîsyarek

Me xwede dîtin, çeqel!

Bîranîneke dîrokî

ROHAT ALAKOM

Şerefxanê Bedlîsî (1543-1604) berhema xwe ya bi navê *Şerefname* di sala 1597'an de nivîsiye û îsal 400 saliya nivîsandîna *Şerefnameyê* tê pîrozkirin. Ev pirtûka giranbiha di navbera salên 1868-1875'an de wek çar cild li St-Petersbourgê tercûmeyî zimanê fransîzî bû, ev karê ha endamê Akademiya Urisetê Français Bernard Charmoy pêk anî, çawa Nikitin dibêje vî zanayî hemû jiyana xwe da vê wergera *Şerefnameyê*. Dema ez vê payîzê çûme Parîsê, ez li pirtûkxana Enstituya Parîsê bûm û min li pirtûkên wê mêze dikir, ev çapa kevn ya *Şerefnameyê* jî li wir hebû. Ev pirtûka niha kêmtir tê dîtîn, bi navê »Chèref-Nameh ou Fastes de la Nation Kourde« (Şerefname an Pirtûka Tarîxa Milletê Kurd) hatibû weşandin. Dema min rûpelên hundirîn yê pirtûkê vekir, noteke bîranînê ya Qanadê Kurdo hebû, ji Joyce Blau`re pêşkêş kiribû û wusan tê xuyanê, Qanad ev pirtûk ji Joyce Blau re şandibû. Di binê vê notê de îmza Qanadê Kurd heye û tarîxa 16.8.1966'an hatiye nivîsîn. Qanadê Kurdo di vê nota xwe de, giringbûna dîroka kurd û hêjabûna *Şerefnameyê* dide nasîn. Wek bîranînekê em li jêr van notên Qanadê Kurdo pêşkêşî xwendevanan dikin.

Heval û hevwaza gizanîha - Kurd-
nasa e'yan Coys Bîlû, tuzîva mi-
lîte'ê Kurd dewlemende, lê na-
hatîye nasxizîn ji 20 milîtan
Ewropayê, sername me ewe, ku
em tuzîva û medenîyeta Kurdên
Şindestê Şidin nasxizîn. qedir û
qîmetê wî di tuzîva milîte'ê
Projilata navênda Şilind Şidin
û Şinin ser gavan.

16. VIII - 1966.

Ş. Kurdo

Leningrad.

CHÈREF - NÂMEH

ou

FASTES DE LA NATION KOURDE

par

Chèref-ou'ddine,

Prince de Bidlîs, dans l'Îlâlèt d'Ärzeroûme.

Traduits du Persan et commentés

par

François Bernard Charmoy,

Conseiller d'État en retraite, Correspondant de l'Académie Impériale des sciences de Russie et de l'Académie de Stanislas de Nancy, ci-devant Professeur ordinaire de langue et de littérature persanes à l'Université Impériale de St.-Petersbourg, chargé de l'enseignement du Persan et du Turk à l'Institut oriental du ministère des affaires étrangères, Bibliothécaire honoraire à la Bibliothèque Impériale publique, Membre des Sociétés asiatiques de Paris et de Londres, de la Société Royale des Antiquaires de Copenhague, et de celle des naturalistes de Moscou, Chevalier des ordres russes de Saint-Vladimir de la troisième classe et de Sainte-Anne de la seconde, avec les insignes en diamants.

Tome II, première partie.

Deo favente progredi, vel mori.

St.-Petersbourg, 1873.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des sciences:

à St.-Petersbourg,

MM. Eggers et Cie. H. Schmitzdorff
et Jacques Issakof;

à Riga,

M. N. Kymmel;

à Leipzig.

M. Léopold Voss.

Prix: 2 Rbl. 65 Kop. = 2 Thlr. 28 Ngr.

Şerefname di kudnasiya Sovyetê de

KEMAL MAZHAR EHMED / Kurmanciya wê: ZIYA AVCI

Tu xwendevanekî kurd an jî rojhilatnasek tune ku navê Şerefnameyê û Şeref Xanê Bedlîsî nebihîstibe. Heta niha bi gelek zimanan û bi dehan car kurd an dirêj di derheqê Şerefnameyê de hatiye nivîsandin. Bi gelemperî rojhilatnasên Sovyetê û bi taybetî kurdnasên Sovyetê, qîmetek diyar û bihayekî mezin dane herdu cildên Şerefnameyê û nivîskarê wê. Hejmarek gelek zêde ji rojhilatnasên Sovyetê, ji bo nivîsandinên xwe yên lêkolîna dîroka Kurdistanê û çî jî yên ser warên din ên Rojhilata Navîn, gelek ji Şerefnameyê wergirtine. Di salên 30an de, ji rojhilatnas û kurdnas F. P. Rastopiçin⁽¹⁾ hat daxwaz kirin ku Şerefnameyê wergerîne rûsî. Lê belê, gelek mixabin, mirina bêwext musa'eda cîbicîkirina vî karê zanistî yê pêwîst nekir.

Qîmetdana rojhilatnasên Sovyetê bi Şerefnameyê, di dawiya salên 50an de, gihîşt bilindtirîn derecê. Di vê navê re Beşa Kurdî Qismê Lenîngradê ya Unîversîteya Rojhilatnasî ya Akademiya Zanyarî ya Sovyet, wergerandina Şerefnameyê ji zimanê farisî bi ser zimanê rûsî sîparte Yefgina Vasiliva. Cîbicîkirina vî karî, pêwîstî bi çend salên bêrawestandîna bû. Di sala 1967an de, cilda yekem a Şerefnameyê hat çapkirin⁽²⁾. Çend mehan piştî vê, karbidestê zanistî yê Unîversîteya Gelên Rojhilata Nêzîk û Navîn a ser Akademiya Zanyarî ya Azerbaycana Sovyetê, M. Şemsî, bi xebata xwe ya bi navê "Şerefnameya Şeref Xanê Bedlîsî, Weke Çavkanîya Dîroka Gelê Kurd"⁽³⁾ ku ji bo lêkolîna Şerefnameyê amade kiribû û berhemê karekî bêwestan û çend salan bû, nameya doktorayê pê sitand. Ev herdu şanezayên han, bi awakî zanistî ketin nav kurayîya qîmeta Şerefnameyê û gelek milên wê yên ku nedihatîna zanîna û jiyana Şeref Xanê Bedlîsî cara yekê bi awakî rêk û pêkî xistin ber destên rojhilatnasên xwe û yên derve. Bêguman, bi kurtî be jî behsa wan di pêşgotina çapa yekem a kurdî ya Şerefnameyê de, karekî di ciyê xwe de ye û pêwîst e.

Cilda yekem a Şerefnameyê ya bi rûsî 619 rûpel e⁽⁴⁾, tenê 412 rûpelên wê ji nivîsandina Şeref Xan bi xwe pêkhatiye. Yên din jî pêşgotin, paşgotin û kurte-behsek bi inglîzî ku li ser kitêbê hatiye nivîsandin pêkhatiye. Ev hemû jî aliyê birêz zanayê Sovyetî Y. Vasiliva ve hatine amade kirin.

Y. Vasiliva, di 55 rûpelên pêşgotinê de li ser girîngiya Şerefnameyê sekiniye û qîmeta wê ya bilind a zanistî diyar kiriye. Gelek zanyariyên din ên di vî warî de jî weşandiye ku piraniya wan jî aliyê xwendevanên kurd de nedihatî zanîn.

Di vê pêşgotinê de zanayê Sovyet, bi dirêjî behsa dîroka lêkolîna Şerefnameyê û destnivîsên wê yên kevin û ew kitêbxaneyên ku ev destnivîsên han tê de nin û gelek behsên din ên wek van babetan kiriye. Weke Vasiliva nivîsandiye, Hêrbîlo, bi zimanê fransîzî di sala 1776an de, di rûpelên 836 û 841an a kitêba xwe ya bi navê “Kitêbxaneyên Rojhilat a Kultura Giştî” de cara yekê behsa Şerefnameyê gihandiye cîhana zanyarî ya rojava⁽⁵⁾.

Agahdariya Hêrbîlo ya di derheqa Şerefnameyê de bi riya nivîsên gerokêkî tirk ê bi nav û deng ê sedsala 17an, Katib Çelebî ve çêbûye⁽⁶⁾. Piştî wî, J. Malcolm⁽⁷⁾ yekem Ewropî ye ku destnivîsên Şerefnameyê bi dest xistiye. Malcolm, di warê zanistîyê de jî feyde ji Şerefnameyê wergirtiye. Wî di cilda diduyan a kitêba xwe ya bi nav û deng de, ku di derheqê dîroka Îranê de ye, bê ku behsa navê kitêbê û nivîskarê wê bike, çend caran agahdariyên xwe ji Şerefnameyê wergirtine. Bêguman, di demek wisan de bikaranîna Şerefnameyê weke çavkanî ji aliyê şarezayekî wekî Malcolm ve, belgeyek dîrokî ye ji bo bihayê bilind û qîmeta mezin a Şerefnameyê. Bîst sal piştî J. Malcolm, dîroknivîsê fransî Etienne Marc Quatremère, di gelek ciyên kitêba xwe ya di sala 1836an de li Parîsê bi navê *Dîroka Moxolîyên Îranê* weşandiye, feyde ji Şerefnameyê Şeref Xanê Bedlîsî wergirtiye. Y. Vasiliva, bi dirêjahî behsa ciyê Şerefnameyê di nav rojhilatnasiya rûsî de kiriye. X. D. Fren, yekemîn zanayê rûs e ku di sala 1826an de, di rojnameke Peterborga paytext de behsa Şerefnameyê wekî “çavkanîyek dîrokî ya herî girîng” kiriye⁽⁸⁾.

Sê sal şûn de, cardin Fren di nivîsek xwe de behsa Şerefnameyê kiriye, di vê de daxwaz kiriye ku bi zûtirîn wext fransîziya wê bê weşandin û bê wergerandin ser zimanek Ewropî. Bi qasek şûn de, zana û karbidestê Akademiya Zanyarî ya Rûsya, Vilyaminov Zîrnov⁽⁹⁾, wezîfeya belavkirina Şerefnameyê bi fransî girt ser milê xwe û di sala 1860an de, cilda yekem bi pêşgotineke bîst rûpel a bi qîmet a bi zimanê fransîzî ve belav kir⁽¹⁰⁾.

Du sal piştê vê, cilda diduyan jî bi pêşgotinek fransîzî ya heft rûpelan ve hat

weşandin⁽¹²⁾. Cîbicîkirina vî karê han, ewqas dereceya zanistiya Vilyaminov Zirnov bilind kir ku, ji bo Akademiya Zanyarî wekî endamek çalak hat bijartin.

Vasiliva, beşeke gelek bi feyde ya pêşgotina xwe ji bo behsa destnivîsên Şerefnameyê amade kiriye. Dibêje: hejmarên van destnivîsan gelek zêde ne. Hejmarên berhevkirî yên destnivîsên Şerefnameyê, tenê yên di kitêbxaneyên naskirî yên cîhanê de, digihîjin 22 liban⁽¹³⁾. Ev jî bêguman, belgeyek din a girîngiya Şerefnameyê ye ku wisan dixuyê gelek ji kevin de diqeta zanayan kêşeya û hejmarek zêde ji van li ser nivîsandine⁽¹⁴⁾.

Li gor wan zanyariyên ku Y. Vasiliva kom kirine, kevintirîn, bi qîmettirîn û rasttirîn destnivîsa Şerefnameyê ya ku tê zanîn, nusxeya bi destxetê pîroz ê Şeref Xan bi xwe ye ku bi navê “Şerefname Tarîxa Kurdistan” hatî nivîsandin û niha di Kitêbxaneya Bodleian a Unîversîteya Oxfordê de ye.

Ev destnivîsa han a bi qîmet a Şerefnameyê, 246 rûpel e û bi bîst wênên antîke hatiye xemilandin, di dawiya meha Zilhicce ya sala 1005ê koçî (13yê Tebaxa sala 1597ê zayînî) de, Şeref Xan nivîsandina wê tamam kiriye. Yanê ev destnivîsa han yekem nusxeya nivîsandî ya Şerefnameyê ye. Ji ber ku Şeref Xanê Bedlîsî di meha Tebaxê ya sala 1597an de nivîsandina cilda yekem û di meha Gulanê ya sala 1599an de jî nivîsandina cilda duyem xelas kiriye.

Nusxeya diduyan a bi qîmet a Şerefnameyê ew liba ku di Kitêbxaneya Giştî ya Lenîngradê de ye. Dîroka nivîsîna vê nusxeya han sala 1598 e û Şeref Xan bi xwe redakte kiriye û bi destê xwe yê pîroz muhira xwe ya taybetî lêxistiye. Gelek mixabin, çend ciyên kêr ên vê destnivîsê nemane. Hêjayê gotinê ye, ev destnivîsa han a Şerefnameyê yek ji wan berhemên bi qîmet a di kitêbxaneya bi nav û deng ya Sefewîyan de bû ku rûsan di wextê Şerê 1826-1828an de, ji Erdebîlê anîne bajarê St. Petersburgê. Destnivîsek Şerefnameyê ya kevin di sala 1606an de, li bajarê Kîlîsê ji aliyê Hesenê kurê Nûreddîn ve li ber nusxeya yekem a Şerefnameyê hatiye nivîsandin. 327 rûpel e û di Kitêbxaneya Bodleian de ye.

Ji derveyê van, Y. Vasiliva behsa çend lib destnivîsên kevin yên Şerefnameyê, yên wekê destnivîsên di Muzexaneya Britanyayê, Kitêbxaneya Stenbol û çend ciyên din hatine parastin kiriye⁽¹⁵⁾.

Heta niha çend caran Şerefname ji zimanê farisî li çend zimanên din hatiye wergerandin. Li gor gotina Vasiliva, kevintirîn wergera Şerefnameyê ew herdu wergerandinên cihêkirî yên zimanê tirkî ne. Yek ji wan kurtebirîya Şerefnameyê ye, ya din jî temamê wê ye. Hera niha du destnivîsên yekê û destnivîsek jî ya diduyan hatine dîtin, lê yek ji wan jî nehatine weşandin. Kurtebirîya Şerefna-

meyê ji aliyê Mihemmed Begê Ehmed Begê Mîrza ve di sala 1078ê koçî (1667-1668ê zayînî) de hatiye wergerandin. Ya din jî di salên 1680 yên sedsala 17an de, jî aliyê kesekî ku navê wî Samî ye, hatiye wergerandin.⁽¹⁶⁾

Der û dora du sed sal piştê van, cilda yekem a Şerefnameyê ji aliyê rewşenbîrekî herî zîrek ê sedsala 19an ê Kurdistanê, Mele Mehmûdê Beyazîdî ve, yekem car wergerandiye kurdî. Mele Mehmûd, der û dora salên 1858-1859an de, bi handana kurdnasê bi nav û deng ê rûsî, Aleksander Jaba ev kar kiriye. Destnîsa vê nusxeya kurdî ya Şerefnameyê di Kitêbxaneya Giştî ya Lenîngradê de hatiye parastin. Her di wan der û doran de jî li bajarê Viyanayê Şerefname ji aliyê G. A. Barbe ve bi almanî hatiye wergerandin û beş bi beş di navbera salên 1853 û 1859an de, bi pêşgotinek werger re hatiye weşandin.

Paşê karekî zanistî yê girîng di derheqê Şerefnameyê de hat kirin ku ev karê han bû sebebê nasandina Şerefnameyê ji aliyê temamê akademyên zanyarî yên rojava ve. Ev karê han Prof. F. B. Charmoy ku wê wextê mezintirîn fransîzanê Ewropayê dihat zanîn, karî di navbera salên 1868 û 1875an de, li St. Petersburgê herdu cildên Şerefnameyê bi zimanê fransîzî biweşîne.

Ev kar, berhemê bê rawestan ê berdewamî yê 30 salên Charmoy bû, Şerefname ji çapa Wilyaminov Zirnov wergerandiye, lê ji bilî wê ji du destnivîsên din ên kevin jî îstîfade kiriye. Çapa fransîzî ya Şerefnameyê, çar cildên serbixwe ne, beşa yekem a cilda yekem di sala 1868an de, beşa diduyan a cilda yekem di sala 1870an de, beşa yekem a cilda diduyan di sala 1875an de hatine çap kirin⁽¹⁹⁾. Charmoy, riyetê hemû prensîbên mercê zanyariyên wergerandinê kiriye. Bîr û ray, rastkirin û ronîkirinên xwe yên pêwistî zaniye, di jêrnotên kitêbê de belav kiriye. Her wiha pêşgotinek jê re nivîsandiye ku tê de behsa Şerefnameyê, hinnek milên jiyana kurdewarî û coxrafya Kurdistanê kiriye.

Vasiliva, çend rexnen di ciyê xwe de li pêşgotina F. B. Charmoy girtiye, lê li gel vê jî, ev yeka han qebûl kiriye ku ew wergerandina han “heta îro jî ji qîmeta xwe ya zanistiyê tiştek wenda nekiriye”⁽²⁰⁾.

Piştê van zanyariyên bi qîmet yên di derheqê wan de kêr hatine zanîn, Y. Vasiliva dikeve behsa pesn û giringiya Şerefnameyê, bîr û baweriya xwe di wî warî de radixe ber çav û bi vî awayî didomîne:

“Qîmeta zanyariya vê çavkanîyê ewqas zêde ye, pêwistî û ihtîyaca wê bi met-hê nîne, qet nebe ji ber vê ku, bi alîkariya Şerefnameyê mirov dikare ciyê girîng ê windabûyî yê gelê kurd di dîroka Rojhilata Navîn de diyar bike”⁽²¹⁾. Bêguman qîmeta vê yeka han jî nayê pîvan, ji ber ku gelê kurd, her wekî rojhilatnasê herî

bi nav û deng ê Rûsya û Sovyetê Orbeli⁽²²⁾ dibêje: “tesîreke bi yekcarî mezin li ser jiyana rewşenbîrên rojhilat kiriye. Kurd, gelek hebûnên xwe di bin navê faris, tirk, ereb û ermenyan⁽²³⁾ de ji destê xwe kirine. Wek wê ku, kesên ji wan ên şair, hunermend û cengawerên nemir dîroka çend gelan xemilandine. Vê yeka han jî tesîreke wisan kiriye ser zanayên Ewropa û Rûsyayê ku di nav wan de bibe adet û belav be; guya kurd, ne tenê nikare tiştekî di warê rewşenbîriyê de bîne holê, belko xwediyê hêzek wisan jî nîne heta bikare tiştekî ji biyaniyan ji hînbê”. Lê belê, wek Vasiliva dibêje: bi alîkariya Şerefnameyê mirov dikare vê valatiya mezin a dîroka gelên rojhilat tijî bike û ciyê rasteqînî yê neteweyê kurd tê de bide diyarkirin.

Yek ji wan encamên girîng ên ku zanayê Sovyetê Y. Vasiliva di derheqê naveroka Şerefnameyê de daye fahm kirin ev e ku, kurdnas bi alîkariya vê çavkanîya dîrokî ya esîl, dikarin bi awakî berfireh gelek rûyên jiyana siyasî û civakî ya îro ya kurdan tê bigihin, ra û rîşên xebata rewa ya vî gelê “ya di riya rizgariya ji bîndestiya neteweyî û ji bo wekheviya wî li gel gelên din” diyar bike.

Ev tespîtên Vasiliva gelek rast û durûst in, ji ber ku Şerefnameya Şeref Xanê Bedlîsî, gelek milên girîng ên xebata asê ya neteweyê kurd ên sedsalên borî de weşandiyê ku ji aliyê dîroknasên me û yê biyaniyan ve nedihatî zanîn. Ji ber ku heta îro jî bi tevayî nehatî zanîn, ev jî bûye sebebê mezin ê tenegehîştina tevgera rizgarîxwazî ya netewî ya gelê kurd ji aliyê biyaniyan ve.

Vasiliva, ji 120 rûpelan zêdetir ji dawîya kitêba xwe ji bo têbînî, ronî kirin, muqayese û rastkirin, navên çavkanîyan, melbend û kurtebehsek jî di derheqê Şerefnameyê de amade kiriye. Bêguman, van hîm zêdetir bihayê zanyariya karê wî bilind kiriye. Hêjayê gotinê ye ku rojhilatnasên Sovyetê qîmeteke gelek zêde dan vî karê han ê Vasiliva û ev yeka han destkevtineke ronî ya kurdnasiyê hesibandî⁽²⁴⁾. Zanayê Azerî Memed (Mihemmed) Şemsî, ji derveyê nameya xwe ya doktorayê, zencîrek gotarên zanistî di derheqê Şeref Xanê Bedlîsî⁽²⁶⁾ û Şerefnameyê de, yê wekê “Dîroknivîsê Bi Nav û Deng ê kurd Şeref Xanê Bedlîsî” û “Behsa Serîhildanên Sedsala Şanzdehan a Eşîrên Kurdan Di Şerefnameyê de” belav kir⁽²⁷⁾. Dr. Şemsî, di nameya xwe ya doktorayê de, bi dirêjî behsa jiyana û serpêhatiyên Şeref Xan û rewşa jiyana siyasî û civakî ya Kurdistanê ya sedsala 16an dike û li ser naveroka Şerefnameyê disekine. Ji bo ronîkirina van behsên han hejmarek gelek zêde çavkanîyên wekê “Nuzhetu'l-Qulub” a Hemdullah Qezwînî û berhemên birek dîroknivîsên hevçaxê Şeref Xan ên wekî Qazî Ehemmedê Xefarî bikar aniyê.

Dr. Şemsî jî wekî Vasiliva, bi dirêjî behsa qîmeta Şerefnameyê kiriye û di wî warî de wiha dibêje: “Dîroknivîsên piştê Şeref Xan, ên wekê Katib Çelebî, Ewliya Çelebî û gelekên din, di berhemên xwe de ji hemû çavkanîyan zêdetir Şerefname bi kar anîne. Di eynî wextê de Şemsî ev şaşîya han jî rast kiriye ku wek grûbek dîroknivîs dibêjin, guya Şeref Xan Şerefname bi handana Şahê Îranê nivîsandiye. Di rastiya xwe de, wextê Şeref Xan Şerefname nivîsandiye, nêzîkatiya wî bi sultanên Osmanîyan re zêdetir bûye. Li gor gotina Dr. Şemsî, heta Osmanîyan alîkariya wî jî kirine. Li ser van tevan jî di naveroka Şerefnameyê de heta radeyek gelek zêde hîs bi bêalîgirî tê kirin. Wekê mîsal, Şeref Xan mi-hêldariya Şah Tehmasb û ya Sultan Murad ê Sêyem bi yek awayî kiriye û xwe ji şer û tîrkêşana wan ji hev re bêdeng kiriye.

Şeref Xan, bi awakî gelek êşkere wan sebebên ku wî han dane ji bo nivîsandina Şerefnameyê, ronî kirine. Di destpêka kitêba xwe de wiha dibêje: Ji bo ku heta îro dîroknivîsan qet tiştek di derheqê kurd û Kurdistanê de nenivîsandine, min xwest li gor îmkana xwe di wî warî de kitêbekê binivîsim û navê wê jî deynim Şerefname. Armanca min ji vê jî ew e ku navê xanedanên kurdan wenda nebin.

Madem wiha ye, berî her tiştî û pêşîya hemû sebebên, ruh û hîsa kurdayetiyê Şeref Xan han daye ku Şerefnameyê binvîse. Belgeyên vê rastiya han gelek caran di nav Şerefnameyê bi xwe de tînin. Weke mîsal, ji serî heta binî di Şerefnameyê de, bi awakî êşkere bê ku unvanê Sultan hilde, wiha dibêje:

“Kurdistan, welatek e ne ji aliyê kesekî de tê îşgalkirin û ne ji bo kesekî ser-nizmiyê dike.”

Ji derveyê van tevan, Şeref Xanê Bedlîsî yekem kes e bi awakî durûst sînorên Kurdistanê dane nişan. Berê Şeref Xan, bi taybetî di dema Selçûkiyan de Kurdistan ji wan herêman re dihat gotin ku ketibûn navbera Azerbaycan, Loristan û rojavayê zincîrên çiyayê Zagrosê. Lê di Şerefnameyê de, sînorên Kurdistanê ji Meleryê dest pê dike û qeraxên Xelîcê dawî tê. Ev jî di rastiya xwe de nişanên wan in ku her di sed sala 16an de, di destpêka çêbûna hîsa neteweyî di nav serokên kurdan de ber bi ajardanê de bûye. Mîlekî girîng ê din ê karê zanistî yê Dr. Şemsî yê di derheqê Şerefnameyê de ev e ku, bi alîkariya naverok û ser ronahiya rêbazekî zanyarî ya durûst, kariye çend mîlekî aloz û kêmhâtîzanînin ê jiyana civakî û aborî ya çend navçeyên Kurdistanê yê dawîya Qerna Navîn de ronî bike. Li gor zanyariyên di Şerefnameyê de, bingehê jiyana aborî yê Fermanrewatîya Bedlîsê ya Qerna Navîn, ser hebûna axên biçûk hatibû damezrandin.

Bindestiya cotkaran jî qalibê xwe yê taybetî wergitibû, bi vî awayî ku tenê di çarçeveya berhemanînê de hatibû girtin. Cotkaran, dibû bi ser vê de jî parêzgeriya berjewenda siyasî ya serokên xwe bikin û di hemû şerên axayên xwe de beşdar bin. Ev şerên han beşek encamê dijitiyên serokên mîrîtiyan bi xwe bûn.

Hêjayê gotinê ye, Memed Şemsî, nama doktoraya xwe wek kitêb jî bi eynî navî belav kiriye. Ev kitêba han jî, destkevtiyek din a Kurdnasiya Sovyetê ye. Kitêb ji 144 rûpelan pêk hatiye û 1 700 nusxe jê hatiye çapkirin. Dr. Şemsî, ji 134 çavkanîyên cure cure îstîfade kiriye û navên wan di dawiya kitêbê de belav kiriye. Qanadê kurdo jî di sala 1972an de, di gotara xwe ya bi navê “Kurdnasî” de, behsa Şerefnameyê kiriye⁽²⁸⁾. Di vê gotarê de Q. Kurdo, bi taybetî bal kêşaye ser destnivîsên kevin ên Şerefnameyê⁽²⁹⁾.

Wekê Q. Kurdo dibêje: M. Volkov, yekem kes e ku di salên 20î yên sedsala 19an de, bi çend rûpelan behsa destnivîsên Şerefnameyê kiriye. X. D. Fren jî yekem kes e, her di wan salan de di gotarên xwe de behsa qîmet û pêwistiya weşandin û wergerandina Şerefnameyê kiriye⁽³⁰⁾. Piştî vê, Mamoste Qanadê kurdo, tê ser behsa dîroka lêkolînên Şerefnameyê yên ku ji aliyê rojhilatnasên Rûsya û Sovyetê ve hatine kirin.

Bi vî awayî em dibînin ku ciyekî bilind û hêja yê Şerefnameyê di kurdnasiya Sovyetê de heye. Ew rastiyên ku me li jorê behs kirin, heta dereceyekê alîkarvanên dîyarkirina qîmeta zêde ya çapên kurdî yên Şerefnameyê ne⁽³¹⁾. Bêguman, Mamoste Hejar, bi wergerandina Şerefnameyê bi ser zimanê kurdî, valatiyek mezin di kitêbxaneyê kurdî de tijî kir û Akademiya Zanyarî ya Kurd jî bi weşandina wê, wezîfeyek girîng a ser milê xwe bi cî anî.

(*) Babê Zekerîya Muhyeddîn ê destê rastê yê Cemal Ebdulnnasir bû.

(*) Çapa Şerefnameyê ya farisî di sala 1930an de, li Misrê hatiye kirin. (Hejar)

(*) Piştê vê behsa jiyana Mîr Şeref Xan û bab û bapîrên wî dike. Ji bo ku em ê di dawiyê de vê binivîsin, me li ser vê qismê re gav da û li vir cî nedayê. (M. ‘Elî ‘Ewnî).

(*) Li gor tarîxa nivîsandina vê pêşgotinê 300 sal e. (Z. Avci).

(*) Ev gotina han rast e. Çunkê di dawiya destnivîsê de wiha hatiye nivîsandin: “Di dawiya meha şeşekan (Muherrrem) a sala 1007an a koça pêxember -silavên Xwedê li ser bin- li bajarê Bedlîsê -Xwedê ji qeza belayên Şeytên biparêze- bi destê nivîskarê kitêbê bi xwe -her wext payedar be û destê wî sax be- hatiye rast kirin û dawî bi vê kitêbê hat.

(*) Li vir bi çend rêzan behsa terzê nivîsandin û îşaretên ser herfên kitêbê ya farisî dike. Vêca, ji ber ku di kurdî de karekî me pê tune, min xwest ez jê derbixim. (Hejar).

(*) Kanûna pêşî ne January ye, December e. Lê eger di orijînalê bi xwe de January be, wê çaxê dibe kurdiya wê kanûna paşî be. (Z. Avci).

(1) Rohhilatnasê Sovyetê F. P. Rastopiçin, di salên 30an de, çend berhemên bi qîmet di derheqê kurdan de weşandiye. Rastopiçin, di çîhanê de yekem zana ye ku yekem bibliyografya li ser kurdan daniye û di wextê xwe de ev bi navê "Bibliyografya Di Derheqê Mesela Kurd" de, di kovara Rohhilata Şoreşger de belav kiriye. (Binêre: Rohhilata Şoreşger, bi zimanê rûsî, hejmar: 3-4, sal: 1933, rûpel: 292-326 û hejmara eynê salê, rûpel: 159-173). Yek ji gotarên bi qîmet ên Rastopiçin "Balkêşek Di Derheqê Kurdan de" ye, ev di hejmara 13-14an ya sala 1932an de, di kovara "Deng û Behsên Rohhilata Navîn" de weşandiye. (Binêre: Kovara navê wê derbaz bû, rûpel: 72-93).

Rastopiçin, ev berhem ji bo lêkolîna birek milên girîng ên jiyana aborî û civakî ya kurdan amade kiriye. Di destpêka vê gotarê de, Rastopiçin, êrîşeke gelekî giran û hişk biriyê ser wan dîroknivîsên kurtbîn ên ku xebata gelê kurd lekedar kirine. Di eynî wextê de Rastopiçin, bi awakî giran rexne li wan nivîskarên Sovyetê jî kiriye ku bi nezanî, wekê dibêje: "di bin perdeyek teng a Marksîzmê de" tuhmata kevneperestiyê kirine ser hemû tevgerên rizgarîxwazî yê kurd.

(2) Bi temambûna wergerandina cilda yekem a Şerefnameyê, Vasiliva dest bi wergerandina cilda diduyan jî kir û ew jî di sala 1976 (di vê tarîxê de şaşıyek heye. -Z. Avci) an de bi rûsî çap kir. Ji ber ku ev pêşgotina han berê weşandina cilda diduyan a Şerefnameyê hatiye nivîsandin, tê de behsa cilda diduyan nehatiye kirin. Di derheqê cilda diduyan a Şerefnameyê de, binêre: Dr. Kemal Mezher, Mêjû, Kurtebasekî Zanistî Mêjû, Bexdad 1983, rûpel: 110-126.

(3) Ev nameya han, bi zimanê azerî nivîsandiye. Kurtiya wê bi rûsî çapkiriye. Qasek şûn de nameyê bi xwe jî di kitêbek bi serê xwe de li Bakûyê çapkiriye.

(4) Hezar û sêsed (1 300) lib ji cilda yekem a Şerefnameyê bi rûsî bi awakî bi qîmet hatiye çapkirin û gelek bi zû hemû hatine firotin û niha bûye berhemek antîke.

(5) Li gor zanyariyên ku di Bibliyografya J. S. Musaelyan de hatine belav kirin, Hêrbilo, di pênc ciyên kitêba xwe de behsa kurdan û Şerefnameyê kiriye ku ew di rûpelên: 317, 706, 807, 836 û 841an de nin. (Binêre: J. S. Musaelyan, Bibliyografya Kurdnasiyê, bi zimanê rûsî, Moskova 1963, rûpel: 55).

(6) Binêre rûpela 14an a pêşgotina Y. Vasiliva.

(7) J. Malcolm (1769-1833), yek ji karbidestên naskirî yê Britanya bû. Demek dirêj li Hindistan û Iranê kar kir. Şarezariyek wî ya gelek zêde di derheqê welat û gelên rojhilatê de hebû, gelek nivîsên bi qîmet ên di van waran de li dû xwe hişt. Li Îranê, hejmarek gelek zêde çavkanî û destnivîsên kevin bi destê Malcolm ketine, Şerefnameya Şeref Xanê Bedlîsî jî yek ji wan bûye.

(8) J. Malcolm, "The history of Persia from the most early period to the present time", Vol. II, London, 1815, pp. 207-208.

(9) Mamoste K. Kurdo, di gotarekê de wiha dibêje: "M. Volkov, yekem kes e, ku di sala 1826an de, bi dirêjtî behsa Şerefnameyê kiriye." Li gor zanyariyên Mamoste Kurdo, ji derveyê Fren ê ku navê wî derbaz bû, hejmarek din ji rojhilatnasên rûsî jî wê çaxê doza belavkirin û wergerandina Şerefnameyê kirine. (Binêre: K. K. Kurdojev, Kurdnasî, kitêba Muzexaneyê Asya, Qismê Lenîngradê ya Unîversîteya Rojhilatnasê Akademiya Zanyarî ya Yekîtiya Sovyetê, Moskova 1972, rûpel: 386-387).

(10) Vilyaminov Zirnov (Viladimir Viladimireviç: 1830-1904) yek ji rojhilatnasên Rûsya yê naskirî ye, şerezayekî baş ê ziman, arkeolojî û dîrokê bû, bi gelek zimanan dizanibû. Di sala 1861an de, bûye endamê çalak ê Akademiya Zanyarî. Beşek zêde berhemên Vilyaminov Zirnov, ji bo lêkolina ziman û dîroka gelên rojhilat ên nav Rûsya Çarîtî de hatine amade kirin. Ji ber vê yekê, yek ji wan zimanên Zirnov bi awakî rewan dizanî, farisî bû û di saya wê de Şerefname weşandiye.

(11) Qismê farisî yê vê cilda han a Şerefnameyê, rûpel: 459.

(12) Qismê farisî yê cilda diduyan a Şerefnameyê, rûpel: 459.

(13) Binêre: rûpela 17an a pêşgotina Y. Vasiliva.

(14) Dûr nîne ku niha jî hejmarek zêde destnivîsên kevin ên Şerefnameyê li Kurdistanê yan jî di ciyên din ên Rojhilata Navîn de hebin.

(15) Binêre: rûpelên 17-20an ên pêşgotina Y. Vasiliva.

(16) Rûpelên 20-21an a eynê çavkanî.

(17) Mele Mehmûdê Bayezîdî, zanayekî payebilind ê kurd e. Der û dora dawîya sedsala 18an de ji dayik bûye. Gelek zimanên rojhilatê zaniye û hejmarek gelek zêde berhemên bi qîmet li dû xwe hiştine ku diqeta kurdnasan kêşaye û qîmerek zêde danê. Wergerandina Şerefnameyê bi kudî ji aliyê wî de, bi serê xwe karekî mezin e. Di derheqê jiyana û berhemên Mele Mehmûdê Bayezîdî de binêre: Mêjû, rûpel: 126-131.

(18) Aleksander Jaba, di wextê xwe de konsolosê Rûsyayê bûye. Demekê di nav kurdan de jiya ye. Di nêzik de kurd naskiriyê û gelek berhemên bi qîmet di derheqê wan de nivîsandiyê.

Yek ji wan berhemên Jaba "Cam'îye Risalayan û Hikayatan Bi Zimanê Kurmancî" ye, ku ji hejmarek gelek zêde bend û çîrokên folklorî yên kurdî yên berhevkirî pêkhatiye. Ev tev kiriye fransîzî û di sala 1869an de, li St. Petersburgê di kitêbeke serbixwe de çapkiriyê. Jaba, havrêyekî gelek nêzikî Mele Mehmûdê Bayezîdî bûye, bi alîkariya wî, karîbûye gelek destnivîsên bi qîmet peyda bike û gelek aliyên ziman û jiyana rewşenbîrî ya gelê kurd bikole, ku ciyên wan di kitêbxaneyê kurdnasîyê de diyar in.

(19) Binêre: rûpelên 21 û 49an a pêşgotina V. Vasiliva.

(20) Rûpela 23an a eynê çavkanî.

(21) Rûpela 37an a eynê çavkanî.

(22) Arkeolog û dîroknivîsê Sovyetî yê bi nav û deng Isuv Abgaroviç Orbeli (1887-1961), yek ji wan zanayên paye bilind e ku bi kûrayî û berfirehî ziman û dîroka gelê kurd û rewşa jiyana siyasî û civakî

ya wan tégihîştîye, bi çavêkî rêz li wan nêriye û xizmeteke zêde ji kurdnasiyê re kiriye. Destekî wî yê bilind di tégihandina hejmarek ji zanayên kurdên Sovyetê de heye. Hêjayê gotinê ye ku Isuv Abgaroviç Orbeli, ermenî ye.

(23) Hewce bû Azerbaycan jî têxe ser.

(24) Binêre: rûpela 67an a pêşgotina Y. Vasiliva.

(25) Binêre: Kovara Gelên Asya û Afrika, bi zimanê rûsî, hejmar: 6, sala 1968, rûpel: 201-202. Kovara navê wê derbaz bû, vê yeka han qebûl kiriye ku karê Y. Vasiliva, di hemû milan de destkevtinên girîng ên Rojhilatnasiya Sovyetê ne.

(26) Binêre: Kovara Hevalên Akademiya Zanyarî ya Azerbaycana Sovyetê, bi zimanê rûsî û azêrî, hejmar: 1, sal: 1967, rûpel: 67-72.

(27) Eynê kovar, hejmar: 1, sal: 1968, rûpel: 40-46.

(28) Derheqê vê gotara Kurdojev de binêre: jêrnota 9an.

(29) Bi taybetî yên ku di arşîvên Lenîngradê de hatine parastin.

(30) K. K. Kurdojev, çavkanîya navê wê derbaz bû, rûpel: 386-387.

(31) Mebest ji vê, wergera Mamoste Hejar ê şair e ku bi alîkariya Akademiya Zanistî ya Kurd weşand.

Her warek bi bilbilek

I. OMERÎ

Her bilbilek bi dilek
Her bilbilek bi gulek
Bilbilê Kurdistanê
Yekî bêper û kulek

Her warek bi bilbilek
Her bilbilek bi gulek...

Xem nîn e, ew bilbil e
Evîndarê sorgul e
Bêper û bêperwaz e
Dilê wî jî bi kul e

Her warek bi bilbilek
Her bilbilek bi dilek...

Gula wî yek e sor e
Sed dirî li derdor e
Bo çî bijart gula han
Bi destxistin pirr zor e

Her warek bi bilbilek
Her bilbilek bi gulek...

Her çiqas siremkaran
Bi tundî û bi daran
Çîm û pervaz şikandin
Lê, gul neda neyaran

Her warek bi bilbilek
Her bilbilek bi gulek...

Te awazek nerm heye
Bona gul qedîfe ye
Rabe hûrik bilorîn
Dijmin re pir qebe ye

Her warek bi bilbilek
Her bilbilek bi gulek...

Bilbilê hêla Botan
Îro li te zivistan
Wê bihara te jî bê
War dê bibe gulistan

Her warek bi bilbilek
Her bilbilek bi gulek...

Bilbilê warê Boşo
Li te dijmin qidoşo
Gulistan lewitandin
Divê tu paqij bişo

Her warek bi bilbilek
Her bilbilek bi gulek...

Bilbil! Tu jar û mest î
Bo gul bû kulmek hestî
Bi derdê te dikele
Dê çî kî, ew bindest î

Her warek bi bilbîlek
Her bilbîlek bi gulek...

Bilbilê lata gelî
Bigrî digel OMERÎ
Gulîstan şewitandin
Tev bû rijî û xwelî

Her warek bi bilbîlek
Her bilbîlek bi gulek...

Bilbilê Kevrê Bîqul
Serhed û warê kavl
Bes bixwîne bi kovan
Te heland hinav û dil

Her warek bi bilbîlek
Her bilbîlek bi gulek...

Ho bilbil, lo bilbîlo!
Peşîkestî dilbîkulo
Va bihar ser te de hat
Rabe bixwîn ji dilo

Her warek bi bilbîlek
Her bilbîlek bi gulek...

Bilbilê Şax û Şêbê
Vê bihara ku wê bê
Gul û çiçek devken bin
Gulîstna tu lê bê

Her warek bi bilbîlek
Her bilbîlek bi gulek
Bilbilê Kurdistanê
Yekî bêper û kulek

Adar, 1996

Şeva Sar

BEYHANÎ ŞAHÎN

Gava dest bi meşê kir, li dora malê, tê gihîşt ku di bin lingên wî de nermiyeke bê rave heye.

Dem 01.11.1988 e. Her der sar e. Zivistanê, ji zû va dest pê kiriye. Berfa sipê û he-wa sar a zivistana bêîman, ji diywariya xwe qet nerm nabe. Bednava demê jî hê li derdora saet yekê bû.

Li cem rêya sereke, daristanek û devereke bi cîhbûyî hebû. Em dikarin ji bo wê deverê, gundek an jî bajarokek bibêjin. Li keviya daristanê, li aliyê navenda wî bajarokî, maleke kevn a duqatî, dor çel mêtroyekî dirêj û bîst mêtroyekî jî fireh hebû. Dora malê bi çaman rapêçayî bû. Bi rastî wan çaman, di tarîbûna wê şevê de, ew mala xirabe, bi tirsehêztir dikir. Heger ciwanmerdiya wî nebûya, yek deqîqa din jî, wî dê li rex wê malê nema sebir bikira.

Diviyabû ew heta wê sibehê hişyar bima, raneketiba. Heger carekê jî bûba û wî çavên xwe bigirtina, wê careke din nikariba ji wê xewa şêrîn raba. Ji ber wê yekê dev ji meşîn û gerê berda û dest bi bazdana bi şûn ve, ber bi jor ve kir. Bi vî awayî dixwest ku serma di laşê xwe de, piçekî jî be, ber bi germiyê ve bibe. Li dibistanê hînê wê metodê bûbû. Gava hemû şagirt li ber dibîstanê di serma wan zivistanan da rêz dibûn, mamostan, ji paş xwendina Istiklal Marşiyê (Merşa Serxwebûnê a Tirkiyeyê) çend deqîqan ew di cîh de dibezandin.

Hîna nû çend deqîqe rabirtibûn. Ji xwe bi xwe re: »min li îmana te xistê, demê, de rabe lê!« got û bi rastî jî bêriya tava spehî ya rojê dikir. Xwestina wî mezin bû. Di demên wiha teng de, qanûnên xwezayê, ji sayku bi rikî diwartir û êştir dibûn.

Wê şeva ne dost, gerokên ku ji aliyê rojhilat ve, di ber malê re derbas dibûn bi vî û wî alî de, xwestina wî ya ku wê bîstikê di malekê de bûya, hîna xurttir dikir. Gel-lekî dixwest ku di nav wan gerokan de kesekî nas derketa û ew ji wê rewşa kambax xelas bikira. Bi dû re jî bi hevdu re biçûna maleke xweş û germ, li ser bûyerên ku hatibûn serê wî, biaxivîna. Ramanên di derheqa tiştên wisa de, bi rastî jî ji bo wê

demê, hew bi tenê xewnên pûç û vala bûn. Mîna kesên ku di tengasiyên zor û xirab de alîkariyekê ji derekê dipên. Wî jî eynî wilo dikir. Lê divê ev yek çewt neyê têgihîştin. Wî xelaskerek dipa. Naaa! Di kesayetîya wî bi xwe de hêleke wiha tunebû. Hêviya wî ya di derheqê alîkariyêke biçûk de, tenê, ji bo ku wan demên bê siûd hîna bê êştir derbas bike, bû.

Di nav wan ramanan da hê çend deqîqe rabirtibûn ew hinekî şa bû. Ew çend deqîqe bûn, ne kifş bû. Ji ber ku saeteke wî jî tunebû. Ji bo wê yekê hinekî di nava xwe de hêrs bû û: »ma qey ez jî meriv im« got û di rewşeke weha de bêsaetbûn, mîna sersariyêke mezin qebûl kir.

Ji ber nermbûna erdê di bin lingên wî de, çend mêtroyan jî diwarê malê dûr çû. Bi qasî du-sê mêtroyan çûbû. Bi wê dûrketinê re, li dora mala sehim û tirsehêz, dîsa dest bi lêgerînê kir. Gava hat ber deriyê malê, di nav deriyê vekirî -bi rastî ê şikan-dî- re çavên xwe bi beloqiyeke bê mane berdan hundur. Deriyê malê, ber bi bakur ve, yanî ber bi aliyê daristanê ve bû.

Li ber derî, di nav gengeşiyêke bê şîrove de, »ma ez derbasî hundur bibim an na« got û bi biryareke ne aşîkar, ket nav ramanan.

Şeveke weha, ketina hundurekî weha, ne ewqes hêsan bû. Ew xortekî piralî bû. Gava hîna tiştê nedikir, gellekî li ser dibêtiyan diramiya û paşê gaveke nûh diavêt. Li ber wî derî jî eynî weha kir û got: »ez di vî hundurê reş de buhusteke tenê jî ber xwe nabînim, nikarim bibînim. Yanî niha ez di vê tarîtiyê de, mîna yekî kor im. Di rewşeke weha de derbasbûna min a hundur, ne karê aqilan e. Belkî jî binê malê ji rûyê erdê kûrtir e. Di maleke weha kevn de, divê tiştên ku tê da ne jî kevn bin. Mesela; texteya ku li ser çalekê hatiye raxistin. Gava min pê lê kir, xwedê neke, heger şkest wê çi bibe? Ma gelo tiştêkî ji ketineke weha ya ji nîfşkê ve bêûjdantir hebû? A xirabirîn, ku tiştê piştî ketineke weha, mirin bû... Tobe, tobeee! Dîsa ew!«

Di jiyana herkesî de demên weha bi şik wek ên wî hene. Ji alî xeterbûnê ve, kêma an jî zêde, ne ewqes girîng e. Gava mirov ket rewşeke weha, divê mirov li gor fikrên xwe, bi qasî ku têra xelasbûnê bike, rêyêke jê filitîne bibîne. Ev bizava ji bo rêya rast, ne ji ber fireh û kûrfikirîna ku mirov dizane ye, lê di bin hişê mirov de, hew tenê gava xweparsatina ji tiştên ji bo jîna mirov xeter in, amade heye.

Xweparastin! Ji bo her însanî û heywanî, ji bo pêşerojê peyvek û bizaveke manedar e. Bi rastî diviyabû weha jî bûba.

Li ber derî, weha bê bizav sekinîbû. Piştî avêtina çend gavan ber bi hundur ve... »na, naaa!« got û ji biryara çûna hundur vegeriya. Ji xwe bi xwe re: »ma qey vîyana min a jînê ewqes sivik e ku ez li hemberî serma şevêkê û çend saetan nikarim xwe

bigirim û ez xwe weha berdidim nermiyeke bê binî û bê dawî. Ma ka buhayê ciwaniya min li ku ma? Ma gelo ez bi qasî heft saetan, yanî heta heyştê sibehê, carnan li vir û li wir bimeşim, carnan jî di cîhê xwe de hilpekim, bazbidim û bimînim wê ne çêtir be?» got û dev ji çûna hundur û deriyê malê berda.

Pantolekî jîns lê bû û bi ser wî de jî dîsa pantolekî qumaş li xwe kiribû. Li jora bedena xwe jî, binkirasek, serkirasek, fanêrak û çekêtê bedlê xwe yê sportifi lê hebûn. Kincên xwe yên din, li aliyê Awistiryayê, li cem malbateke kurd hiştibûn. Armanca wî ya ji hiştina wan a li wir, ji wî barê biçûk xelasbûna wî bû. Ji xwe di çente de, ji destek bêceme, serkirasekî, fanêrakî, sê cot gore, deh qasetan, du kart û pantolê bedlê wî yê sportifi pê ve tu tişt tunebûn. Ji ber neanîna çente gellekî poşman bû.

Li dora malê diçû û dihat. Carê li malên ku ji xwe hew dor sed mêtroyekî tenê dûrî wî bûn, dinerî. Bêşik bawer dikir ku di wan malan de kesên ku di xewa şêrîn de bûn, hebûn. Çi qasî dixwest li malekê ji wan, di nav nivînên germ û nerm de bûya.

Bi harin û çûyînan êdî qefilî û westiya. Ji bo demeke kin pişta xwe da çamekê û berê xwe da wan malan. Germa bedena wî, wek ava ku birije ser qûmê, xwe ber bi jêr ve berdida û diçû. Bi qasî ku hewce bû, di vê yekê neramiya. Bistikeke din jî wilo ma. Sermê tesîra xwe li ser wî giran kir. Li ser çermê bedena wî û bi taybetî jî di bin kokên mûyên çermê wî de, giraniya wê hîs dikir. Destpêka xewa şêrîn, êdî jê re bû wek yareke xweşik, belkî ji wê jî xweşiktir û xwe bi hêzeke mezin li bedena wî dipêça. Xurtbûna bedena xurt, ber bi bêhêziyê ve dadiker û çog pûç dikirin. Êdî nema pîr ew radigirtin. Hêdî hêdî ditewiyan. Ew yek ji bo wî ne xêr bû. Gellekî baş zanîbû ku, ketina rewşeke weha, destpêka hatina dawiyê bû. Ji xwe bi xwe re: »ez ê hinekî din weha bisekinim. Ma wê çi bibe? Çi dibe bila bibe ez ê çend deqî-qeyên din biceribînim« got û ma. Her ku diçû ricfa wî xurttir dibû.

Wî babetê sekina wî ya wilo mat û bêlebat, bîranînên wî yên ku bi naveroka xwe, bi sermê ve elqedar bûn hatin bîra wî. Dibûn wêne û dihatin ber çavên wî. Bi wê rewşa xwe ya qefilî, didît ku hemû bîranînên wî yên bi serê re, hemû xerabiyên bê oxir ên di wê derheqê de, li ser hev diciviyan û tamam dibûn. Didît ku ji sermê xurttir e. Tu sedema ku bitirse, tunebû.

Wê şeva bê oxir, bûyerên ku di nabêra salên xwe yên dozdeh û hijdehan de jiyabûn, bi taybetî dihatin bîra wî. Piraniya wan bûyeran ne bi dilê wî bûn. Gava di wan difikirî, nikarîbû bi hêsanî qebûl bikirana. Ma gelo çima di demên ewqase kurt de sextiyên weha bê mane jiyabû? Bersiva vê pirsê him zanîbû û him jî nizanî-

bû. Di erê nayê de bû. Lê bawer dikir ku nexelet bû. Ma kîjan xortî di xortiya xwe ya germ de, nedixwest ku bi hevalên xwe yên hemdemên xwe re li gor dilê xwe, hin tiştên cuda bike? Lê çend kirinên pirr bi sînorî jî, bi hişkî dihatin rexne kirin. Ji xwe rexnen civatê, ji bîlî qîrîn, çêr û kotekê ne tu tişteki din bûn. Di nav malbatan de jî, metodên rexnegirtinê, eynî wiha bûn. Ji ber rexneyên weha, çend caran wî û birayê xwe yê mezin dilê hevdu hiştibûn. Çend caran sîle jî jê xwaribûn. Di rewşên weha de, jinbira wî diket nav wan û ew ji nav destên birayê wî xelas dikir. Gava ku kekê xwe bi hêrseke weha ne bi dostanî êrîştî wî dikir, wî bi xwe tu tişt nedikir. Hew tenê dixwest xwe ji ber kulmên wî biparêze. Heger ji bo revê mecal di dest de hebûya, ew jî dikir. Her çiqasî biçûk jî bû, lê hêza beden û baskên wî li şûna xwe bûn. Ew jî ji wê yekê baş haydar bû. Heger bixwesta, wî jî karîbû çend kulmên bi hêz li kekê xwe bixe. Carnan xwe bi zorê digirt. Carekê di nav hengemeyeke weha de, xwestibû ku girmikekê, kulmekê lê bixe. Kulma xwe bi ser hev de givaştibû, hişk kiribû, xwe amade kiribû... lê belê, nikarîbû tişteki weha bikira û kulma xwe bi şûnde berdabû nermiya vebûna destê xwe.

Ji ber rewşên weha ji malê bi dûr diket, diçû cem hevalên xwe. Ji xwe hejmara hevalên wî yên herî nêzik, çend kes bûn. A rastî li herêma wan, cihên ku biçûna lê bigeriyana, zêde tunebûn. Tu cihên xortan ên taybet jî tunebûn. Cihên herî navdar û pirr, qahwe bûn. Rojên çile yên sar, ew qehwe stareke yezdanî bûn. Ji sibehê heta êvarê, belkî jî em heta şevê bibêjin wê baştir û rastir be, wextê xwe li wan qehwan derbas dikirin. Di derheqa peydekirina cihê rûniştinê de, tu derdê wan ê mezin tunebû. Peydekirina cihê razanê derdê herî mezin bû.

Li ber dara çamê bi ser hev de qijilî. Gava ber bi warê xewa şêrîn ve diçû, weha difikirî û bi nefreteke bê rave hêrsa xwe ya ji wan çend salên bihurî, di mêjîyê hestiyên xwe de, bi lerziyeke pirr xirab hîs kir. Sedema wê lerizê, tenê ew pirsra wê »li ku raketina« bû. Dîsa ketibû lepê wî dijminê wê demê. Dijmin dîsa eynî dijmin bû. Wek wê demê, ji alî hêzê ve, dîsa ji dijminê xwe xurttir bû. Wî gellekî baş zanîbû ku kesên diketin rewşên weha, nikarin ji ber fermana mirinê bifilitin.

Wê demê li mala ku bi cihbûyî bûn, du mezel, hêwaneke fireh û dirêj, killerek - di binê wê da du bîr hebûn- û dîsa odeyeke mezin ya ku deriyê xwe li paş malê bû, an jî bi aliyê bêxçe de vedibû, hebûn. Zivistanan, razana li wê oda mezin, mixabin ne hêsan bû. Ji ber çî weha bû, ew baş nedihat zanîn. Lê tiştê ku bi eshî zanîbûn, zivistanan ew ode ji derve jî sartir û kaviltir dibû. Ji bedêla ku mirov li wê odê rake- ta, mirov li derve li ser berfa sipî û sar raketa, çêtir bû. Ji ber vê yekê jî qet nedîçû wê odê. Ji bo raketinê, biryara xwe ya dawîn li ser kilerê dabû. Piştî ew biryara xwe

carekê girtibû, careke din jî nediguhert.

Du deriyên wê kîlerê hebûn. Deriyek ji aliyê çepê, ber bi oda mezin ve vedibû û du perçe bû. Textên wî yên kevn, xwe nema li hemberî dijwariya demê digirtin û êdî şikestibûn. Deriyê din ê ku ber bi aliyê rastê ve vedibû, qet bi kar nedianîn. Zivistanan êzing û komira xwe li pişt wî derî kom dikirin. Ji ber wê yekê jî, heta ku ew êzing û komir xelas nebûna, heta havîn nehara, tu kesan ji wan nikarîbû di wî derî re derbasî wê kîlerê bibin.

Li wê kîlerê, embarek jî hebû. Embar gellek mezin û xweşikbû. Bilindbûna wê hema hema digihişt kêrîn û bi qasî çar-penç metroyan jî dirêj hebû. Li dirêjiya embarê, di herdu seriyan de du dolab hebûn. Li ser wan dolaban jî du çaviyên din ên ku ji bo hacetan bûn, hebûn. Heta nivê embarê, yanî bi qesî metro û nivêkê, herderê wê, ji bilî berê pêş, hatibû dagirtin. Bi vî awayî, di zikê embarê de ciyekî mezin -li beşê jorîn- afirîbû. Li ser wir, hin çewalên zêd, kincên kevn, mînder, cacim û hin tiştên din ên ku hewcedariya rojane bi wan tunebû, hebûn.

Gava şevên sar, ji qehwê vedigeriya malê, rast diçû bexçe pişt malê, deriyê paşîn vedikir û diket hundir. Deriyê kîlerê yê şkestî her demê vekirî dima. Ji bo ku kilîdê şkoz bikin, tu derman jê nemabû. Ji ber wê jî, gava ew deriyê şkestî bi şûn de tan dida, ji bo ku deng dernexe bi hêdîka dikir, paşê derbazî hundir dibû û dîsa bi eynî bêdengiyê karê xwe yê cîdanê dubare dikir. Darekî biçûk û hişk da pişt dêrî û asê dikir. Bi vê hereketê jî ewlekariya canê xwe dianî şûnê.

Di tarîtiyê de, heta embarê rêya xwe bi destên xwe kontrol dikir û bê teşqele û meşqele diçû. Çûna heta embarê ne pîrr dijwar bû, lê li wir dijwariyeke din dest pê dikir. Derketina ser embarê weha ne hêsan bû. Gava bi jor ve hildifiriya, hêza xwe hemû dibir ser girika pê, paşê jî hêza xwe dibir ser bêçiyên lîngan û xwe ji hereketa rabûnê kar dikir. Wî çaxî hîna berî ku bêçiyên xwe ji erdê bibire, bi lez hêza ku di bêçiyên de hebû hemû dibir nav pazûyên baskan û herdu mistên xwe. Xwe weha ji bo xweqevastinê kar dikir. Ji xwe bi xwe re: »heger ez pisîk bûma, belkî wê baştir bûya; an jî pisîk mirov bûna...« digot û henek jî li xwe dikirin.

Piştî ku çend caran di wê rêya tengî mengo re derbas dibû, êdî pêwîstiya wî ya ku bi destan vir û wir kontrol bike, nedima. Bi wan ceribandînan çend şevan, li ser wê bizûtê dibû xortekî hoste.

Li aliyê paş, di nav çivalên zêd, kincên kevn, cil, cacim û mînderan da ji xwe re bi qasî dirêjiya mêtroyekê û sî-çel sentiman jî fireh cîhek çêkir û radiket. Nikarîbû nigên xwe dirêj bike. Nikarîbû li ser piştê jî bi rehetî rakeve. Li ser aliyê çepê û ê rastê tenê karîbû bikeve cîhê xwe. Divabû herdu çogên xwe heta ber singa xwe bi-

kişandina. Ji bo ku tiştêkî bikişîne ser xwe, di tarîtiyê de çî biketa ber destê wî, dikişand û bi ser xwe dadikir. Serê xwe jî dikir bin wî tiştê ji bedêla lihêfê ve û êdî qet dernedixist. Bi vê kirinê jî dixwest ku bi germiya nefesa xwe, hêlîna xwe piçêkî germtir bike.

Li aliyê din ê dîwarê kerpîç guvûgûv û fizîniya bayê bê îman hebû. Hin caran dengekî wilo xirab derdixist ku, mirov digot qey li pîpîkê dixê. Li aliyê dîwarê din, qesî mêtroyek ji herdu bîran bilindtir, pencereyêke pîr xirab hebû. Texteyên ku dîwarê kerpîç û pencere bi hev dizeliqandin, êdî nikarîbûn li hemberî demê li ber xwe bidin. Ji ber wî halê wan ê ne baş, bi çend kevir û textikên din bi dîwêr ve hatibû şidandin. Her çiqasî camên kîlerê bi qilêra salan bûn jî, ruhniya hîvê di zelaliya caman de, hewayêke xweş dida hundur. Lê ne ku hinekî jî neditirsiya.

Carekê gava kekê wî sibehê rabûbû, di kîlerê re derbasî aliyê bêxçe, ber avê bûbû, çavên wî li wî katîbûn. A rast, çavên wî li cil, mînder û tiştên din ên li ser wî kombûyî ketîbûn. Ji ber meraqê, çûbû wan serûbin dîke û dibîne ku birayê di bin wan de xwe kijilandiye. Dilê wî pê dişewite, lê dîsa jî ew ranekiribû. Axîneke kûr kişandibû û dîsa ew cilên kevn bi ser bedena wî dakirîbûn.

Desen: Serhad Bapîr

Piştî çend hefteyên bi wî awayî, jinbira wî cîhekî hîn baştir jê re li wir çêkiribû. Lê dîsa jî nexweşiyekê ji ber razana li wir, ew girt. Ew roj û ev roj e, hîna jî wê nexweşiyê xelas nebûye. Dev û rûyê wî perçîfîbûn. Gava sibehên sar ji xewê şiyar dibû û diçû ber hêliyê, li wî dostê xwe yê nû bi xembariyeke neçar temaşe dikir. Lê »çawa be ew ê paşê dîsan baş bibe« digot û dilê xwe wilo xweş dikir.

Wext weha diçû û hin tiştên din pêk dihatin. Êdî wî wir ji xwe ra kiribû cih û war. Gava ji xewê şiyar dibû, ji bo ku şûna xwe paqij û rasttir bike, hêzeke xurt di hişê wî de serdestiya xwe lê dikir. Illehî dianî bîra wî û jê dixwest ku wî karî bike. Tê digihişt ku ji bo bikaribe li wir rakeve, divê rast û pak bike.

Piştî ku kekê wî sibehê zû radibû û diçû geringehê, ji wir dadiket. Tu kosp li ber çûna odên germ, nediman. Lê di destpêkê de, ew jî nedikir. Gava şiyar dibû, diçû dev û rûyê xwe dişuştin -hin caran nedişuşt jî- û rêya qehwê digirt. Xuriniya xwe nedikir. Bi rojan bi wî zikê birçî dima.

Karê wî wilo bû. Razana li embarê, qehwê û dîsa razana li embarê. Tu kes neditîtin. Ne kekê xwe, ne jinbira xwe, ne dêya xwe û ne jî biraziyê xwe yê hê du salî. Wan jî qet ew neditîtin. Lê dilê wî bi neditîna biraziyê wî yê şêrînok pirr diêşiya. Gellekî jê hez dikir. Lê bi hesreta ku carekê wî di hembêza xwe xe bû. Dixwest wî di himbêza xwe xe, demeke dûr û dirêj jê hez bike, hemû hezkirina dilê xwe pêşkêşî wî bike.

Dîsan rojek ji wan rojan ji qehwê vedigeriya. Li ser berfa spî û rû cemidî, bi nav fikrên tevlihev de bû û hêdî hêdî dimeşiya. Ruhniya hîva zer, li ser berfa sipî diçirîsand. Saet dor dozdehan bû. Êdî qurrîniya zikê birçî digihişt heta guhên wî. Herdu destên wî di bêrikên pêntol de, serê wî di ber de û nêzîkî malê dibû. Hîva zer jî wer ruhni dikir ku, êdî hewcedariya wî bi tu çirayekê nemabû. Wek her carê dîsa deriyê kîllerê vekir û bi hereketa xwe kifş, dîsa hilkişiya ser embarê. Bi guçîkê lihêfê gir-tibû û kişandibû. Xwestibû ku cih ji xwe re veke. Bi rakirina lihêfê re, destê wî li tiştê ku li cîhê serê wî hatibû danîn, ketibû. Kaxiz lê hatibû pêçan. Bi gumaneke xurt tê derxistibû ku ji xwarinê pê ve ne tiştêkî din bû. Belê, jinbira wî, şiv jê re hilanîbû. Carnan gazî wî dikir, dixwest ku bê malê xwarinê bixwe û dîsa vegere. Lê wî dengê wê nedibir xwe û diçû.

Çend rojên din jî weha derbas bûbûn. Lê êdî jinbira wî nema razî dibû. Ji ber libergerînen wê, dev ji razîna li embarê berdabû. Wê ji bo wî di oda din de cîhek amede kiribû. Ji bo ku bêdeng bikaribe bikeve hundur, miftak jî dayê. Xwarin jî, ji şîva êvarê jê re amade dikir. Sibehan jî êdî bi hev re taştê dixwarin. Di rastiye de, ne taştê bû, ew êdî firavîn bû. Bi dû re, îcar derdiket û heta piştî ku hemû radizan,

ew ji nû ve dîsa vedigeriya malê. Her çiqesî di oda wî de sobeyek tunebû jî, ji cîhê wî yê berê germtir û xweştir bû. Li oda ku sobe lê hebû, kekê wî, jinbira wî, birazî û dêya wî radiketin. Lê belê boriyên wê di oda wî re dirêjtî derve dibûn.

Dev ji bîranînên xwe berda. »Ma gelo tiştên wisa xirab bi kêr çî tînen ku em ademzade tînin bîra xwe?» got û hinekî bi ser xwe hat, ya jî bi wî bi xwe wisa dihat. Piştî wî hîna bi darê çamê ve zeliqî bû û tu guhertinên ku rewşa wî ber bi başiyê vi bibin, çênebûbûn. Mana wî ya wilo li ser nigan, çîmên wî bê derman kiribû. Tevizî-neke xurt jî ketibû çîmên wî. Wê û wetanê, ew pûç kiribûn. Derman nedît ku rabe ser xwe. Tirseke nerm di ber sermê re ket bedena wî û lê geriya. Xwîna sor hîna di wê bedenê di digeriya. Bi wê yekê pir keyfxweş bû. »Ma heta ku ev xwîna di vî laşî de nesekine, mirina min heye?» û paşê jî; »helbet ku nabe biko! Qey ez hişê xwe wenda dikim, ev çî ye?» got û bersîva xwe da. Heke em rastiye bibêjin; tiştêkî weha negot. Weha ket bîra wî.

Destên wî di himbêza wî de, bi hev ve girêdayî, di bin çekê wî de bûn. Germiya bedena xwe bi destan pirr baş hîs dikir. »Xwezî niha hemû bedena min weha ba» got û axînek kûr kişand. Carnan devê xwe dikir bin çekê û germiya nefesê berdida hundurê wî. Bê çaretiya wî ya sosret, tiştên wisa ne biaqilane jî pê didan kirin. Ji ber ku li bin wê çamê, ji wî pê ve tu kesê ku bikara alîkarî pê bikira, tunebû.

Gava mirov dikeve rewşên weha, ramanên ne baş jî tînen bîra mirov. Herçî qasî dem bi hêdîka radibirî jî, li gor wî, sayku li şûna xwe eynî wer disekinî. Mad û mirûzê xwe hinekî tirş kir. Destên xwe hêdîka ji paşîla xwe derxistin, ber bi jêr ve, heta ber bêrikên pantolê xwe birin. Bi hêzeke bê mane û bê armanç xwest ku herdu mistên qerisî tîxe bêrikên pantolê xwe yê mexmûr ê sorreng. Devên bêrikan jî ber bi keviyê ve hatibûn çêkirin. A rastî bi kîjan alî ve dibû bila biba, ferq jê tunebû. Çiqasî hewl û hêz da xwe jî, nikaribû destên xwe yê qefilî bixe wan bêrikan. Di rastiye de wî nema karîbû hemû qeweta bedena xwe bide hereket kirin. Heke wî bikarîba ew kar bikara, belkî wî dê armanca xwe bi dest bixista. Ji ber ketina wî ya ser çogan, beşa bêrikan bi hev qurmûçî bû. Dev jê berda. Ji bo ku bikaribe rêyekê bibîne, dest bi fikirandinê kir. Piştî demeke kurt rêyek dît.

Hêza bedena xwe hemû berda çogên xwe û piştî ku sipartibû çamê ber bi jor ve hilda. Tê derxist çogên wî dixebitin. Hinekî kêfa wî hat. Qewetê da ruhê wî. Demeke weha, ruhêkî geş alîkariyeke pir mezin mirov dike. Çogan hêdîka dest bi ragirtin û hilgirtina bedenê kiribûn. Piştî wî bi dara çamê ve rast dikirin. Çakê wî bi çamê ve dima. Xuşîna ku ji çakê û qaşilê dara çamê dihat, dirêjtî û gellektir di-

bû, çogên ku li ser hev duqatîbûn, rast dibûn. Piştî demeke din, êdî dîsa li ser pêyan bû. Kêfa wî hat, lê li ber çakêtê xwe jî ket.

Gava rabû ser pêyan, baştir di serma ku ew tesîra pîrr giran lê kiribû, derxist. Xwest êdî bi meşê, li şûna xwe hinekî liviya. Xwe veparimand. Xwest bedena xwe germ û nerm bike. Lê kokên mûyên bedena wî sayku tê radîbûn. Ezabekî mezin didanê. Lerzeke sivik girt bedena wî. Lê tê derdixist ku bi ser xwe hatiye.

Piştî çend deqîqan, îcar nigê xwe ji şûna kevn rakir û gavek bi pêş de avêt. Lê pê wek gaveke pîrr sext hat. Heger hinan ew weha di rewşê de bidîtina, bi gumaneke mezin wê bigotina: »bînerin, bînerin carekê, sayku xortê me nû gaveke dîrokî di-avêj e.«

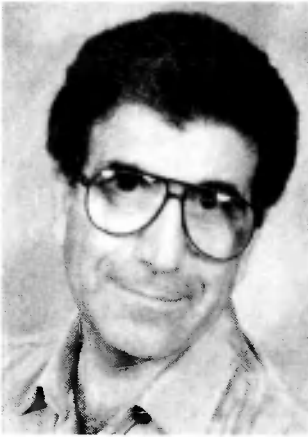
Bi wan hereketan, xew ji ser çavên xwe avêt û hêdî hêdî ber bi şiyarbûnê ve çû. Bedena wî germa ku mirov dicoşîne ava dikir. Ew destên gava ku li ser çogan bûn, nikarîbû têxe bêrikên pantolê xwe, êdî bi şewqeke serkeftî, sayku heyfa xwe ji wê bednava sermê digirt, kir bêrikên pantolê xwe yê mexmûr. Herdu destan di bêrikên pantol de kêfeke belek û lîstikeke geş dikirin. Li wan ecêbmayî ma. Berî bi çend deqîqan wilo bê armanc li ser çokan sekinîbûn û niha jî wilo bikêrhatî bûn. Fikreke din hatiyê. Ma gelo wî çawa çarenûsa xwe û ya malbata xwe dixist xetereke wisa? Serê xwe bi peykirina bersiva vê pîrsê, pîrr ne êşand. Tenê, »lawo hiş be« got û jê derbas bû.

Gelo çiqas wext derbas bûbû?

Saet hê li derdora duduyan bû.

...

Wênene ji rojên zarotiyê

ŞAHÎNÊ B. SOREKLÎ

Lawo, çawa bêhna bîsofî ya şîrê diya te hîn di bêvilên te de maye; tew bêhna simbêlên bavê te jî, tevî ku wî di jiyana xwe de tu tenê sê caran maç kiri-bû?! Çi bû ku tu li dareke hijîrê digêrî da destê xwe bi ser qaqilê wê re bixuşînî û pelên wê bêhn bikî? Dengê dahol û zurneya dawetên herêma te, stiranên şivan û naxirvanan, teqeteqa tîfingên qaçaxciyan, axiftina gundiyan di odeya gund de, şîngerandin û gîriyê jinên li ser goran û dengê pîrejînên dema zarotiya te: çima qe wenda nabin ji nav hişê te? Û hîrîniya hespan, zirîniya keran, ewteewta segan û dengê çêrandina pezê li ser pîrêzeyan: çima weqa zindî mane di guhên te de?! Ma ne pîrraniya van bêhn û dangan nema li welêt jî mane; de çima ji wê demê û ji wê şûnê weqa dûr hîn bi wan re dimînî, û ew bi te re?!

Ha wa ye tu gihîştiye binê planêtê, temenê te nêzikiyê li payîza xwe dike, de çima ev dilê te yê ciwan nikare xwe bigihîne aramiyê û hîn daye dû xewnên bihara jiyana te? Tu geh dibî kevok û di bin asîmanê sayî de li ser pêlên Okyanosyaya Hindî difirî, geh dibî xezaleke berrî û bi çolan dikevî û geh dibî komeke ji hestran û xwe di nav şevên vî bajarî de vedişêrî. Bi ku de çûn armancên ciwantiya te, mebesta derçûna te, çemên evîna te, deryaya avjîniya bîr û baweriyên te, û hevalên paşerojên te?! Û çî hat bi wan xewnên te yê rengîn, ew xewnên ku kesekî rengbûna wan bawer nedikir, xewnên wêrek û bêlîwan?

Şevê xwe ji nivê xwe derbas kiriye lê xew nakeve çavên te, televizyonê xwe bi hemî babetên demderbaskirinê tîji kiriye lê tiştêk nayê li xweşiya te, kasê û CD'yên te li ser refan bêdeng mane, meyxane û lokalên bajêr ji te bêpar mane; deriyên cî-

hana mezin li ser piştê ne; de çima bîrên meraqê di dilê te de bêav mane?!

Dilê te hîn bi hêz lêdixe, mêjîyê te ranaweste û tu dizanî tu diji lê her du kurên te ji nuha ve sêwî mane, û diya wan her tîne bîra te: “jîyan kurt e; ha wa ye zaro mezin bûn bêyî ku tu bi wan re têkevî nav lîztikekê.” Tu dibêji wê: “bi ya te ye, rêhevalê, lê kesekî ku bavê wî ew ji lîztinê bêpar hiştibe dê çawa bibe beşdarê lîztina li gel zarokên xwe?!”

Weqa raman di hişên te de li nav hev dikevin, weqa bûyer xwe vedijînin û ew qas wêne xwe dilivînin. A nuha bi sedan mişk di wêneyekê de ne, mişkên biçûk ku li kêleka rûbara li rojhelatê bajarokê zarotiya te warê xwe çêkiribûn, mişkên xwe bi derbasbûna mirovan re li bayê bezê digîhandin nav qulikên xwe; û hîn ew wêneya bi tevahî wenda nebûye wêneyeke din xwe diavêje ser wê, wêneya kulemoza li ser bîra gundê te; û lawê te yê biçûk ji nişkan ve dikeve hundir û ji bo kurtedemekê zincîra wêneyan dide rawestandî. Dipirse, tu dê wî sibe kengê bigihîni rawesteka trêne, da ku biçê rojekê li gel dapîra xwe derbas bike. Day û brayê wî do çûn û ew ê dawiya heftayê li wir bin. “Ez ê te katjimêr heft û nîvê sibeyê bi wir gihînim,” tu dibêji; û hestê tawanê xwe di dilê te de dilipitîne. Ev bû demek tu nema diçî bajarokê xwesiya xwe ya pîr da ku serîkî li wê xî, ne jî diherî şûna ku we xweliya giyanê xezûrê te avêtibûyê. Dizanî, dilê jina te jî ji bo vê yekê ji te maye, lê meraq nakî biçî. Giraniya tabûta xezûrê xwe bi bîr tîni û milê te yê rastê piçekî diêşe. Xwedê dizane, mirina jina wî jî êdî nêzik e, û qîza wan ê dîsa dest bi girî bike û mala we dê ji bo çend hefteyan tiji şîn bibe. “Qîzê, ez gundî me lê tu ji min gundîtir î,” te gotibûyê li dû mirina bavê wê. Wê jî ev pîrsa ji te kiribû: “ma tu ji min dipêyî ku ez li ser bavê xwe negirîm?!” Û li dû vê pîrsa xwe bi bîra te anîbû ku çawa di dema serilêdaneke Kurdistanê de, berî dora bîst û du salan, hevaline te wîskî jê re anîbûn û mat mabûn ku ciwanjineke rojavayî wîskî venaxwe! Dema te çî peywendî di navbera giriyê wê yê pîr li ser mirina bavê wê û matmayîna hevaline te ku ew wîskî venaxe de nedîtibû, wê gotibû: “hevalên te mat mabûn ku çawa jineke rojavayî wîskî venaxwe û tu jî li dû mayîna weqa sal li gel kesên rojavayî û zewaceke bîst û sê salan li gel yekê ji wan mat dimîni ku çawa jineke di nav çandê rojavayî de mezin bûye dikare weqa bi mirina bavê xwe biêşe û hêstiran bibarîne.” Tu li gotina xwe poşman bûbûyî. Û ji ber ku rewşa di dema mirina kesan de têtê holê te weqa ditirsîne toreyên mirinê yên “Hindiyên Sor” têtê bîra te, û tu dibêji xwe: “xwezî ya her yek ji me jî biçûya li ser sibata xwe veketa û can bida.”

Wêneyeke mirina li welêt têtê ber çavên te: Kelandina avê di sîtila mezin ya reş de, giriyê jinan, bêdengiya peyan û çûna goristanê. Û goristan bizavê dike ku rûpe-

la di kompiyûterê de têxe nav goreke xwe lê peyvên li ser rûpelê mêrzel dikişînin nav xwe, û ji nişkan ve mitên kulindirê serên xwe di nav peyvan de radikin û dû re rêzên nivîsarê dibin xetên cotê li ser kepirekê.

Saldemên welêt têne bîra te û bihareke zarotiyê xwe dixe nav wêneyekê: Berê ko-

meke ji bêrvanan bi qerêc de ye, bêrvanên bi kiras û xeftan û bervanekên rengîn, bêrvanên bi tac û rext: diaxifin, dikenin, mirov hişmekar dike li wan binihêre. Tu hewl didî ku xwe têxî nav vê wêneyê lê tu nikarî: tenê cîhê zarokêkî tê de heye, û tê bîra te, tu nema zarok î; û agir li pêş çavên te bi wêneyê dikeve û wêneya agirpêketî di nav talîzokeke payîzê de wenda dibe.

Ava Kaniya Ereban, Kaniya Murşid û ya Qineya Romanan xwe dixin nav wêneyekê, mijekî destpêka zivistanê bi ser wan dikeve, xwe di wêneyeke din de dike ewrekî û baranê ji xwe dibarîne. Çîlekeke wê xunaviyê xwe digihîne lêvên te yên hişk û wan şil dike û bi şilbûna wan re Kobaniya îroj bêav mayî xwe dixwe wêneyekê, û ji ber ku nema dikare gol û rûbara xwe di wêneyê de raber bike serê xwe ji şermê nîzim dike, û Kaşê Miştênûrê li başûrê wê dixewine, û Kaş birînên xwe xuya dike, şûnên ku kevirên xeta hesinî jê deranîbûn da ku Berlîn bigihê Bexdadê û giyanê gelekî ji hev biqelişe; û wêneyeke qermiçî, yeke reşsipî, gundiyekî wenda li wê deverê raber dike ku hewl didêye gavekê ber bi Qamîşloya Cezîrê, yekê ber bi Efrîna Çiyayê Kurmênc û yekê ber bi mînen bakurê bi simbêl rane lê ji ber ku her yek ji wan li aliyekî cuda ye li hev şaş bûye û hindik maye li ser piştê bikeve.

Wêneya taxa serek ya bajarokê zarotiya te îcar xewan dibe û zarokêk bi dengê dabenceyekê vedicinqe û peyak li pêş firoşgehekê dikeve û teqîn xwe duçar û sêcar dike û xwediyê dabenceyê direve. Zaro ber bi peyayê ketî dibeze û wî di sikranê de dibîne, û çîqa dixwaze tişteki ji bo hawara wî bike jî, ji dest nayê; dixwaze biqîre lê şerm dike, dil dike tişteki bibêje lê ziman nafertile, û laşê yê mirî di nav komeke peyan de wenda dibe.

Wêneya rojêke zivistanêke bi berf xwe dixwe şûna wêneya bi xwîn û erd gewrsipî dibe, beytik birçî dimînin û ji neçariyê xwe diavêjin ser dehfên zarokên gundê te û zarok wan hildiqetînin û xwîna çivîkan rengê sipî bi yê sor dineqîşîne: wêneya nû jî xwînî dibe; û bav ji zaroyên xwe yên zîrek re dibêjin aferîn, û çivîkên azad mane li ser yên hatine kuştin difirin û digirîn lê zarokên gund xwebêja girî nizanin ji ber ku bavên wan her gotine: Girî ji bo peyan şerm e, û hemî zarok dizanin ku ew peya ne; ew ê jî rojêkê li ser zeviyekê, di taxekê de, yan li ser sînorekî bikujin yan bêne kuştin: xwîn şana camêran e!

Wêneyên siyasî dest pê dikin xwe di albûma şeva te de têxin rêzê lê vî beşî îşev li cîh dihêlî; ew wêneyan bêtir ji rojên ciwantiyê dest pê dikin; ew ê kompiyûterê tiji neçakî, xwîn û gemara li nav hev ketinî bikin û “vîrosê” têxin nav mêjiyê wê yê elektronî. Şev jî wek dilê te êdî şikestiyê û giyan xwe ber bi xewê radikîşîne. □

Ronî mîna evînê tarî mîna mirinê

Beş: 3

MEHMED UZUN

Serpêhatiya Baz ku ew ê, bi xwe, bi misogerî, tu carî pê nizanibe, weha dest pê dike. Bi mirin û xwînê, saw û tirsê, sar û sermê.

Lê serpêhatiya Kevokê?

Serpêhatiya Kevokê jî, em ê bibêjin, bi qasî bihist salan bi dû serpêhatiya Baz re, dîsan li Welatê Çiyan, di rojke germ a dawîya biharê de, dest pê dike. Li bajarekî mezin û tevlihev ê Welatê Çiyan. Li îstasyona mezin a trêne.

Em niha li ber trêneke reş, dirêj û leşkerî ne. Em dîsan li rê ne. Em ê li trêne siwar bin û herin, dîsan herin, -ber bi deverên nediyar, nenas, ber bi deverên xerîb. Îstasyona kevnare û der û dorên wê tijî meriv in. Kal, pîr, zarok, jin, mêr ketine nav hev, li ber deriyên kesk ên wagonên trêne rêz bûne û li bendê ne ku navê wan bê xwendin da ku ew li trêne siwar bin û herin. Li ber her deriyekî trêne çar zabîr û hin eskerên çekdar rawestiyane. Li ber deriyê mezin ê îstasyonê eskerên çekdar rawestiyane. Li hundirê salona îstasyonê û li ber gîşeyan esker rawestiyane. Li der û dora îstasyonê eskerên çekdar rawestiyane. Dora îstasyonê bi tank û jîpên leşkerî hatiye rapêçandin. Ji hoperlorên îstasyonê dengê marşên leşkerî, perde bi perde, bilind dibe.

Roj, ne rojke normal e. Roj, roja eskeran e; roja haşer û maşerê ye; roja barkirin û koçkirinê ye.

Roj, roja sirgûnê ye, sirgûna ber bi diyarên xerîb...

Belê, roj, roja eskeran e, generalan e. Berî niha bi du mehan, li welatê fireh, şevekê, piştî razana segên kuçan û berî hişyarbûna dîkên malan, generalan, di bin serokîya serokê giştî yê ordiyê de (ku em ê jê re bibêjin General Serdar), li hember qiral û hukimeta wî, serî hildan û hukim xistin destê xwe; generalan û eskerên wan qiral û hin pisporên wî di cîh de kuştin. Serekwezîr û hemû wezîrên hukimetê jî girtin û avêtin zîndan. Û dengê radyoya neteweyî, heta pêla dawîn, vekirin û desthilatiya xwe, bi marşên leşkerî, bi welatê fireh û cîhanê gîhandin. Perda destpêka serîhildana wan weha bi xwîn vebû. Dûmahikê jî bi xwîn dewam kir; Tevgerên karker, ronakbîr, xwendevan û zehmerkêşan hatin qedexekirin. Şanzdeh ji serekên wan hatin bidarvekirin. Yên din ketin zîndan. Mafên grew, lokawt, xwepêşandan, meş, civînan rabûn. Gelek rojname, kovar, kitab û weşan hatin qedexekirin. (Yên ku diweşin, bi çavênîya pisporên generalan, diweşin). Li hemû welêt hukmên awarte yê generalan li dar ket.

Û îro herkes, hemû gel divê li gora van hukman rabe û rûne, here û were, bixwe û vexwe, razê û hişyar bibe, bifkire û bipeyive. Û li welatên biçûktir ên welatê fireh jî, ji du mehan û vir ve ye, li jor balafirên leşkerî li esmanan, di nav zikê ewran de, çiv didin, li jêr jî bi hezaran, bi deh hezaran, bi sed hezaran tank, top, esker, jîp û erebeyên leşkerî her û her li ser riyan, di nav bajarên, li ser çiya û zozanan, di deşt û geliyan de çerx dibin. Tevî çek û pûsadên giran. Tevî marşên leşkerî. Tevî xwepêşandana quwet û zorê, gur û fortê.

Li welatên biçûktir, ronakbîrên wan ên pêşewa, navên wan ên zane yê siyasî û nasyonalîst hatin girtin. Tevger, komel û pêwendiyên wan ên çandî û siyasî hatin qedexekirin. Dudo ji navdarên Welatê Çiyayî hatin xeniqandin. Niha jî General Serdar û hevalên wî fermaneke nû derxistine; hema çî bigire hemû sergewer, mal û malbatên mezin û giregir ên Welatê Çiyayî ê ji cîh û warên xwe bî derxistin. Ew ê herin deverên nû, herin sirgûnê.

Îro roja çûyînê ye, roja vê sirgûnê ye. Îro, roja fermanê ye.

Roj germ e. Tevî ku ro hê baş bilind nebûye, dinya germ e. Esmen şîn, ewr gewher in. Tav mîna yaqûteke sor dibiriqe, ewr mîna kevirên mercan ên çikî spî dixuyin. Ronahî û zelaliya rojê li roja dilsoj a fermanê nayê. Lê fermana insanên Welatê Çiyayî rabûye, ew ê herin. İnsanên Welatê Çiyayî ku dê niha herin, di nav xewnekê de ne, -mîna ku ew di nav xewnekê de ne, mîna ku ew kabûsekî dibînin. Ew hê tênağihên ka çî dibe, hê bawer nakin ku bi sedan mal û malbat ê, tevî zar û zêçên xwe, di demeke weha kurt de, ji cîh û warên xwe, ji reh û rêçên xwe, bî veqetandin. Ew hê fahm nakin ka çima ew ê herin. Çima? Ji bo çî? Lê îro, roja wan a herî

dirêj a jiyana wan, ne xewnek e. Ev roja germ, ev eskerên çekdar ên maxrûr, ev trêna reş a ku mîna cinawirekî çillingî dixuye û hatin, hebûn û rawestana wan a vê derê, îstasyonê, rastî ye. Rastiya wan e. Ew tu kabûsî nabînin, lê kabûs bûye jiyana wan, qulipiye ser jiyana wan. Însanên Welatê Çiyayî û jiyana wan; tenê, belengaz, nezan; rûyên qemerî, simbêlên badayî, bejnên şox û gerdênên zirav; hezkarên zinar, çiya, zozan, newal û geliyan, hezka-

Desen: Serhad Bapîr

rên tebiyetê, hezkarên tenê û tenêtiyê; merivên serhildar, merivên şer û şervaniyê; qederek ku hertim di şer de ye hertim di berxwedanê de ye, hertim ferman lê rabûye, hertim di nav pêlên kabûsekî de dere û tê. Mîna niha. Ew li ber deriyên wagnên trêne rêz bûne û dipên. Stûxwar, westiyayî, çavqerimî. Eskeran du roj, bi tenê du roj wext dan wan ku ew haziriya xwe û çûyinê bikin. Berî du rojan zabît û esker hatin ber mal, war, kar û cîhên wan û biryara fermana generalan ji wan re gotin; "hûn ê, ji bo demeke kurt, bar bikin û herin. Gava dinya aş bû, aram bû, hûn ê dî-

san vegerin malên xwe... Ferman weha ye...” Ji bo demeke kurt... Lê heta kengî? Herin... Lê ber bi kû, bi çi, çawan? Gava dinya aram bû... Kengî, çawan, bi çi şeweyê? Kî dê biryar bide ku dinya aram bûye yan na? Aramî? Çawan? Li gora kê? Û di nav çil û heşt saetan de ew ê, ji bo çûyinê, hazir bin. Ew çi bi xwe re bibin? Ew çi bikin? Birevin, xwe bidin alî, derkevin ser çîyan? Mîna ku bav û kalên wan kirine, ew jî xwe bispêrin gelî û newalên xwe? Paşê ew ê çi bibe? Dawî? Çil û heşt saet... Çil û heşt saetên keft û leftê, çûn û hatinê, geremolê, fikr û gumanê, pirs û siwalê. Çil û heşt saetên ketin û bindestiyê, teresiya bêgaviyê. Ne tiştêkî din, bi tenê ketin û bindestiyê. Bi tenê bêgaviyê...

Piştî çil û heşt saetan, spêdê, di berbanga sibê de, zabît û eskerên çekdar ew ji mal û cihên wan wergirtin, li trombêlên leşkerî siwar kirin û anîn îstasyona trêne. Wan ê çi bikira?.. Hîç, hîç tiştêkî... Ew bi qedera xwe razî bûn. Bêyî ku ew, şeva dawîn, serê xwe dayinin ser balîfan, xew bikeve çavê wan, kincên wan li wan, sandûq û walîzên wan hazir, di destê sibê de, bi dengê dîkan re, ew li benda hatina eskeran bûn. Bi tenê sandûq û walîzên wan ên biçûk bi wan re bûn. Ji çend taxim cil û berg, zêr û zînet, pere û pûl, morik û kevirên buha pê ve, wan tu tiştêkî xwe bar nekirin. Ne sandûqên cil û bergan, ne aman û firaqên malê, ne kûp û dîzikên rûn û xwarinan, ne boxçîrên lehîf û balîfan, ne kedik û meşkên şîr û mastan, ne tûr û kîsikên yadîgaran, ne ref û rehleyên kitab û defteran, ne kitab û defterên dizî yê li paş dîwar û kadînan, ne jî resim û lewheyên bav û kal, hezkir û qedirbilindan. Û ne jî hespên kihêl ên seglavî ku li deştên kesk û zer û li zozanên hêşîn û spî, bi lez û beza xwe dibûn teyrên eylo. Û ne jî segên gurêx û tajiye belek ên zirav ku di nav newal, gelî, zixur, zinar û çîyan de dibûn piling. Û ne jî keriyên pezên mêşîn, dîk û keleşêrên sor ên kumikdirêj, kew û kevokên belek... Û ne jî tiştêkî din. Di bin çav-nêriya eskerên libaskesk de, wan terkî malên xwe yê germ, warên xwe yê bav û kalan kirin û ketin rê.

Ew ne li benda fermaneke weha bûn. Ji bervajiyê, ew li hêviyê bûn ku dinya hinekî aş bibe, eskerên li ser kolan, cade û gundan hinekî kêmtir bibin, ew vegerin barakayên xwe yê leşkerî. Di ser cûntayê re du meh derbas bûbûn. Generalan wekî xwe kiribûn, daxwaza xwe anibûn pê, her der, bi darê zorê, kontrol dikirin, her gotina xwe, biryar û fermana xwe, bêyî dengêkî muxalîf, liberxwedaneke xuya, bi cih danîn. Hingî wan ê çima, bi ferman, zor û şidet, desthilatiya xwe bişidandina? Merivên Welatê Çîyan, wekî her carî weha saf, lê şaş, difikirîn.

Mîna her carî, îcar jî ew dîsan ketine ser riyan; ew niha li rê ne. Zarok geh digirîn, geh di xew re diçin, geh ji delingên diyên xwe dikişînin. Kal û pîr li ser kursi-

yên dirêj ên li ber deriyên îstasyonê û li ser kevîrên reş ên perona îstasyonê rûniştine. Kal qelûn û cixare dikişînin, pîr dipojînin. Hinên wan jî li ser bankên îstasyonê xwe pal dane, dihênîjin û heye ku li rojên borî, li fermanên borî, li şer û pevçûnên borî û li qir û qetliyamên borî difikirin. Heye ku ew li hîç tiştekî jî nafikirin, naxwazin li tiştekî jî bifikirin, yan jî em weha bibêjin, heye ku ew li jiyana xwe ya dirêj û valahiya wê, bêkêriya wê, bêmanebûna wê difikirin. Herçî mêrên wan ên rûtirş, jinên wan ên rûgirtî, xort û ciwanên wan ên rûqemirî ne, ew di rêzên li ber deriyên wagonan de li dorê ne. Bi beden û mêjiyên westiyayî, bi çav û ruhên westiyayî.

Lê çav, çavên wan. Bi taybetî çavên wan; xem, kerb, endîşe, west û tirs. Nemaze tirs. Tirs a loziya îro. Tirs kirin, qewimandin, bûyer û serboriyên do. Tirs nezaniya pêşerojê, mij û dûmana ku li ber wan e, pêşiya wan biriye. Bi tenê tiştekî van însanên ku niha li rê ne, dike şîrkên hevûdu; tirs û qedereke yekgirtî ku ji tirsê hatiye pê. Ji bilî vê yeka muştêrek, ew hevûdu nas nakin. Her yek ji van mal û malbatan ji derekê hatiye anîn. Hinên wan beg û axalerên gundan in, ji gundan hatine. Hinên wan eşîr û serekeşîr in, ji bajarên biçûk ên Welatê Çiyayî hatine. Hinên wan şex û serekên wan ên ruhanî ne, ji warên xwe yê dîr ên zikê çiyayî hatine. Hinên wan jî xwendeyên wan in -bijîşk, awukat, muhendîs, dermandar...- ku piraniya wan ji malên xwe yê vî bajarê mezin ku ew ê niha bi trêne terk bikin, hatine.

Belê, ev trêna pêşî e ku wê niha here. Kî dizane ka çend trênen din ê rabin! Jiber ku fermana bilind fireh e. Bi sedan mal û binemal dikevin ber fermanê. Trêne hê bi rojan, bi heftan, heye ku bi mehan herin û werin, bar bikin û peya bikin.

Niha, gava tîrêjên tavê êdî xwe digihînin ser qermîtên sor ên banê îstasyonê, ji nişkekê ve, dengê tîz ê marşên hoperloran disekine. Bi qasî bîskekê dinya bêdeng dimîne. Bi tenê çend zarok digirîn, hin kal û kokim dikuxin, hin jin bisemt dinihîrînin û eskerek, bi dengê berz, li dûr, hin kesên nûhatî, dixê rêzê. Herkes, pîrs, şik, guman li ser rûyê wan, dipê. Piştî payina bêdeng a çendekê, ji deriyên mezin ên îstasyonê generalek û li pey wî jî şeş zabît dixuyin. Bi saw, bi xof, cidî. Zabît û eskerên îstasyonê xwe didin hev, qama xwe rast dikin û li silavê disekin. General û zabît, giran giran, çavê wan li ser şênîyên li ber deriyên rawestiyane, tîz û li navenda perona îstasyonê disekin. Bi qasî kêliyê General, bi nêrîneke sert, maxrûr û serbilind, li der û dora xwe, li herdu aliyên dirêj ên trêne dinihêre û paşê dosya ku di destê wî de ye, vedike û lê dinihêre. Zabîtên ku li dorê ne, hinekî din nêzîkî wî dibin û ew bi hev re li dosyê, li kaxizên nav dosyê dinihêrin. Paşê jî, sê zabît, hin kaxiz di destên wan de, ber bi aliyê paştî yê trêne, sisiyên mayî jî ber bi aliyê pêşî, bi gavên revê, derin. General jî, pêda, çend esker li dorê, bi hêdîka, berepaş, dere

û li ber deriyê mezin ê îstasyonê disekine.

Niha koç dest pê dike. Zabîr, li ber deriyên wagonên trêne, bi dengê berz, navan dixwînin. Nav, navên wan, navên koçbaran; paşnav, navê bav û bavik, kal û kalik, navê binemal û eşîr, navê war û wêran, navên kevnare yên sedsalan... Navê wan; qedera wan, fermana wan. Herkesê ku navî wî tê xwendin, bi qîrîn û bi zimanê zabîtan, "li vir e" dibêje û berepêş dere. Tevî jin, zarok, sandûq û walîzên xwe yên biçûk û eger hebe kal û pîrên xwe. Ew tîr ber derî, li pêşiya zabîtan disekinin. Zabîr careke din nav û paşnavê wan, war û wargehê wan dipirse, wan dihijmêre, li kaxîzên destê xwe dinihêre, tiştine dinivîse û di rêberiya eskerekî de wan siwar dike. Saetek-du saet bi vê heyteholê, bang, qîrîn, hatin û siwarbûnê derbas dibe. Paşê jî meydana îstasyonê, pêşiya peronên trêne, der û dora îstasyonê, ji nişkekê ve, vala dibe. Ew însan, ew mahşera berî çend saetan, bi carekê, wînda dibin. Ew şênîyên boş nema dixuyin. Bi tenê segek-du segên beredayî, bi sistî, xwe li îstasyonê dilivînin. Û ew generalê maxrûr ku bi awirê însanên serfiraz li trêne dinihêre, bi qasî deh zabîtan li dorê, destên wî li paş, hê li ber deriyê îstasyonê ye. Şixul meşiyaye; koçbarên Welatê Çiyayî ketine trêne, trêne piştê xwe daye Welatê Çiyayî ê bakûr û berê xwe daye deverên nû yên başûr. Dengê marşên leşkerî dîsan dest pê dike. Lê piştî çendekê dengê din ku di ser hemû dangan re, xwe bi hemû bajêr, hemû alemê digihîne, bilind dibe; dengê tîz û dirêj ê trêne.

Trên dest bi rê dike, hêdî hêdî, mîna şahmeranekî çîrokan ê heft qat binê erdê, xwe dilivîne û xwe dirêjî hesinên raxistî yên rê dike. Îstasyona kevnare ku bi kevirên mezin ên reş û şehkirî lêbûye, li pey dimîne. Qermîtên sor ên banê îstasyonê ku bi rengê tîrêjên tavê şewq dide, li pey dimîne. Bandûra alaya welatê fireh ku bi sê rangan di bilindahiyên de li ba dibe, bi hêdîka wînda dibe. Xaniyên kevn, peregende û neçar ên bajarê mezin ku bi kevirên granît ên reş, bi du-sê qatan lêbûne, li pey hev tîr û wînda dibin. Şênîyên bajêr, meriv û xîsm, nas û nenasên koçbaran ku bi cil û bergên xwe yên mehêlî li kolan û kuçeyên bajêr digerin, li ber mal û deriyên xwe rawestane, li bexçe û parîzên bajêr rûniştine, qor bi qor, dixuyin û wînda dibin. Çend dibistan û xwendeghên ku zarokên koçbaran bi zimanê zabîtan perwerde dikin, li herdu milên trêne dixuyin û li pey dimînin. Û berî ku trêne, bi temamî, ji bajêr derkeve, garnîzona leşkerî ya zabîr û eskerên ku derketiyên niha dibin, dixuye. Trêne dere, ranq û top, trombêl û kamyonên leşkerî, bereqe û cebirxane, komên esker û zabîtan, eskerên nobedar û çekdar, war û meydanên temrîn û jîmnastîka leşkerî, talîmgeh û nişangehên leşkerî, yek bi yek, li pey xwe dihêle û dere. Trêne ji bajêr derdikeve, berê xwe dide aliyê başûrê welêt û dikeve nav deşteke

hêşin a bêser û bêber. Trêna ku em niha tê de ne, ji yanzdeh wagonên dirêj hatiye pê. Wagoneke gelekî dirêj ji bo zabitan e. Yek jî aşxane ye. Yên mayî jî ji bo koçeran û pasevanên wan ên zabî û eskeran in. Di her wagonekê de, bi qasî çil kesê hene. Rêwî bi cîh bûne, herkes di komprtimana ku jê re hatiye nîşandan, rûniştiye. Em di wagona sisiyan a trêne de ne, - ku ji bo serpêhatiya Kevokê û herweha ya Baz girîng e.

Baz? Belê, ji bo serpêhatiya Baz jî. Ji lewre Baz jî di trêne de, li eynî wagonê ye. Lê ne mîna yek ji rêvingan, mîna çavênê wan, pasevanê wan. Baz, nobedarê zabî ê wagonê ye. Di ser wê roja ku ji devê şikeftê agir û dûman radibû re bi qasî bihîst salan derbas bûye. Niha umrê Baz, em ê bibêjin, bi qasî bihîst û du sal, du sal û nîvî ye. Umrekî di ser wê roja şewat û mirinê re bihuriye. Sal bihurîne, wext bihuriye. Êdî ne dengê top û mîtraloyên wê rojê tên bihîstin, ne jî dû û dûmana gule û şewatê dixuyin. Kes, ji me pê ve tu kes, nema bi wê rojê dizane. Ew roj ketiye ber pêlên têkûz ên wextê û ji bîr bûye. Lê Baz maye, mîna siya wê roja giran, mîna şopa mirin, şewat, windabûn, kîn û wahşetê.

Îro Baz zabî e, tegmenekî nû yê dilgerm, serîgerm e. Tegmenekî xort, maxrûr, bixwebawer, kelekel, dûrbîn, jîr û serwext. Çawan weha bû? Çawan Baz di ordiya ku bav û kalên wî qir kirin de îro bûye zabî? Çîroka vê yekê ku em ê carina lê vegerin, dirêj e. Lê ew, îro, kumekî kesk ê leşkerî li serî, di nav kincên xwe yên tenik ên leşkerî de, li ber deriyê wagona sisiyan a trêne sekiniye, li rêwiyên ku teslîmî wî bûne, dinihêre û bi serbilindî li erk û berpirsiyariyên xwe yên mezin û miqedes difikire; çavê wî êdî li pêş e, berê wî, bîr û bala wî, mîna vê trêna ku niha dere, ber bi pêş e. Rojên tenê, sar û qaswettijî êdî li pey mane. Ew ê êdî li pey xwe nenihêre. Xewna wî bi cîh bûye, ew bûye zabî, wî kincên leşkerî li xwe kirine, çek û pûsat girêdane û dest bi kar û şixulên giranbiha, miqedes kiriye. Jiyana wî niha dest pê dike, ew niha dikeve nava afirîn û avakirina jiyane, sir û sihêrên jiyane. Ew ê niha jiyane ava bike, jiyaneke, jiyanan biafirîne. Ew, zabî û kumanadarê nûgihîştî, dê niha bibe kumandarê jiyane... Ev trêne, ev însan, ev rêwîti, ev rojên germ ên girîng ên welatê fireh... ev hemû gava yekemîn a xewna wî ne ku îro êdî dibe rast, dibe rastiya jiyana wî. Û ew ê, di rojên bê de, bibe rastiya jiyana welatê wî yê fireh jî. Ev rêwîti, wezîfa wî ya yekemîn e. Destpêk e. Destpêka kumandariya wî, desthilatiya wî. Ji niha ve, ew desthilat e, hakîm e, fermandar e. Destê wî yê rastê li ser (qefdi-ka) demançayê li ber wî, bi nizmahî, ew li rêwiyên xwe, na ne rêwî, li girtiyên xwe dinihêre. Bele, ew desthilat e.

Baz; êdî ne zarokê mirinê yê berî bihîst salan e, tegmenê xort ê desthilat e îro; bal

û bejneke dirêj, awir û nêrîneke xurt û tûj; rûyekî qemerî ku bi rûyê girtiyên wî di-
 şibe, rûyekî paqij, rîh û simbelên kurkirî, dev û levên dirêj û zirav; pozekî dirêj û
 zirav; eniyeke fireh. Û çav, çavên belek û biçûk mîna du libên nokê, mîna çavên
 teyrê baz. Çav; xof, saw, bawerî, cidiyet, disîplîn, sar û rengîn. Çav; rengên sar ên
 tenêtiyê, rengên mirinê. Çav; tenêtiya dil û ruh. Dil û ruhê tenê yê Baz... Lê ew ne-
 ma tenê ye. Ew mensûbê ordiyeke mezin e, zabîr û kumandarê hêzeke desthilat a
 hemû heremê ye. Mala Zarokên Sêwî, Dibistana Navîn a Dewletê, Xwendegêha
 Leşkerî ya Ordîyê û Akademiya Leşkerî niha tên bîra wî. Mala wî, cîh û warên wî
 ew der bûn. Ne maleke wî ya germ hebû ne jî dê û bavekî wî yê dilgerm. Ne xweh
 û birayên wî, ne ap û birazî, ne jî xal û xwarzî. Hîç kesekî wî, hîç tişteki wî nîn bû.
 Ew bi tenê bû. Ruhekî tenê û stûxwar. Ruhekî sêwî. Belê, sêwî. Li gora ku wî diza-
 nibû, li gora ku bi kitekit jê re hatibû gotin, bav û diya wî, gava ew hê zarokekî ge-
 lekî biçûk bû, di qezayeke trafikê de miribûn. Kesekî wî nemabû, ku lê xwedî der-
 keta. Loma jî berpirsiyarên dezgehên dewletê ew teslîmî Mala Zarokên Sêwî kiri-
 bûn. Bi tenê, carina, zabîteki simbelqît ku ji dûr ve xismê wî bû, dihate serîdana
 wî. Jiyana wî ya li ser bihîst salan weha, di nav çembera kûr û kambax a tenêtiyê de
 derbas bûbû. Lê îro êdî her tişt guheriye, êdî ne bi tenê ye, ne jî sêwî. Jiyanêke di-
 rêj, mîna vê deşta fireh ku ew niha tê re dibuhurin, li pêşiya wî ye. Erk û wezîfeyên
 mezin û giran, mîna çiyayên ku wan li pey xwe hîştine, li hêviya wî ne. Xweşî, başî,
 bedewî, îmkan û heyinên jiyane, yên welat, millet, dewlet û ordîyê li benda wî ne.
 Bextiyarî, serfirazî, xwarin û vexwarin, ger û lixwekirin, kêf û henek, keç û jin, evîn
 û hezkirin, mîna van darên ku ji pencereyên trêne dixuyin, dest li Baz dikin, bang
 li wî dikin. Û keç û jin, bi taybetî jî keç û jinên ku wî di şevên tenê û sar ên salo-
 nê razanê yên dibistan û xwendegehan de, di bin lehîfên tenik de, destê wî yê ras-
 tê di nav şeqan de, her û her, xeyal dikirin. Ax ew keç û jin, tahma jiyane, reng û
 bîhna hebûnê, neqşa cîhanê... Ew keç û jin... Ew bisk û guliyên wan ên hevrefîm,
 çavên wan ên kilkirî, lêvên wan ên goştîn, stûyê wan ê dirêj, sîng û berê wan ê ve-
 kişiyayî, memikên wan ên xweşik, ber û berzikên wan ên nerm û germ, reşahî û
 qelîşekên berzikê yên sir û sihêrtijî, hêt û şeqên wan ên mîna pişt a masiyan nerm,
 bedenên spehî û bedew... ev hemû li benda Baz in. Baz ê di guhê wan de, bi hêdî-
 ka, binihwêre, gotinên herî dizî ku wî bi salan dubare kiribûn, jiber kiribûn, bibê-
 je. Ji guhê wan, ew ê, bi gotinên xwe yên mehrem, bi hilma xwe ya germ, dakeve
 bedena wan, dilê wan, ruhê wan. Baz ê wan bixwe, wan vexwe, bi hemû hebûna
 xwe, bi hemû bedena xwe bikeve nava wan û di nava wan de bimîne. Bi deqan.
 Na, ne bi deqan, bi saetan. Na, ne bi saetan, bi rojan. Belê, bi rojan, bi mehan, bi

salan, bi dirêjahiya umrekî. Ew ê di nav wan de bimîne, li wir hêlînekê çêke û bimîne. Êdî Baz kê bixwaze, ji kîjan jinê re dest bike, ew ê, bi kêf, were û xwe li ber Baz bike erd. Êdî quweta Baz heye, aboriya wî li cîh, apoletên nişanên wî li ser mil, hêz û quweta ordiyê û dewletê li pişta wî ye. Hêdî hêdî, yek bi yek, kite bi kite, ew ê hemû van xeyalan, daxwazan bi cîh bîne. Ne lez, ne jî bez, giran giran. Jiyana wî ya rastîn hê nû dest pê dike. Roja ku ew li bendê bû û dizanîbû ku ew ê were, îro, hê nû, hatiye. Rojbaş roja nû, jiyana nû!

Û heyecana îro! Ji kêf û serbilindahiya Baz re payan nîn e. Coş û heyecana wî ya îro bêsinor e. Di rojên weha tarîxî de wî dest bi wezîfê kiriye. Ev yeka hanê nasîbî kê dibe? Esker û ordî, îro, bi saya cesareta General Serdar, hukimdar e. Karê dewletê bi destê ordiyê digere, gotina ordiyê ferman e. Heke ordiyê qiral û berdevkên wî ji hukim nexista, Xwedê agah e, çî dê bi serê welat û dewletê bihata! Heye ku dewlet ji hev biketa, welat perçe bûya, şerekî navxweyî dest pe bikira. Lê ordiyê rê li hemû van ihtimalên neçê girt. Bi xêra ordiyê, îro, dîsan, rêkûpêkî û dûzaneke têkûz rê pê. Lê şixul giran e, berpirsiyarî mezin e. Tu şaşî navê. Dudilî, şik, guman, sûzenî, rûbadan, qelsî, sistî, sergêjî navê. Tevlihevî, bêdûzanî navê. Bernama ordiyê di-ve here serî, çî dibe bila bibe, divê ew bi cih were.

Û ji ber bextê Baz ê çê, ew di rojên weha de dest bi xizmetê dike.

Ew roja ku wî dîplomaya xwe ya leşkerî wergirt û pirpirikên apoletên wî pê ve bûn, niha, li ber deriyê wagona sisîyan a trêna koçê, tê bîra wî; wê şevê xew nekete çavê wî. Dotira rojê ew ê bûbûya zabî! Ew ê ji vê jiyana girtî rizgar bûya, deriyên jiyân û cîhanê li ber xwe vekira! Ew ê bûbûya xwedanmesûliyet... Li ber destê sibê, berî ku hilma berbangê dakeve ser dinyê, ew ji nivînan rabû, ji cihê xwe yê razanê peya bû, li hevalên xwe yê razayî yê li salona razanê nihêrî, bêyî ku deng derxe, bi gavên sivik, berê xwe da cihê serşokê. Tevî ku meha gulânê jî êdî diqulipî, serşoka dirêj hûnik bû. Wî lampayên serşokê pêxistin û çendekê li ber destşokê rawesta û li neynika hember xwe nihêrî. Belê, ew bû. Ev kesê kêfxweş, xort, porquziyayî û lihevhatî ku di nav pîjamayên erzan ên leşkerî de lê dinihêrî, ew bi xwe bû. "Rojbaş" Baz ji kesê neynikê re got, "rojbaş tegmen... rojbaş zabî nû, serdarê nû..." Û ew kenîya, "rojbaş dinya, rojbaş jiyana derve, li hêviya min bin, ez tîm, ji bo daqultandina we, vegirtina we..." Bi dû re, ew çû li avdestxana ku jê bîhneke tûnt a mîzê dihat, rawesta. Wî pîjama û derpiyê xwe, hetan ajnoyan, daxist û li pêşiya xwe, tiştê ku di nav şeqan de diliviya û mîna "serbilindiya min" bi nav dikir, nihêrî. Ew kenîya û çend caran, bi pêçiya xwe ya mezin lê xist û "rojbaş ji te re jî, serbilindiya min" wî got. Bi destê xwe yê rastê, wî pê lîst, hêdî hêdî. Bi pêlîstinê, tiştê

nav şeqan mezintir bû, serî rakir û piştî kêliyêkî rep bû. Baz dîsan lê nihêrî, bi heyret, bi maxrûrî. "Roja te jî îro dest pê dike" wî got, "em divê vê rojê pîroz bikin..." Paşê wî çavên xwe girtin, li periyên tahzî yên xewn û xeyalên xwe yên salan fikirî û destê xwe yê rastê li ser û doralîyên mêraniya xwe, serbilindahiya xwe bir û anî. Pêşî bi giranî, paşê bi lez, heta ku hin dilopên avikê, mîna berikên demançeyekê, ber bi qulika avdestxanê firiyan. Çavê wî girtî, heşê wî li bihuştên wî yên veşartî, ew heziya, bi zelzeleyeke germ û kûr ket. Paşê, gava bedena wî hinekî aram bû, wî çavê xwe vekir. Dilopeke avikê negihîştibû cihê xwe, ew bi delingê pîjamayê wî ve zeliqîbû. Wî bi tiliya xwe dilop ji pîjamayê jêkir û ji nêzik ve, lê nihêrî. Sir û sihêrên vê dilopa bêreng çî bûn ku jê jiyaneke, çend jiyaneke, gelek jiyaneke dihatin pê? Lê her çî jî bûya, wî dê ev av, ev avika ecêb bireşanda, mîna tovên zeviyê, ew di kûrahiyên tarî û germ de biçanda û jiyaneke rakira. "Roja te ya jiyaneke pîroz be, ey hukimdarê jiyaneke" wî got û li ser kevîrê lawaboyê rûnişt û bi qasî demeke dirêj xwe vala kir. Sakîn, bi aramî, bi hizûr. Ne tu bîhn dihate difnên wî, ne jî kevîrê sar ê avdestxanê ew eciz dikir. Ji bervajiyê, wî, bi kêfxweşî, marşeke leşkerî fitikand. Û bi fitik, wî şixulên xwe yên din, kurbûn, şuştin, vegera salona razanê, bir serî. Gava ew vegeriya hundir, ew çû ber cihê xwe yê kincan ku li kêleka cihê wî bû. Wî bi hêdîka derî vekir; kinc li wir bûn. Taximek kincên nû yên zabîtan di dolabê de hilawestî bû. Xwedayo! Ji heyecanan, wî, çend caran, got "Xwedayo..." Dengê hilavetina dilê wî dihate wî. Wî dê, niha, ev kinc li xwe bikirina. Ew kincên ku wî hertim xeyal kiribûn, niha, li ber wî, li benda lixwekirinê bûn. Li ber çavên wî kinc, mîna kincên keysaran bûn, mîna zirxên hebûn û parastinê bûn, mîna libasên siherîn ên biserketin, pêşketin û vegirtinê bûn. Mîna ku gava wî ev kinc li xwe kirin, her celeb daxwaz, xewn û xeyalên wî dê bihatina pê. Berî herkesî wî kincên nû û tenik ên kesk li xwe kirin. Gava hevalên wî hişyar bûn, wî di nav kincên xwe yên nû de, li bexçê yekta yê Akademiya Leşkerî, dest bi piyasê kiribû jî. Bi dû sond, marş, xwirînî, talîm û jîmnastîka sibê re, ew hemû, qor bi qor ku ji çar kesan dihate pê, daketin meydana mezin a merasîmên leşkerî. Herkes li wir bû, generalekî ji serekatiya cûn-taya ku nû dest bi kar kiribû, kumandarê Akademiyê, general û zabîtên giregir ku li Akademiyê ders didan, du wezîr, bi dehan karbidestên sîvîl ên dewletê, serekê belediya girava ku Akademî lê bû û gelek kesên din. Dora meydanê bi topên ku dibiriqin rapêçayî bû. Top bi alaya sêrengî hatibûn xemilandin. Di hemû aliyên bilindahiyên meydanê de jî ala, bi zehmetî, li ba dibû. Û marşa neteweyî ya dewlet û welêt, bi musîka orkestrayêke leşkerî, dihate xwendin. Wan ê li wir, di wê roja germ a destpêka havînê de, ala ramûsana, bi navê dewlet, millet û ordiyê sond bix-

warina û nîşana xwe ya yekemîn a ordiyê, ji destê kumandarê Akademiya Leşkerî werbigirtana.

Dê, bav û xismên herkesî, ji bo merasîmê, hatibû. Ji yên Baz pê ve. Kî dê bihata? Kî dê kincên xwe yên cejn û merasîman li xwe bikira û bihata? Çi kesê Baz hebû ku bihata? Lê ne xem bû. Wê rojê Baz dibû endamê malbatake pir mezin, mezintirîn a hemû cîhanê. Ew dibû mensûbê ordiyê. Ev mensûbîyet, ev aîdiyet têra wî û hemû jiyana wî dikir!..Lê ew dema ku generalê kumandar hate ber wî û lê nihêrî? Ma ew dem ê tu carî ji bîra wî biçê? Xwezî yekî fotografeke wê demê bikişanda. Wê demê, hingî rûpeleke nû ya jiyana wî vedibû, jiyana wî riyeke nû dida ber xwe. Qama wî rast, serê wî rast, nêrîna wî li pêşiyê, bi rawestaneke pir qehîm, bi rêz û rêzdariyeke mezin û bi heyecaneke bêsnor, wî şewqa nîşanên hesinî ku di destê kumandar de bûn, dît. Nîşan, yên wî bûn! Belê, wext hatibû, kumandar ê nîşan bi herdu milên wî ve kira. Paşê? Piştî wê kurte-demê, tiştêkî zêde nayê bîra Baz. Ji coş û heyecanê, êdî, çavên wî tu tişt nedîtîn, êdî bala wî ne li ser tiştêkî bû. Nîşan pê ve bûbûn û ew bûbû zabît..

Trêna kevn, gemarî ya leşkerî, giran giran, bi dengê xwe yên raybetî, dere. Deşt, ji mêj ve ye ku li pey maye. Çend deştên din, erd û zeviyên din, dar û dahlên din, deverên çiyayî û zincîreçiyayên din, av û çemên din, lehî û şelaleyên din, ziving û gundên din, bajar û qesebeyên din li pey mane. Wext çûye, saet çûne, dan çûne. Rêwî gihîştine dawiya danê êvarê. Trêna gihîştîye ser tixûbên Welatê Çiyan ku bi çemekî fetloke vediguheze ser welatekî din ê cîran ê Welatê Fireh. Ew, niha, Welatê Çiyan jî li pey xwe dihêlin û di nav erdên Welatê Fireh de, ber bi jêr, ber bi başûr, ber bi welatên deşt û çolê derin. Welatê sar li pey e, welatê germ li pêş. Ro dere ava. Dinya, hawirdor, di nav rengêkî çikî sor de, bi hêdîka, paralelî trêne, diherike û dere. Keriyek xezal û kahrxezalan, hinekî ji trêne dûr, li ber devê daristanekê diçêrin. Gava ew trêne dibinîn, bi lez, direvin û di nav daristanê de winda dibin. Di jor re, çend refên teyran, ji aliyê başûr ê trêne ber bi aliyê bakûr, cîhê ku rêwî jêr tîn, difirin û derin. Li dûr, li ber lingên zinarekî hespin, stûyê wan ê reş, spî û belek ber bi jêr, digerin. Û piştî kêliyêkê, ji hespan hinekî dûr, li aliyê çepê yê trêne gundek dixuye. Gundekî neçar, kavi, xaniyên wî ji kevirên gome lêbûyî. Ji bixêriyên hin xaniyan dûman radibe, -dûmana ku ji agirê însanên gund bilind dibe. Hiç kesek ji gund dernakeve ber deriyê xwe û li trêna ku di ber gundê wan re derbas dibe, nanihêre. Haya wan ji koça însanên Welatê Çiyan nîn e. Koça însanên Welatê Çiyan bala wan nakîşîne. Ew li gundê xwe ne, koçbar jî li wagonên xwe.

Eskerên nobedar ên wagona sisîyan, li her çar aliyên wagonê, çira vexistine. Ro-

nahiya çiran, tevî ronahiya qels a dawîn a tava ku li derve, li pişta zinar û daristanan, winda dibe, şewqekê direşine nava wagonê. Baz, li ber derî, li ser du kursiyên, paldayî, rûniştiye. Kursiyên wagonê ku textî in, hişk in. Lê Baz, ji bo xwe, çare dîtiye; eskeran du mînder danîne ser kursiyên Baz.

Eniyên wagonê eciz in; cîhê wan teng, hişk, û nerehet e; birçî ne, tî ne, westiyayî ne. Û ew hê jî nizanin ka ew ber bi kû de derin. Ji niha ve, bîhn, bîhna cixarê, bîhna verişê, bîhna xwîdana wan û gû û mîza zarokên wan ên berşîr li wagonê belav bûye. Hilmeke giran a bîhnbed wagon vegirtiye. Nefesa wan diçike. Pencereyên fireh ên wagonê, qehîm lehîmkirî, girtî ne. Herdu deriyên wagonê ku nobedar li ber in, girtî ne. Bi tenê deriyê pêş ku Baz li kêlekê rûniştiye, carina, gava pir pêwîst be, vedibe. Her der girtî ye; dor li girtiyan hatiye girtin. Xwelivandin, razan, paldan, rabûn, çûyin ne mumkin e. Ew dikarin, bi tenê, carekê, herin avdestxana trêne, - bêguman di bin çavneîriya eskeran de. Lingên pîrejinekê werimîne. Yekî ku kul û qînorên wî hene di navbera herdu aliyên wagonê de dirêj bûye, tevî ku esker hewl didin, ji erdê ranabe. Zarok digirîn. Diyên wan, bi zimanê xwe, wan dilorînin. Kal û pîr, bi zimanê xwe, pitepitê dikin. Yekî xort, mîna ku tiştê ne xema wî ye, mîna ku ew naçe sirgûnê û ne di nav vê wagonê de ye, her, bi zimanê xwe, bi hêdîka, strana dibêje. Ev çi hal e ku bi serê wan de hatiye? Ev rêwîtiya nediyar ê heta kengî, heta kû dewam bike? Welat, ev welatê fireh ku têra herkesê dike, çima weha ye, çima weha hertim aloz e, mîna ku bi zelzêlê ketibe, dere û tê? Çima ev welat nikare mîna van çiya, zinar, gir, gelî, dahl, daristan, gol, çem, deşt, erd, zevî, çol û kepiran, sakîn be, aram be, di cîhê xwe de qehîm be, nekeve ber pêlên ba û bahozên civakî û siyasî? Sebeb çi ye? Sebeb kî ye? Ev eskerên hanê? Ev zabîte xort ku li kêleka derî, bi pozbilindî, rûniştiye? General? Ordî? Qiralê ku hate kuştin? Xelkên welêt? Ewana bi xwe? Kî? Kî?.. Heye ku ne tu kes. Heye ku ev hemû misûbet, bi tenê, qedere e, qedera wan e.

Êvar dadikeve. Tav dere, stêr derdikevin, yek bi yek, li vir, li wir, esmanan dineqîşînin. Ew, pişta wan, hestiyê wan ê qorikê, êşiyayî, li hev, li zarokên xwe yên razayî û li stêrên ku li dûr, gelekî dûr geş dibin, dinihêrin. Ma ev stêr, ne stêrên wan in? Ne stêrên zozan, gelî, çiya û newalên wan in? Niha çavê wan li stêran, ew ji zozan, gelî, çiya û newalên xwe bi dûr dikevin. Bi qasî dûrahiya stêran, ew dûr in niha, û trêna ku bi xuşexuş dere, wan hîn dûrtir dike. Ew ê kengî vegezin nava wan bîhnên nas ên zozan, gelî, çiya û newalan? Ew pê nizanin. Zabîte û esker nabêjin. Kes, tu kes pê nizane. Lê ew derin, li ser riya hesînî ya nediyar, bêyî zanîna roj, wext û dewra vegeê, ew derin. Stêr, nebixêrên stêran dilê wan diguşişînin, mal û

warên wan tînin bîra wan; agirê sor ê tîfîkên wan, ava zelal a lehiyên wan, berfa spî ya çiyayên wan, hawayê paqij ê gund û zozanên wan dûmana çayxane û meyxanen wan û hilma şehwetê ya şevên wan ên stêrtijî tînin bîra wan. Û ne bi tenê evçend, stêrên bêdeng, aram û tenê qedera wan tînin bîra wan.

Xwarin tê, -eger meriv bikaribe jê re bibêje xwarin. Ji bilî hin tiştên sivik ku bi wan re bû, wan hîç tiştêk nexwarine. Niha esker xwarinê didin wan; serê meriv pariyekî nanê hişk, deh lib zeytûn û di nav raseke biçûk a aliminyumê de hinekçay ku êdî sar bûye. Û esker tembîh li wan dikin; wan tevdîr divê, heta tahştê êdî tu xwarin nîn e. Ew çi bibêjin? Hîç, hîç tiştêkî. Bi hatina nan û zeytûnê re gotinên wan, dengê wan, pitepit û xirecirên wan, kuxik û xirexira wan tê birîn. Nan, nan e, çi germ çi sar, çi nerm çi hişk.

Baz, ku lingê xwe yê rastê yê tevîzî, dilivîne, bi dîqet, li van merivan dinihêre, li tevgerên wan, nanxwarina wan, rû û rûçikên wan dinihêre. Ma ev merivên neçar, belengaz ku hê nizanin nên bixwin, bi çi cesaretî, dixwazin li hember dewletê rabîn? Bi çi zanîn, hêz û quwetê, ev ê gotina dewletê bi cîh neyin û doza tiştên din bikin? Ma van hê zanîn, hêz û quweta dewletê fahm nekirine? Ma ev nizanin ku dewlet, ordî dikare van, hebûn û heyinên van, mal û mulk, war û welatê van, bi leza birûskê, bi carekê, hilbiweşîne, bi erdê ve bike yek? Ma van ji tecrubên xwe jî ders dernexistine? Çendîn caran serê van hatiye hinciqandin. Ma haya van ji wan dersan jî nîn e? Ev reben û nezanên hanê kî ne ku dev davêjin yekitiya welat, millet û dewletê? Baz divê van binase, pir baş binase. Wî ev merivên ku ji rê derketine, hatine xapandin û bûne leyistokên dijminên derve hîç nedîtine, di hemû jiyana xwe de, ne carekê hatiye deverên van, ne ji van kesek nas kiriye. Lê wî li ser van, alozî, teşqele û xirecirên van gelek tişt xwendine. Di Akademiyê de qal û behs her tim li ser van û kesên mîna van bûn. Ev jî perçeyekî wan dersên ku li ser yekîtiya welat û dewletê, dijmin û dijminahiyê, şer û parastinê bûn. Ma ev merivên hanê, jixwe, ne yek ji sebebên hatina General Serdar û ordiyê bûn? Ma ev jî ne di nava wan dek û dolabên ku li hember dewletê dihatin gerandin, bûn ku Generalan her behs dikirin? Niha ew derin. Heq û musteheqê wan e. Ders divê, terbiye divê. Tirs û dûzan divê. Pergal divê.

Baz, ji pencerê, li der dinihêre; heyv derdikeve. Heyva ku di şevên wî yên tenê de, hertim heval û hogira wî bû, niha, di vê rêwitiya dirêj de jî dibe hevala wî. Hevaleke evçend dilsoz ku di her rewş, her hîsiyat, her cîh û hertim pê re ye. Baz li dosta xwe ya sadîq ku niha di nav stêran de diçirûse, bi germahî, dinihêre. Ev xweşikî, bedewî û ev dîrî, bihîstiyarî û zizîya ku ji dîriyê tê pê! ”Eynî mîna şûrekî xwar

û tûj ê ji kalanan kişandî”, Baz, bala wî ya westiyayî li derve, difikire, ”şûrekî tûj ku jê şewq radibe, ku hîsên rêz û rêzdari, saw û tirs, serîdanîn û hurmetê tîne pê, ku tîmsala quwet û qudretê, heq û edaletê ye...” Di nav hemû stêrên zêrhêlî de, heyv, aram, giran, zelal, vekîşiyayî, ji hemû stêran mezintir, bedewtir û xurttir, dibiriqe. Heyv; ronahiya şevên nerm û germ; serdara stêran, tarîhî û şevan; rêbera rêvingan, koçberan, kumandar û serdaran; nobedara dahl û daristan, zinar û çiya, deşt û gund, civat û bajar, însaniyet û însanan; şewqa welatê fireh ê bêdawîn ku wê her û her li ser lingan be, bimîne û xurt be. Heyv; li wir, li dûr; evçend bêdeng, evçend pejnê xurt ê dangan, - ku di dil û heşê merivan de tîne pê.

Laşê Baz sist dibe, çavên wî tên girtin.

Lê trêna dere, cografya fireh a bêser û bêber, tabiyata bêdawîn, navçe û heremên Welatê Fireh dide ber xwe, giran giran, dere. Êvar dibe şev, şev dibe sibe, sibe dibe nîvro, nîvro diqulipe ser danê êvarê, trêna, her bi xuşexuş, bi kufekuf, dere. Hawa sar a Welatê Çiyan diqulipe ser hawa hûnik a navçeyên nû yê Welatê Fireh, hawa hûnik diqulipe ser hawa nerm, hawa nerm diqulipe ser hawa germ û hawa germ jî ser qijeqija germahiyê, lê trêna dûmana xwe li pey xwe berdide, diherike û dere. ”Trênê, malkambaxê, ho trêna, riya te ber bi kû ye, lê trêna...” Niha, di vî danê êvarê yê dudiyana rêwîtiyê de, ku tav, dîsan, bi rengê helesor ê aram û bêqusûr, dere ava, xortê ku bi zimanê xwe yê kevnar ê bav û kalan, hertim, stran digotin, bi şêwe û awazê bav û kalan, strana trêna dibêje, ”azar û êşa dilê minê, trêna, stûxwarî û rebeniya minê, trêna, de bibêje, ez ketime bextê te, bibêje...”

Koçbar eciz in. Ne taqeta wan, ne sebra wan maye, ne jî daxwaza xebirdan û qisê. Ji xortê dengbêj, çend kal û pîrên ku nalenalê dikin û zarokên wan pê ve, deng, hew, ji kesî derdikeve. Rûyên wan ên qemerî ku bi tîrêjên dawîn ên tavê ku xwe di pencereyên fireh re digihînin hundir, dibiriqin, di nava xwîdanê de ne. Dilopên xwîdanê li ser enî, cênîk û stûyên wan dibiriqin. Rû jar bûne, laş sist bûne, beden tevîzî ne. Û zik birçî ne. Lê ya herî dijwar, herî kambax, gewrî tî ne. Tî, pir tî. Heta niha, di hemû dirêjahiya rêwîtiyê de, wan, her yekî ji wan, bi tenê du tas av vexwartin. Taseke nû jî, dê, piştî bîskêkê were. Lê ne tas, stîl û dewl jî nikare tîna wan bişkîne. Lêv, ziman û gewriyên wan zuha ne. Êdî xwezî jî nemaye ku pê gewriya xwe, hinekî, şil bikin. Av, taseke av, dilopeke av, çilkeke av... Av... Dinya dişewite, hundirê wagonê dikizire. Wan cil û bergên germ ji xwe kirine, tiştên zêde, yek bi yek, ji xwe kirine, hema çi bigire bi tena kiras mane. Lê germ e, zahf germ. Êdî ne bilindahî û zinarek, zevî û deviyek, ne dar û dahlek ne jî av û çemek, li der û doran dixuye. Bi tenê erdekî qiraç ê boz ku leylan dide, dixuye. Av, ka ew ava co û gol,

çem û lehiyên wan ên boş? Ka ew ava hûnik a kahnî, rûbar û çîqên wan, ka dengê wan? Av, bi qasî kulmekê, mistekê... ji ava mend, pingav... ji çî dibe bila bibe, hinekî av... Ew însanên zînde yê çiyayî, niha, sist bûne, mîna ku li ber mirinê bin, hema çî bigire ji xwe ve çûne. Ji dengê nalenalê û ji dengê tewşê stranê pê ve deng dernakeve; ew bûne mirîzindî.

Baz, li pê, li ber derî, lingên xwe li ba dike. Wî jî çakêtê tenikê lêşkerî daniye, qumçikên gomlegê xwe yê xakî ku hertim girtîne, heta sîngê, vekirine. Dilopên xwîdanê di nav pirçên reş ên sîngê re, ber bi jêr dibin. Binçengê wî, berzikê wî, navşeqê wî, ji xwîdanê, şil bûne. Baz eciz e, ji germê, hawa giran û gemarî ya wagonê, ji van însanên bêkêr û bêpergal, ji dengê wî xortê keleş, ji zimanê vanê hîç û pûç, eciz e. Lê ew nikare eciziya xwe diyar bike. Nabe, ne li gora ûsilên kargerandinê û berpirsiyarê ye. Lê Baz bi wan re napeyive, têkilî wan nabe, nakeve nava wan, bi tenê, ji ber devê derî, bi lêhûrbûnê û kûrahî, li wan hûr dibe. Belê, Bazê xwe bigihîne kûrahiya dilê wan û têbigihê ka di kûrahiya tarî ya dilê wan de çî heye.

Yek ji wan ku li koşa herî dawîn a wagonê rûniştîye, ji cîhê xwe radibe, tê û bi rêzdarî, herdu destên wî li ser hev, li ber Baz disekine. Baz xwîdana eniya xwe paqij dike, bêdeng, li wî zîlamê dirêj, zirav, çavmezî û simbêlzîrav dinihêre. Ji zîlamê ku hinekî stûyê xwe xwar kiriye, deng dernakeve, welê radiweste. Baz, bi esebiyet, "çî ye" dibêje. Zîlam hinekî xwe dide hev, bi şermokî, bi zimanê Baz, "av" dibêje, "tegmênê birêz... hinek av... ne ji bo min, lê ji bo bermaliya min ku li ber welidandinê ye... ew zahf giran e, bi zarok e, dixewire... îro, sibê... hema piçîkek av..." Gotinên nîvçe yê Zîlam bi feraset in, devoka wî jî ne mîna devoka yê din xirab û şelto şehetî ye. Pantolon û gomlegê lê, rawestana wî diyar dike ku zîlam xwenda ye. "Tu, şixulê te çî ye? Çima tu di nav van de yî?" Baz, bi dengê nermtir, jê dipirse.

"Awiqat, awiqatî... Ez nizanim... diyar e, şaşiyek bûye", zîlam, di nav xwîdanê de, bêyî ku xwe bilivîne, nîvê gotinê dadîqultîne û dibêje û bi lawa û mîhnet li Baz dinihêre. Baz, bi çend gotinên kurt, eskerê kêleka xwe dişîne aliyê aşxanê da ku ew tasek av bîne û zîlam jî, bi paş de, dişîne koşê, cîhê wî. Jiyana trê û wagona sisîyan weha zîz e ku gav bi gav ber bi mirinê dere, dewam dike, - ta ku em digihên gava dawîn a rêwîtiyê; roja sisîyan, piştî nîvroyê ye. Di ser rêwîtiyê re sê roj û du şev derbas bûne. Kes ji rêvingan nemiriye, lê kesekî sax jî nemaye. Nîvmirî û bi hemû halet, xusûsiyet û aliyên kesên nîvmirî, ew ji trêne peya dibin. Ew gihîştine dawîya seferê û destpêka jiyana nû ya sirgûnê, gihîştine warê nû yê jiyana wan a wela-tê xerîbiyê. Piştî qîrîn, ferman û gotinên zabîtan, tiştê yekemîn ku xêrhatinî li wan

dike, tav û ronahî ye, şewqa ronahiyê ye. Her der tav e, dinya dî nav tavê de gêr di-be, hawirdor di nav geremola tavê de ye. Şewqeke pir xurt a nedîtî çavên wan digire. Piştî çendekê dirêj, ew dikarin çavên xwe, bi hêdîka vekin û li dora xwe, li warê xwe yê nû binihêrin. Ew li dora xwe dinihêrin, vedigerin li hev dinihêrin û dîsan li hawirdor dinihêrin û germahiyeke boş bi bedena wan dikeve. Bedena wan diheze, dil û mêjiyê wan diguvişe û kal û pîrên wan, li ser çogan, hildiweşin erdê. Na, ne erdê, ser qûmê.

Belê, qûmê. Qûm, xîz, bi tenê qûm û xîz. Heta ku çav dibîne, esman dixuye qûm e, bi tenê qûm e. Qûmeke zer ku wan hiç nedîtiye. Qûmeke germ ê qijqijikî ku wan bi tenê di çîrokên de bihîstine. Çoleke bêdawîn li ber wan leylan dide. Ne ax, hêşinahî, zevî, bax, bexçe, bostan, ne jî dar, devî, reh û rêç. Ne gol, çem, rûbar, lehî, co, liç, kahnî û bîr, ne jî derya. Na, hiç tişteke, ji qûmê pê ve, hiç tişteke nîn e; ev hemû tiştên ku ew pê re, tê de hatine dinê, mezin bûne, nîn in. Ev hemû, li welatê wan mane. Siya kelehên kevnare ku li gopikên zinaran û li ber devê çeman lêbûbûn, dahilde û stariya zivîng û şikeftên wan ên di kûrahiyên newal û geliyan de, hûnikahiya zozanên wan ên bilind ên hêşin ku bi konên wan ên reş dineqîşin, huzûra ziyaretgahên wan ên dînî ku ji hezaran salan mabûn, ferehiya pîrên wan ên tarîxî ku li ser ava çem û lehiyan, riyên welatê bêbihur bi hev ve digîhandin, li dûr, pir dûr mane. Ruh û canê wan, jiyana wan li welatê wan maye. Ew hatine welatê çol û qûmê. Ew niha fahm dikin; ew sirgûnî welatê boş ê windabûnê bûne, -da ku tê de winda bibin. Naxwe, ev welatê ku bi tenê ji qûmê hatiye pê, ev germahiya ku ne tenê laş û beden, ruh û mêjî jî dikizirîne, ev ronahiya ku ne mîna ronahiya wan e û bi tîrêjên xwe hîs û hestên merivan dikuje, dê bibe welatê wan ê nû, bibe welatê wan ê tenêti, hilweşin û windabûnê. Ew niha têdigihên; ev welatê bêdeng, bêav, bêsi, bêdahilde, bêjiyan ê bibe welatê wan ê mirinê. Ji kû heta kû! Ji bakûr heta vê derê, dawiya Welatê Fireh, dawiya dinyayê û jiyane!

Çare? Çare nîn e. Ew, welê, hin li ser qûmê, hin li piyan, bi sedan kes, li welatê bêdawîn ê qûmê dinihêrin. Bayekî sivik ê başûr li rûyê wan ê matbûyî dixê. Lê ba jî, ne bayê wan e; germ e, nefesa wan diçikîne. Germahî, germahiya tav, ronahî, qûm û bayê wan dişewitîne, bedena wan, dilê wan dikizirîne, xwîna wan dikelîne û hêz û taqeta wan a dawîn, tafilê, ji wan dibe. Hin jin û pîrejinên wan, li ser qûma şewitî, li ser çogan rûniştî, şaşbûyî, beden û stû xwîdandayî, rû terikî, lêv qelişî, westiyayî, tî, birçî, digirîn û bi zimanê xwe, bi dengêkî zîz ê şinan, dinehwirînin, "Çima? Gidiyê qedera bingorî çima?... Ma mirin ne ji vê çêtir bû? Ma me bi saxî bixistina gota sar a welatê zozanan, ne ji vê gora germ baştir bû?.."

Ne însan û mehlûqek, ne jî teyr û tilûrek. Ji esker û zabîtan pê ve tu tişte, ne li esman ne li ser zemîn naxuye. Esker û zabit wan, dîsan, qor bi qor, dikin rêz, peyartî, jî îstasyona dawîn a xirbe a trêne bi dûr dixînin. Di wê germahiya dûjehê de, piştî bîskeke, li pey girekî ku ji xîzê hatiye pê, çend darên ku rêvingan di jiyana xwe nedîtine û baraqe dixuyin. Baraqeyek, dudo, pênc, deh, bihîst, pênce, sed... Û esker, eger ne bi qasî qûmê be jî esker, li pêşî, paşî, der û dorên baraqeyên textîrî dixuyin. Ev baraqe, malên wan ên nû ne. Ew ê li vir, di nav qûma mirî, welatê mirî de, bijîn. Lê belê di destpêka jiyana mirî de, jiyaneke nû ya zindî heye; yek ji lehengeşan romana me. Bi dû hijmartin, teslîmkirin û cîwarbûna koçeran re, dotira rojê, piştî seqema şeva çolê û berî germahiya rojê, berbangê, gava Baz û zabîtan din ji baraqeyên zabîtan derdikevin da ku bikevin rê û veşerin, Baz li ber deriyê biçûk ê baraqeyekê wî zîlamê simbêlzirav ê awîqat dibîne. Awîqat silavê dide Baz. Baz silavê lê vedigerîne, jî koma zabîtan hinekî vediqete û ber bi awîqat tê. Bêyî ku tu awîrekî diyar li ser rûyê wî bixuye, Baz halê awîqat û jina wî dipirse. "Xew neketiye çavê me û xismên me... zarokeke me hate dinê", awîqat, bi rûkenî, dibêje, "ji rehma xwedê hêvî nayê birîn, meriv nizane çî li ser rîya meriv e... keçikeke me hate dinê..." Baz çî bibêje? Bi tenê li ser bîbikên çavê wî çirûskeke kêfxweşiyê, Baz serê xwe li ba dike. "Fermo, were hundir" awîqat, bêyî ku li benda bersîvekê be, dibêje û xwe dide alî da ku Baz bikeve hundir. Hundirê baraqê ku ji mitbax û odeyeke biçûk hatiye pê, ronî ye. Jina awîqat li ser textê ku li koşê ye, dirêj bûye û şîr dide zaroka nûbûyî. Gava çavê wê bi Baz dikeve, ew xwe û dergûşa xwe ber bi aliyê din dike da ku Baz pêşîrên wê nebîne. Awîqat dere ba wê, zarokê, bi hêdîka, jê werdigire, tîne û nîşanî Baz dide.

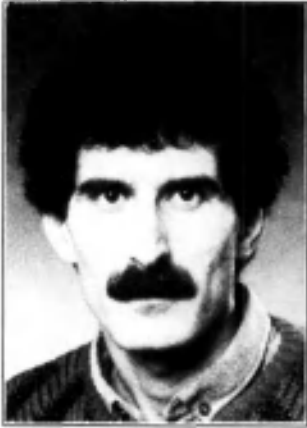
Baz li zaroka hembêza bavê, heyirî û hinekî şaşbûyî, dinihêre; zarokek, pariyek can... çavên wê yên biçûk hê baş venebûne, rûyê biçûk ê gulover ronî dike, difn mîna difnên kewroşka dilerizin, destên wê yên biçûk dilivin, tîlî û pêçiyên wê dilîzin, bîhneke germ, tîrşokî ya taybetî ku Baz hîç lê rast nehatiye, jê difûre. Baz tiliya xwe ya mezin a destê rastê ber bi destê wê dike. Zarok pihêt bi tiliyê digire û dixwe nava destê xwe yê çepê ku di bazindê de şahnikeke biçûk a reş dixuye.

Belê, ev zarok, Kevok e.

Belê, serpêhatiya Kevokê weha dest pê dike. □

Ev beşa 3. ya romana M. Uzun Ronî *mîna evîne tarî mîna mirinê* ye. Di hejmara Nûdemê ya 20'an de jî beşa 1. derketibû. Ew ê di hejmarên 23 û 24'an de jî beşên 4 û 5'an bêne weşandin.

Marks û Manîfesto

ŞEREFXAN CIZİRÎ

Manîfestoya Kominîst navê pirtûkek Marks û Engels e. Manîfesto pirtûkek pîrr biçûk e lê belê pîrr jî bi nav û deng e. Manîfesto, di nav xebarta Marks û Engels ya entellektuelî de, dikare weke pelek ji pirtûkeke mezin were dîtin. Dema ku Manîfesto hate nivîsandin, tekoşîna polîtîk li hemû

welatên Ewropa gelek xurt bû. Li pîrr welatan tevgera şoreşgerî li deriyê burjuvazî dixist. Burjuvazî jî di oda xwe ya germ de ji serma diricifîn!..

Ji pîrr aliyên de Ewrûpa di guhertinên bîngehîn re derbas dibû. Rûwê civatê roj bi roj dihat guherandin. Di pîrr beşên civatê de kapîtalîzm hakimiyeta xwe datanî. Hemû tiştên ku ji aliyê civatî de girîngiya xwe hebûn, li gora danûstandinên kapîtalîstî dihat guherandin. Ekonomî kapitalist bû, armanca berhemê qezenc bû û ev jî, bi taybetî ji bo bazarê weke mal dihat çêkirin. Di bin van danûstandinên bîngehîn de du çînen mezin kristalîze bûbûn; proletarya û burjuvazî. Ev her dû çînen sosyal, ji bo desthilatdariya ekonomî û polîtîk li himberî hevdû tekoşîneke germ diajotin.

Tevgera çîna karker xwe li hemû Ewrûpayê organîze kir û komela xwe ya navnetewî ava kir. Bi navê Enternasyonala Karkeran tevgera çîna zahmetkêş xwe bi çek û rêxistin kir. Parola Enternasyonala Karkeran "Karkerên hemû welatan bibin yek" bû sembola ji bo tekoşîna sosyalîzmê. Di vir de tiştê herî girîng ev bû; "Karkerên hemû welata bi yek bin" gotina herî dawî ya Manîfestoya

komunîst jî bû. Ev rastî nîşanî mirovan dide ku li ba Marks û Engels xebata zanyarî û polîtîkî diviyabû bi hev re bimeşyan. Manîfestoya komunîst di rastiya xwe de weke programa Enternasyonala Karkeran dihat pejirandin. Ji xwe Manîfesto jî weke xebateke kolektîf dihat dîtin. Manîfesto berjewendî û îdeolojiya çîna

zahmetkêş dianî ziman. Aliyê Manîfesto yê zanyarî û aliyê wê yê polîtîk hebû. Ji aliyê polîtîk de Manîfesto bang çîna karkeran dikir ku xwe organîze bike û tekoşinê bide. Ji aliyê zanyariyê de jî Manîfesto, materyalîzma dîrokî li dema xwe û li dîroka kevnare diceriband. Li gora Manîfesto Burjuvazî di dema pêşketina kapitalîzmê de, rolekî pêşverû dilîze. Burjuvazî di civarê de pîrr tiştên nuh û hêja pêk tîne. Ji aliyê ekonomî de bazar dibe fakto- reke polîtîk ya mezin û girîng. Burjuvaziya nûjen ji bo azadiya bazirganiyê kar dikir, hewl dida ku komînikasyon û hêzên berhem pêşxîne. Bi çewsandina bazara cîhanê, îmkanên pîrr welatan çêdibû ku berhem û konsumsiyona xwe zêde bike. Bi alîkariya burjuvazî bazara cîhanê dest pê dika ku forme- kî kozmopolît bigre. Globalîzekiri-

na kapîtalîzmê bi xwe re pîrr netewan û welatan dixe tevgerê û cîhanê hîn bêtir nêzikî hevdu dika. Bi başkirina teknîkê re, mirov dikarin ji aliyekî de xebata xwe bibertir û wextê karê xwe jî kurttir bikin.

Bi pêşketina kapîtalîzmê re, pîrr danûstandinên sosyal, feodal û kevnare, danûstandinê

malbatî û pederşahî, exlaq û danûstandinên mirovayî ji hevdu hatine qetandin û perçekirin. Di navbera mirovan de formên nû hatine afirandin, li şûna dezgehê kollektîf û feodal, dezgehên kesayetî û burjuvazî hatiye rûniştandin. Qayîşa ku di navbra hêza kapîtalîst de li dar ketiye, ji bo pîrr mirovan feqirî û hejartî afirandiye. Pîrr kesên xwedî meslek weke textor, hiqûqzan, zanyar, teknîsyen, nivîskar ûwh. bûne karmend ji bo burjuvazî. Kesên senetkar bûne bê qîmet û qapaniya wan ya bi sedsalan ji hatiye wûndakirin. Armanca hemû tevgerên ekonomî bûye zêdekirina qezencê. Ji bo vê armancê hinek azadiyên nû pêde bûne. Kesên karker ji aliyekî de "azad" bûye, lê belê divê karker hêza xwe ya kar karibe li bazarê bifiroşe. Karker bi kapîtalîzmê re bûne xwefi-

roş. Hêza kar bûye weke malekî normal ku li bazara mirovatiyê dikare bê firotin. Danûstandinên kapîtalîstî mirov ji hevdu îzole kirine û di civatê de dualîti pêkanîne. Ev her du alî bûne dijminê hevdu. Li aliyekî burjuvazî tevli dewlet, qanûn, exlaq, sosyetê û politîka xwe ve û li aliyê din jî çîna karker û hêzên zahmetkêş bi feqirtî, hejartî, birçîbûn û çewsandina xwe ve li miqabil hevdu sekinîne. Burjuvazî di qesr û koşkên xwe de ne û Kkarker jî di xanîkên xwe de dijîn. Jiyana sosyal îzole kiriye. Tenê wexta kar ew herdu aliyê mirovan dikarin hevdu bibînin.

Di Manîfesto de hinek gotinên zanarî û bingehîn hene, weke mînak; danûstandinên berhem û hêzên berhem. Hêzên berhemê kapasîteya teknîkî ye, komînikasyon û mekîne ne, kontrolkirina hêzên xwezayê jî, weke hêza berhemê têne hejmartin. Li aliyê din jî axa ku ji bo çandiniyê tê amadekirin, keşîfkirina elektrîk û paqijkirina çeman ji bo trafikê û hemû aletên ku ji bo hêsankirina kar têne bikaranîn, weke hêzên berhemê têne pejirandin.

Ji bo danûstandinên berhemê jî mirov dikare wiha bibêje; danûstandinên mirovî ku li ser hîmê mal ava dibin û tesîrê li tevahiya civatê dikin. Ev mal dikare malê feodal be, dikare male komunal be, dikare malê burjuvazî be,

bi kurtî hemû danûstandinên ku li ser, danûstandinên mal ava dibin, weke danûstandinên di navbera kapîtal û keda mirovan de, weke komkirina dewlemendî û kapîtal di destê hinek kesan de û hemû babetên tekoşîna çîneyetî di rastiya xwe de weke hêzên berhemê têne danasandin. Bi alikariya van tiştên ku me li jor hejmartin jî burjuvazî di civata kapîtalîstî de, bandora xwe li ser bazarê, li ser febrîqa û bazirganiyê, ûhw datîne.

Wexta ku mirov bixwaze dîrok û civatê baş fêr bibe, divê hergav mirov van herdu gotinan li ber çavan bigire. Ev herdu gotin bingeha civatê pêktînin. Li ser vî bingehî formasyonên civatî pektên û avaniya jorîn tê damezrandin. Di civata berî komunîstî de hêzên berhem û danûstandinên berhemî tesîr li hev dikirin û di navbera wan de hergav nakokî hebûn. Lê bi avakirina civata komunîstî re, nakokiya di navbera hêzên berhem û danûstandinên berhemî de dawiya wan tê. Di civata komunîstî de, li gora ku Marks dibêje; harmonî di navbera wan her du gotinan de çêdibe. Mirov bi xwe dikarin jiyana xwe organîze bikin û li ser wê biryar bidin. Heger mirov bixwaze vê bi awayekî din bibêje, ew dê wiha bê gotin; Mirovê bikaribin dîroka xwe bi awayekî hişmendî û azadî biafirînin. Pêşketina civatê ew e jî welatê pêwistiya derbasî welatê aza-

diyê bibe. Bi civata komunîstî re ew ê pêşketin jî derbasî azadiyê bibe.

Civata kapîtalîstî û burjuvazî jî bi xwe re gelek tiştên nû anîbûn. Yek ji van ev bû; çîna serdest ku jê re digot burjuvazî bûbû xwediyê gelek dijminên nû; Li aliyekî arîstokrat û kevneperest, li aliyekî tebeqa navîn û gundî ji ber hinek sebebên civatî û sosyal bûbûn dijminê burjuvazî. Van grub û çînên sosyal, bi pêşketina kapîtalîzmê re gelek mal, milk, hebûn, heq û berjewendiyên xwe wûnda kiribûn. Gelek ji van bûbûn qurbanê kapîtalîzmê. Îmkanên wan yê bingehîn ji meydana hatibûn rakirin. Dewlemendên do, bi pêşketina civatê re bûbûn feqîrên îro...

Di eynî wextê de mirov dikare di civatê de hêzeke polîtîk yê nû jî bibîne. Ew çîna karker bûn, kesên bê milk û mal bûn, kesên ku hêza xwe ya kar difirotin, kesên ku ji wan re te gorin; proletarya. Proletarya jî, weke hemû çîn û tebeqên din, ji bo berjewendiyên xwe ya ekonomîk û sosyal li himberî burjuvazî tekoşîn dide. Di nav hemû tebeqe û çînên sosyal ku me li vir hejmartin, ew e ku bi rastî şoreşger bû, tenê proletarya bû. Pirraniya xelkê dikete vê kategoriyê. Proletarya, di eynî wextê de daxwaz nedikir ku civateke ji çînê nû pêk bîne. Armance wan ew bû ku hemû çînan ji meydana rakin û mercên çînayetiye ji navê hilf-

nin. Li aliyê din mirov dikare bibêje ku, di nav çînên sosyal de ne tenê tekoşîn lê belê hevkarî jî hebû. Pîrr caran burjuvazî û arîstokrat, ji bo berjewendiyên çînî bi hev re kar dikirin. Bihevrekarkirin di navbera proletarya, gundî û burjuvaziya biçûk de jî hebû. Hemû çîn û tebeqên sosyal li gora berjewendiyên xwe ji xwe re tifaq çêdikirin. Pêşketina civatê, teknoloji û felsefa nû hergav dikarîbû, li gora konjuktura rojane tifaqên nû pêk bînin. Ev rastî jî normekî polîtîkayê bû.

Gelo Marks ji bo çi behsa pêşverûtiya burjuvazî dike?

Wexte ku mirov li pratîka burjuvazî meyze bike, dikare pîrr tiştên nû û pêşketî derbikevin miqabilî çavan. Burjuvazî bi rastî pîrr guherandin kirin, weke guherandinên ekonomîk, polîtîk û sosyal. Ji bo mirovatiyê îmkanên nû peyda kirin. Her gav daxwaz kirin ku hêzên berhem nûjentir bikin. Teknik û zanyariyê pêşde bin. Li himber feodalîzmê û şahîtiyê tekoşîn dan. Daxwaz kirin ku azadiya burjuvazî ji bo hemû kesên derbas bibe. Pêşveçûn û guherandin bû felsefa wan ya bingehîn. Ji ber vê yekê jî Marks behsa pêşverûtiya burjuvazî dikir û ew dipesinand.

Li aliyê din jî li hemberî vê pêşveçûnê, literatureke sosyalîst pêk hatibû. Wan bawer dikirin ku sosyalîzm wiha ye. Lê Marks jî, ji bo vê tevgera litera-

turî digor; kevneperest û paşverû! Ji ber ku wan daxwaz dikirin ku çerxa dîrokê bi paş de vegeînin. Kî dibe bila bibe, ew ê ku daxwaz bike ku çerxa dîroke bi paş de vegeîne, rasterast di be kevneperest. Ev revgera kevneperestî ku di bin navê "sosyalîzma feodal, sosyalîzma burjuvaziya biçûk, sosyalîzma `rastî` an jî sosyalîzma burjuvazî" xwe organîze kiribû, daxwaz dikirin ku civatê bi paş de vegeînin. Wan daxwaz nedikirin ku bibin temsîla çîna karker. Polîtîkaya wan ne zelal bû. Mirov dikare bibêje ku polîtîkaya wan her gav di karakter û felsefaya xwe de sosyalîzm, daxwaziya burjuvazî û romantîzma gûndiyar dicivand.

Baş e, çima divê sosyalîst Marks û xebata wî biparêzin?

Marks di sala 1818'an de li Germanîstanê li bajarê Trier hate cîhanê û di 1883'an de jî li Înglîznanê mir. Di dema ku Marks li jiyane bû, hemû Ewropa serûbino bûbû. Marks bi xwe zarokê dema ronahiyê bû. Bawerîya wî bi pêşerojê, bi aqil û bi zanyariyê dihat. Marks tucarî bi çavê pêximbera li xwe meyze nedikir. Lê mixabin pîrkes û tevgeran xwestin Marks bikin weke pêximber. Netîca vê çewtiyê jî îro baş diyar e. Marks divê bi hemû awayî ji qonaxa pêximbertiyê derkeve û bibe ilmzan. Divê Marksîzm wek ilm bê pejirandin ya na ew ê Marksîzm bibe weke dîn û dîndar jî weke

tê zanîn li peximberan digerin.

Li ba Marks hîna jî tiştên pîr hêja hene. Yek ji van tiştên hêja jî teoriya Marks ya biyanîbûnê ye. Xebata Marks li ser biyanîbûnê wek pirtûk di 1932'an de hate çap kirin. Cara pêşî li Sovyetê di bin navê Manuskîpta Ekonomî û Felsefî de ev pirtûk hate weşandin. Dengê vê xebatê li Sovyetê, weke tê zanîn zû hate birîn. Ji ber ku bi alîkariya vê xebatê, sîstema Stalînîst di hate rexnekirin. Li ser vê xebatê pîr gotûbêj hatin kirin. Piştî vê gotûbêj mirovan dest pê kirin behsa Marksê xort û Marksê ghişî kirin. Lê di rastiya xwe de Marks, hey Marks bû, çi xort û çi ghişî. Hîn jî ev gotûbêja kûr û pîrralî berdeyam e.

Li aliyê din, dîtînen Marks li ser kapîtal û keda mirovan îro jî bi hemû awayan rê nîşanî mirovan didin. Sosyalîzm weke teorî û praktîka xelasbûnê, îro bûye pêwistiyeke sosyal. Dewlemendiya cîhanê divê di nav hemû gelan de bi awayekî adil bê parvekirin. Ji bo azadkirina mirovatîyê jî şer, barbarî ye, ji çewsandina mirovan bi destê mirovan, dîsa sosyalîzm û îdeolojiya Marks pêwistîyek e.

Ji aliyê ilmî de Marks dîsa xwedî gotin e. Materyalîzma dîrokî û modela şere çîneyetî îro jî teoriyek û metodeke di cîh de ye. Tu dîrokzanê modern û biaqil îro nikarin bêjin ku dîrok û qeder wek hev in. Yê ku dîrokê dixê

tevgerê ne xwedê û ne jî maneviyat e. Herkes dizane ku mercên maddî û berhema ku di civatê de tê afirandin, dibê bingeh ji bo pêşveçûna dîrokê. Weke tê zanîn danûstandin di navbera hêzên maddî û hêzên manevî de hene. Dîsa mirov dikare bibêje ku kultur û îdeolojî roleke mezin di civatê de dilîzin. Lê bingehê civatê ji berhem û mercên maddî pêk tê. Ev yek pirr eşkere ye. Di pirr aliyan de teorî û praktîka Marks rast derket û ew ê ku digotin Marks miriye û nema paş de tê, bi rastî xapiyan. Rast e, Marks fizîkî miribû lê belê teorî û îdeolojiya wî di nav me de bû û riya rast nîşanî me dida.

Yek ji dîtina Marks ya helî girîng jî ev bû; kapîtalîzm hemû danûstandinên mirovî dikir danûstandinên peran. Pere diketin şûna hemû danûstandinên mirovî. Baş e, kes dikare îro bêje kapîtalîzm ne wiha ye!? Pere, di civata kapîtalîstî de ketiye şûna hemû cûre îdeolojî, kultur û exlaq. Pere, di rastiya xwe de bûye îdeolojî!

Li aliyê din Komonîzm hergav wek îdeolojiyekê dihate nîşandan. Lê li go-ra Marks Komonîzm tucara ne îdeolojî bû. Komonîzm wek tevgerê tenê berê wê bi pêş de bû. Ev tevgera berbipêşde diviyabû rewşa ku îro heye ji meydanê rakiriba. Ev yek li ba Marks pirr eşkere ye. Wexta ku Marks behsa civata sosyalîstî û komunîstî di-

ke, bêtirîn wek taslak pirs tê meydanê. Sosyalîzm gelek caran li ba Marks wek utopya tê dîtin. Ez nabêjim utopîk lê belê utopya. Yanî tiştêkî ku li pêşiya mirova ye û dikare tiştên baş di xwe de kom bike.

Ji bo ku civata sosyalîst karibe tiştê baş bike, divê berî pirr tiştan mercên maddî yên civatê baş bistewîne. An ew ê avakirina sosyalîzmê tije çewtî, zehmetî û ecemîtî be. Hata îro li şûna sosyalîzmê wek tê zanîn Stalînîzm û dîktatorî pêş ket. Sosyalîzma ku diviyabû li ser hîmê civatek sivilayetî û kulturî ava bûbûya, militarîzm û dagirkerî bi pêş xist. Prensîbê enternasyonalîzmê ketin nav ligan û berjewendiyên dewletê di ser hemû tiştan re hatibûn girtin...

Di dema şoreşa oktoberê de, bavê Marksîzma Rûsî û mamoste Lenin, Georgi Plechanov wiha digot: "Heger ev dîtinên çewt bêne serî, ewê gotina sosyalîzmê heta sedsalî krediya xwe winda bike".

Ji ber vê yekê jî ez dibêjim; Ji bo Marksîzmeke ilmî û sosyalîzmeke mirovî divê em dîsa li Marks vegerin! □

Delal: "Musîk ji bo min jiyan e"

Delal di sala 1961'ê de li Stenbolê hatiye dinyayê. Wê digel xwendina konser-
vatuarê kosmetologî jî xwendiyê. Heta niha çar kasetên wê û LP'yeke wê
derketiye. Ji bilî xebatên wê yê çapkirî, ew beşdarî gelek şevên kulturî, pîrozkiri-
nên newrozan û şahiyên kurdan û biyaniyan bûye. Herweha me dengê wê ji rad-
yo û televizyonan jî bihîstiyê. Delal niha li Swêdê dijî û xebata xwe ya hunermen-
dî li Swêdê û li derveyî sînorên Swêdê didomîne. Em li Delalê bûne mêvan û me ji
bo xwendevanên Nûdemê pê re sohbetek kir:

Nûdem- *Em dizanin ku tu li Stenbolê çêbûyî. Bi gelemperî muzîkê kengî bala te kişand û te kengî dest bi çêkirina muzîka kurdî kir?*

Delal- Belê, ez li Stenbolê hatim dinê û li wir jî mezin bûm. Di zaroktiya min de li mala me, li gel radyoya Êrîvanê, stranên tirkî yê gelêrî jî dihatin guhda-
rîkirin. Lê ji ber ku cîranên me, hevalên me û ew kesên ku li der û dora me rû-
diniştin hemû tirk bûn, atmosfera kurdî tenê bi hundirê mala me ve sînorkirî
bû. Înterеса min a musîkê wek perç-
eyek ji hebûna min bû û di xwîna min

de hebû. Li gor gotinên diya min û
xwişka min a mezin, dema ku ez du-sê
salî bûme, gramafona di mala me de
her wekî, yek ji leyistikên min bûye.
Min bi awazeke bilind sibê heta êvarê
strana "kara tren gelmez ola" û "kizil-
ciklar oldu mu" gotiye.

Dûra bi pêşteçûyîna teknîkê pîqab
derketin û şûna gramafonê girtin. Di
gel plaqên din, plaqên Eyşe Şan ên kur-
dî ku di mala me de dihatin guhda-
rîkirinê, hê wekî do di bîra min de ne. Min
pir jî dengê wê hez dikir. Ji ber vê yekê,
di kaseta min a pêşîn de, min strana wê

ya "Cemile" xwendibû. Ez bi xebera mirina wê ve pir xemgîn bûm.

Dema ku meyla min a li ser musikê ber bi çav bûbû û her diçû zêdetir dibû, him li malê ji aliyê dê û bavê min, him jî li dibistanê ji mamostayên xwe, ez dihatim teşwîq kirin. Min di yanzdeh saliya xwe de dest bi xwendina xwe ya konservatuarê ya musikê kir. Ji wê demê pê de êdî musik bûbû perçek ji jiyana min. Her çiqas di wan deman da înterensa min li ser musîka kurdî hebû jî, perwerdekirina min a musikê bi zimanê tirkî û bi stranên tirkî bû. Piştî bi serwextbûyîna şexsiyeta (identiteta) kurdî, min biryar da ku ez bi tenê musîka kurdî çêbikim. Lê belê ew îmkana cara ewilê li dervayî welêt bi destê min ket.

– *Te kengî biryara xwe da ku tu muzîkê ji xwe re bikî mîna kar?*

– Li gorî dîtina min ji bo piraniya ew kesên stranbêj an jî musikvan in, mijûlbûyîna musikê proseseke wisa ye ku, ji hebûnê (an jî çêbûnê) hetanî mirinê dom dike. Ev tişt di rojekê de nabe. Ji serî heta dawiyê di xwîna merivan de heye. Ji ber vê yekê jî wexta em li hin stranbêjên bi nav û deng dinihêrin, doktorî jî xwendibin, mîmarî jî xwendibin, dîsa ew li musikê vedigerin û destê wan ji jiyana musikê nabe. Biryardayîna min ya xebata musikê jî wisa bû. Yanî di nava rojekê de an jî piştî merhalekê min biryar neda. Ji piçûktiya min pê de wekî tişteki tabîî bû û her wisa form da

jiyana min û bû karê min ê eslî.

– *Çêkirina stranekê ji bo te demeke çiqas dirêj digire?*

– Ev yek li gor kapasîta şexsan û li gor mekan û deman û li gor ruhiyeta meriv tê guhartin. Kesek carna di nava nîv saetê de carna jî di nava mehekê de dikare stranekê biafirîne. Ez nikarim behsa tu pîvanekê bikim.

– *Gava tu muzîkê çêdikî tu li ku û bi çi awayî dixebitî?*

– Ez xebata xwe ya musikê, ji derxebatên li studiyoyê, li malê çêdikim. Berê li malê bi sazê dixebitim, ev demeke ku ez bi piyanoyê kar dikim.

– *Tu cara pêşî li ku û bi çi awayî derketî ser sehneyê? Ji bo te hiseke çawan bû?*

– Dema ku ez heşt salî bûm, cara pêşîn li dibistanê di musamerekê de derketim sahnê. Ji ber ku ew mêvanên ku dihatin mala me, her tim ji min stran daxwaz dikirin û min daxwaza wan bi cih dianî, stranbêjî ji bo min tişteki tabîî bû û ez hîn bûbûm. Dibe ku ji ber vê sedemê ew serpêhatiya min ya ewilê li ser derketina sehnê, hîs û tîstereke taybetî li ser min nehiştibe. Lê ew tiştê ku tê bîra min, derketina sehnê zêdetirîn hisseke ciddiyet û berpirsiyarî bi xwe re anîbû.

– *Bi pêşketina tevgera kurdî re, her ku çû muzîka kurdî bû muzîkeke politîk, ew ji estetîka muzîkê bi dûr ket û bû muzîkeke sloganî. Di eynî wextê de hunermendên kurd li ser sehneyan ne mîna*

muzîkkaran lê belê ew mîna şerkeran xuya bûn. Em dizanin ku tu ji bo sehneyê xweş li xwe dikî, tu dikarî ji aliyê nave-rok û şekil de hebekî qala muzîka xwe bikî?

– Meseleya polîtîzebûyîna musîka kurdî xusûsiyeteke ku, ne tenê xasê kurda ye. Her neteweke ku şerê azadiyê di-de, di nav proseseke wisa de derbas di-be. Ji ber rewşa kurd û Kurdistanê ya taybetî ya siyasî, zimanê me û stranên me heta roja îroyîn, ji nav qeyd û bendan derneketiye. Dema ku hereketa netewî geş dibe û pêş de diçe, pir normal e ku di qada musîkê de jî polîtîzêbuyîn çêbibe. Ez, ji ber vê yekê, polîtîzêbuyîna stranan jî, wek yek ji wan metodên şerê li dijî kolonyalîzmê dibînim û herwekî hurmetê nîşan didim. Lê belê li gel vê yekê kêmasiyeke din jî heye ku divê bê krîtîzekirinê. Dema ku stranên polîtîk wekî berhemên fabrîkasyonî, bi nave-rok û stîlên wekî hev tev bi qaydekî tên gotin, tema wan namîne û meriv di demeke kurt de ji wan têr dibe.

Ez bi tevayî stranên klasîk û gelêrî dibêjim. Wek prensîb naveroka stranan naguhirînim, lê wekî hûn jî dizanin her stranbêjek li gor xwe xwedî stîl û qaydekê ye, xwedî şiroveyekê ye. Ez bêî ku ferqê têxim nav, ji çar perçên Kurdistanê, ew stranên ku dicibînim û dixwazim bistirê, ez wan hildibijêrim û distirê. Armanca min ew e ku, di jî-yandina musîka kurdî de, piçûk be jî,

heta ji destê min bê ez jî xwedî par bim. Ji ber sedemên wê zorbetiya ku ji aliyê dijmin de, li dijî zimanê me, li dijî stranên me û bi tevayî li dijî kultura me tê kirin, xwedî derketina musîka me û pêştebirina wê, bi serê xwe dibe helwesteke polîtîk.

– *Her ku dem derbas dibe, ji bo te çêkirina muzîkê û derketina ser sehneyê zehmettir dibe an jî hêsantir dibe?*

– Ew şert û îmkanên ku ez di nav de dijîm, ji bo xebata min a musîkê berê jî dijwar bû îro jî dijwar e. Hûn hemû dizanin ku ez bi îmkanên xwe yê şexsî kar dikim.

– *Tu bi xwe li muzîkeke çawan guhdarî dikî? Hunermendên ku tu jê hez dikî hene?*

– Ez li her celeb musîkê guhdarî dikim. Ez heyrana hemû dengên xweş im. Ne hewceye ku ew dengê ku ez dicibînim dengê yekî/yeke bi nav û deng be. Wekî nimûne dikarim bêjim ku, ji piçûktiya xwe û bi vir de ez heyrana dengê diya xwe me. Xên ji wê, di nav kesên bi nav û deng de, Ümmü Gülsüm, Whitney Houston û Sezen Aksu favoriyên min in.

– *Zimanê te yê serdest tirkî ye, lê tu bi kurmancî dipeyivî; digel vê tu piraniya stranên xwe bi kurdiya soranî distirê. Çima?*

– Ez di van demên dawî de gelek caran ji aliyê kurdên bakûr de bûm muhatabê vê pirsê. Bi rastî ez li hemberê vê

pirsê pir ecêbmayî dimînîm. Dema ku hin stranbêjên kurd radibin bi zimanê îngilizî distirên ji kesî re xerîb nayê, lê dema kurdeke kurmanc bi zaravayê soranî bistirê balê dikşîne.

Wekî tê zanîn ez bi xwe kurdê kurmanc im û malbata min ji hêla Mûşê çûye Stenbolê. Ji ber vê yekê jî di nav xebata min a heta îro de, çî kaset be, çî jî LP, giranî li ser zaravayê kurmancî bû. Lê di nava van xebatên min de, pir kêm be jî min çîh dabû devoka behdînanî û zaravayê soranî. Ev çend salên dawiyê, li gor îmkanên xwe, ez di reper-tuara xwe de bi qasî kurmancî çîh didim stranên soranî jî. Ev yek ji ber sedemên curbecur in. Ji alîkî de ez naxwazim cudabûyin di nav du zaravayên kurdî yên mezin de bikim. Berpirsiyariya me hemû kurdan e, ku em herdu zaravayan bi axifin, stranan bêjin û wan nêzikî hev bikin. Ji aliyê din ve jî, wekî tê zanîn di nava nuansên kurmancî û soranî de ferqeke mezin heye. Xwendina stranan tenê bi jiberkirina tekstan ve nabe. Dema ku meriv stranên zaravayekî distirê, divê meriv bi nuansên wan ve sadiq bimîne û li gor orijinalê bistirê. Ez li gor wan krîtîkên ku pozîtîv ji guhdarên xwe dibîhisim, hereket dikim. Ger ji destê meriva bê û meriv bi ser bikeve, çîma tenê bi zaravayekî bistirê û yê din îhmal bike? Xên ji vê yekê, di nav hin stranbêjên ku zaravayê soranî diaxifin de, kêm be jî kesên ku bi kur-

mancî dibêjin hene.

Ji bo min serfirazî û serbilindiyeke mezin e ku ji çar aliyên Kurdistanê însanên me li dengê min guhdarî dikin.

– *Jiyana surgunê, hinek hunermendan dixwe, wan pûç dike, ji hinehan re jî riyaya unîversalê vedike. Ji bo te çawa ye?*

– Ji bo min ya girîng ew e ku divê meriv di şertên dervayî welat de bikaribe xwe pêş de bibe, xwedî li şexsiyeta xwe ya kurdî û kultur û hunera kurdî derkeve û dev ji van xebatan bernede. Bi raybetî li welatên Ewropayê ger meriv xwedî prensîb nebe, dikare pir zû dejenere bibe û dev ji her tiştî berde. Di baweriya min de em jin di vê meselê de ji mêran hassastir in û xwedîprensîb in.

Li gor dîtina min wek her şaxên hunermendî, di xebata musikê de jî hin pîvanên/krîterên unîversalbûyîne hene. Unîversalbûyîna bi xwe bêsînorbûyîna e û sînorên dewleta û netewan nas nake. Divê, fikrek an jî hunerek çiqas di nav kurdan de bê qebûlkirin, ewqasî jî, ji aliyê dinyayê de bê naskirin û qebûlkirin ku bigihîje merhela unîversalbûnê. Îro wexta em mêze dikin "star" bûyîna êdî têra unîversalbûyîne nake. Bi pêşdeçûyîna teknolojiyê û bi globalîzebûyîna komunikasyonê, her roj superstareke nuh li seranserê dinyayê lanse dibe.

Pir mixabin, ji ber hin sedemên berbiçav, ew rewşa ku welatê me û gelê me îro di nav de ye, dikare bibe neynika rewşa me hunermend û hozanên kurd.

Delal: "Stranbêjya kurdî ji bo min serbilindiyeke mezin e"

(Foto: Şîrvan Nûray)

Bê dewleteke kurd, bê piştgiriyên dezgeh û muesseseyên pêwîst, tenê bi xebatên şexsî gihîştina merhela unîversaliyê ji bo me wekî xewneke xweş dimîne. Dibe ku sibe-dusibe hunermendê kurd derkeve û bi bingeheke baş lê bi zimanekî ewrupî xwe bide naskirin. Ew nayê wê manê ku hunera kurdî unîversal bûye. Bê zimanê kurdî unîversalbûyîna ne nivîskarekî kurd, ne jî stranbêjekî kurd mumkun e. Em dikarin Yaşar Kemal wekî nimûne bidin. Her çiqas jî ew bi xwe şexsiyetekî kurd e, lê belê ji ber ku bi zimanê tirkî berhemên xwe dinivîse, ji aliyê cîhanê de wekî romanvanekî tirk tê naskirin. Ji aliyê din ve rast e, hin hunermendên kurd piştî xebata gelek salan ber bi wendabûyîna de çûn û hatin jibîrkirin. Lê ew ne sûc û

gunehê wan bû. Wekî min gava din jî got, bê muessesên kulturî û bê xebateke bi rêk û pêk liserpiyamayîn dijwar e. Em tev dizanin ku, karên kulturî û siyasî, du xebatên ji hev cuda ne. Ev nayê wê manê ku, ew kesên ku bi xebata kulturî ve mijûl dibin siyasetê nakin, an jî siyasetvan xwe ji xebata çandî bi dûr dixin. Ez dixwazim girîngiya ekspertbûyîna bînim zimên. Dema ku stranbêj, tenê bi şevên ku ji aliyê rêxistinên siyasî yên kurd ve tên çêkirin ve girêdayî dimînin, piştî demekê xebata wan tê xitîmandin û dumahîk nayê. Ji me re, dezgehên rûniştî û piştgiriyên profesyonelî hewce ye. Bi siyaseta kulturî ya rojane ve em nikarin xwe pir pêşda bibin. Ew îmkanên bisînorkirî ku carna bi riya rêxistinên kurd ên demokratîk li Ewropa

rên bidestxistin jî, pir mixabin, gelek caran di bin înisiyatîfa hin kesan de bi awayekî kêfî tê bikaranin û çarçûr dibe.

– *Muzîk ji bo te çi îfade dike?*

– Ev sîh û sê sal in ez distirê. Pir tabî ye ku muzîk ji bo min jiyaneke e û jiyane îfade dike.

– *Ger tu nebûya hunermenda muzîkê te ê bixwesta tu bibî çi?*

– Dibe ku ji we re hinekî xerib bê, lê ez ji masîgirtinê pir hez dikim. Masîgirtinê vê gavê ji bo min hobiyeke sereke ye. Ger ez nebûma hunermend, min ê hewl bida ku karê masîgirtinê bi awayekî profesyonelî bînim çih.

– *Gelo tu get poşman bûyî ku te bi kurdî strayî?*

– Ez stranbêjiya kurdî ji xwe re wekî wezîfê ferz dikim. Ev panzdeh sal in ku ez stranên kurdî distirê û heta ew roja ku deng û awaza min derkeve ji ez ê berdewam bikim. Bavê min li goristaneke Stenbolê radizê û li ser kevirê wî, li ber navê wî kurd dinivîse. Kurdbûyîn û stranbêjiya kurdî, serbilindiyeke mezin e ji bo min. Poşmanbûyîn tu caran di mêjiyê min de derbas nebûye.

– *Rewşa muzîka kurdî ya îro çawa ye? Tu pêşeroja muzîka kurdî çawan dibînî?*

– Berî ku ez bersiva vê pirsê bidim, ez dixwazim kêfxweşiya xwe li hember wan hevalên ku muzîka kurdî çêdikin û li gor îmkanên xwe yê bi şînkirî hewl didin ku muzîka kurdî bijînin û pêş de bixin, bînim ziman û ji bo xeba-

ta wan a hêja sipasî wan bikim. Ji bo ku pêşeroja muzîka kurdî ne baş be tu sebebê nabînim. Lê li gel vê yekê kêmbûna îmkanan heye. Ev jî girêdayî rastiya me ye. Pêşdeçûyîn û serketina muzîka kurdî girêdayî pêşdeçûyîn û serketina doza me û welatê me ye.

Di roja îroyin de, wekî min berê ji anî ziman, ji her aliyan ve îmkanên me kê. Bingeh nîn e. Dezgeh an jî dibistanên ku dersa muzîkê didin tunene. Yek- du cihên ku hene jî, têrê nakin. Ji ber vê yekê jî, muzîkzan an jî stranbêjên kurd yê otorîte zû bi zû peyda nabin. Ji aliyekî ve ez dixwazim rastiyeke bînim ziman. Wekî her milletên paşde mayî di nav hin însanên me de jî, komplekseke heye. Hin kes kultura xwe û muzîka xwe nizim dibînin û bi riya muzîka welatên din ji xwe re pîrestîj digerin. Ger ev meyl zêde bibe, wê ji bo nîşê nû bibe xetereke mezin. Riya jibîrkirina muzîka kurdî û kultura kurdî vedike. Ji me re di vê merhalê de xwedî derketin û pêşdebirina hebûnên netewî divê, bê netewîbûyîn em nikarin navnetewî bibin.

Ji aliyê din ve dema ku em mêze dikin, li gel kêmasî û realîta me ya îroyin, xebat û gavên pir mezin jî dibînin. Televîzyona kurdî jî yek ji wan gavên mezin e ku ji me re îmkanên mezin û perspektîvên nû vedike. Gavên wisa jî nîşan dide ku ger em bixwazin em ê di her tiştî de bi ser bikevin. Ji bo vê yekê jî ez

dibêjim ku ji bo pesîmîstbûyîné tu sebeb tune.

– *Têkiliya te bi edebiyatê re çawa ye? Tu ji kîjan nivîskaran hez dikî?*

– Ez pir ji edebiyatê hez dikim. Ez bi piranî klasîkan dixwînim. Çend nivîskarên ku ez jê hez dikim û dixwazim her tim bixwînim ev in; Şolohov, Balzac û Jane Austen...

– *Gotina te ya dawî?...*

– Ez kovara NÛDEMê ji bo rewşenbîrên kurdan û herweha ji bo xwendevanên kurdan mîna platformeke dostane û avahiyeke germ dibînim. Dema ku meriv Nûdemê vedike û dikeve nav cîhana wê, mirov germ dibe û dilgeş dibe. Hêviya min ew e ku, bi piştgiriya nivîskar û xwendevanan Nûdem her bijî. Daxwaza min ne bi tenê Nûdemek, lê bi hezaran Nûdem in. □

AGAHDARIYEK

Em ji der û doran dibihîzin ku gelek kurdan navê NÛDEMê li zarokên xwe yê keçîk kirine. Niha, ji bo ku em van keçîkên xwe ku hêviyên me yê pêşerojê ne xelat bikin, em dixwazin wan bêpere bikin aboneyên NÛDEMê.

Ji kerema xwe re kopyaya kesnama keçîkên xwe digel adresa xwe ji me re bişînin. Hûn li kîjan perçeyê welêt an jî li kîjan devera cihanê bijîn, ferq nake, gava adresa we bigihîje me, em ê NÛDEMê bêpere ji we re bişînin û we bikin aboneyên NÛDEMê yê berdewam.

XEBAT ARIF

Bînîn

Ballindey tenyayî
le rûnakî nêw çawanit exwatewe u
xewinekanit le binarî dûdillî u tirs u gumana
becê dêlê.
Naûmêdît, girrêke u
lenêw deste reşekanî birrwawe helleka,
sîmat le merg egirêt u bînayît eka be sûtû.
Dille şikênraweket lenêw azarekanî xoyda girr egirêt u
tenyayîş ebête hawdemî rohî şikiste u nesirewtût.
Dest le jêyekanî naxit edey
rengî winbûnî xakêkî wêrane pêş çawanit daegirêt u
dengî helldêranî rewe esipêkî spît dête ber gwê.
Ebînît:
Minallêk egerrêtewe u
ebê be tinokê awî pîroz.
Daykêk le kollanî sillemîneweda win ebê.
Dest le jêyekanî naxit edeyt u
namobûn ekey be niştimanî tirs u

nîştimanîş: gulldanêkî let lete u
kerrûy namobûnêkî ebedyî lê nîştiwe.
Taray guman
beser rûxsarta helledey,
gullêkî sûr le qijî reşî tenyayî
ekeytewe u sîmay xewine sewzekanitî
pê reng ekey.
Ebînît: çawêk le tarîkistanî xoyda
be dway bînînda egerrê u
kwêrbûn eka
be nîştimanî xewbînîn.
Semayek leşit daegirê.
Dest bo jêyekanî naxit drêj ekey,
ne awazêkî şîrînit dête ber gwê u
ne nalleyek bo dwayîn car lenêw xoyda winit eka.
"Serit germe u
bitillekeş le dabezînekî seyraye!!"

1995/10/5

Tarîkistan

Çirayekey destit hellke,
ta le minda xot bibînî u dabigîrsêy.

1996/2/20

Têkellbûn

Ke leşiman têkell yek ebê, lezet ebête baran u wa hest
ekem: xak bonî evînî lê dê, agir bedem jiyane
pêkenê u ba ebête be minall.
Awîş egirî.

1995/4/12

To

Bo: Sergull

Le tirîfey pêkenîn u
daney mirwarî firmêskenanit
tara bo bûkî rohim çê ekem
ta le sermay jîn
le girrey merg
dûrim xatewe

Miştê şinebay nêw pirçî xawit
lenêw qefezî dillda bend ekem
ta leser dundî naûmêdiya
be rûy jiyana hellimkatewe
destî lertzokî temenim
bigrê u
be nûrî eşiqit
ciwanim katewe

1996/1/9

Xemê û Xemgîn

Beş: 3

ŞEFİK KAYA

Li mêrgan çayir şîn bûbû, bihostekê kişiyabû. Hespên gund êdî ji tewlan hati-
bûn berdan. Lê hê jî mehîna wan ya nûzayî di tewlê de bû, êm û ava wê diçû
ber. Dinya germ bûbû, çayir bilindtir bûbû. Bala xwe danê wisan nabe, mehînê
berdane çolê, nav hespan. Gava cînarên li pey wê mehîna pîr cahniyekî wek karê
xezalan dît, şaş man; çawan bûbû, ku heta wê rojê pê nehesiyabûn. Lê cahniyê li
pey têr delal bû. Gava dîtin tev ji xwe re devvekirî man, ku wê mehîna pîr ew cah-
niyê delal aniye.

Wext û dem derbas bûn. Tûran dîsan li gundan, li bertîlan digeriya, xûgî ji wan
distend. Ew rojekê hate gundê ku mala Xemgîn lê bû. Dema Tûran Çawîş ew cah-
nî di nav hespan de, li pey mehînê dît, gundî dane hev, ji wan pirsî, got:

– Ev cahnî yê kî ye?

Yekî ji gundiyan bersiva wî da, got:

– Yê Xemgîno ye, Tûran qumandar.

Tûran weke hercar bi hêrs got:

Zû herin, gazî wî bikin, bila were vir!

Xortek bezî, çû xeberê da wî. Xemgîn da pey xortik, hatin cem Tûran. Lê wî ji
şiklê gazîkirina Tûran dizanîbû, ku ji bo wî ne xêr e. Belê tu carî bîra ku dê Tûran
rabe cahniyê jê bixwaze, nedibir. Wî di dilê xwe de got: "Tûran dê dîsan hêk û mi-
rîşkan ji min bixwaze", lê texmîna Xemgîn rast derneket, Tûran cahniyê jê xwest.
Ew û Tûran êdî nêzî hev bûn, rûbirû Xemgîn ji Tûran Çawîş pirsî, got:

– Tu vê carê çi dixazî, Tûran Çawîş?

Tûran, ji xwe jê aciz bû, got:

– Li gorî salixdanê, ew cahniyê delal yê di nav hespan de, yê mehîna te ye? Ez li
ser navê dewletê, wî cahniyê ji te dixwazim...! Heta çend rojên din bigire û ji min
re bîne ber derê qereqolê! Heke tu neynî, ez dê bêm! Hûn bi hatina min dizanîn;
ez mirîşkan li dîkan siwar dikim!

Gava bahsa cahni bû, pirtîni ji dilê Xemgîn çû, dilê wî wek dahola aşiqan li ser hev lêxist, ji xwe re got: "Vî seyê han mehîna min ji kuştin xerabtir kir, niha jî doza cahniyê wê li min dike?". Bi hêrs, li nav çavên Tûran nihêrî û got:

– Tûran qumandar, tu dizani cahni hê piçûk e, ne yê siwarbûnê ye. Ev dewleta te çi dewlete e xwe dike hevalê wî heywanî, hûn jê çi dixwazin? Hûn ji min çi...

Lê Tûran nehişt, ku Xemgîn xeberdana xwe temam bike, gotinên wî di nêvî de hişt, got:

– Ez cahniyê dixwazim, dirêjkirina zêde ji te re ne baş e!

Di pey re, wî çend awirên bedbextî dane Xemgîn û ji wir bi aliyê rasta nav gund ve çû. Tûran li wir, li bin siya dareka tûyê rûnişt, xwe bi benikê potîna xwe ve lipikand. Di wê navekê de cendirme jî çûbûn nava gund, li savar, nîsk, penîr, arvan hêk û xwarina hazir digeriyan. Parsa xw xistin têran, li hêstiran bar kirin. Mirîşkan jî bi lingên wan ve, bi zênê hespên xwe ve daleqandin. Bi çêr, pêçariyên Tûran û qireteqirta mirîşkan ji gund dûr bûn.

Tûran di pêşiya cendirmeyên xwe de, ji gund kişiyên, ji ber çawan wenda bûn. Xwediyên hêstiran jî li pey qirteqirta mirîşkan diçûn.

Çend mêt jî, li perrê benderan civiyabûn, ji paş ve li wan dinihêrtin. Xemgîn jî di nav wan de bû, ji dûr ve li wan nihêrt, got:

– Diziya şevê hinek tê qebûl kirin, lê ya roj li nîvro? Ya van Romiya ne dizî ye, raste rast şelandin û xûgî ye. Welleh şeytan dibibêje rojekê... Niha Tûran tenê be rehet e, lê ji vir heta paytextê dewleta wan dê Romî li ser vî yê ku nehêjaye navika pîvazekê, biqewimînin, tirsî min ji wê ye. Welleh ew tenê be, bi min nikare, lê ez çi bikim, ez bêpişt im! Kifş e, ku ev Romî zahf ji axayên xwe ditirsin, bi ya mîrên xwe dikin, ji gotina giregirên xwe dernakevin. Hûn nabînin çawan piştî hev digirin? Çi cara ev ji gund bikîşe, cendirmên wî li pey kaşerêz dibin, tu kes nakeve pêşiya wî, xuya ye ew jî nade pêşiya mezinên xwe. Lê em tev ji hev bela bela ne, riye-ka tenê têra me nake, her yek ji me dide ser şiveriyekê. Na, na... Yek ji nav me rabe deh bi hev re bi tepan li nav serê wî dixînin, heta ku ew jî dîsan weke me dikeve. Ez dizanim ew bi pişt e, ka dê kî bê alîkariya min? Ma ne wisan e, lo? Lê xweziya ji xêra mala Xwedê re ez û Tûranî ji hev re li newala kuştîyan biketana...

Bi hêrs destê xwe avîte kîsê titûnê ji ber piştî xwe derxist, çixarekê jê pêça û ji wir dûr ket, ber bi malê ve çû.

Xemê li derve, li pawika Xemgîn bû. Bala xwe dayê, ku Xemgîn serê wî di ber de, dûyê çixarê bi ser ketiye, ji wir ve hat. Wê di rêveçûna wî de fêhm kir, ku tişteqewimî ye. Wê dizanîbû gava ew serbazên Romiyên dibîne, kuştina kekê wî Silê-

man dikeve bîra wî, xwe wenda dike. Carekê, yekî Turk ji paş ve xencerek li nav qolincê kekê wî Silêman dabû, kete bîra wî... Ji hêrsan girîn ketibû qitrikê, diriciftî. Li Xemê nesekinî, derbas bû, çû li ser dika li ber derî rûnişt. Xemê dizanîbû, gava xemgîn hêrs dibe dikeve ber pêlên kîn û nefretê. Bayê kîn û nefretê ew da ber xwe, bi paş ve, ber bi sosretên ku dîtiye ve bir. Ji ber vê yekê, sebebê hêrsa wî jê nepirsî, çû li cem rûnişt. Qederek ma paşê pirsî:

– Ew dîsan çi dixwaze?

Xemgîn bi hêrs got:

– Hermet, tu çima nabêjt ew çi naxwaze? Her tiştî dixwaze mal, can, namûs... Devê ku Xwedê daye Tûran qesla xwe daye ser. Ez nediwêrim bigirîm, ne jî diwêrim li ser halê xwe bilorînim! Mehîne birin, ji kuştin xerabtir kirin, niha dor hatiye cahniyê wê. Min li ser mehîne biqewimanda, mehîne neda wî, niha nedihat cahniyê wê ji min nedixwest.

Qê cahnî ne layiqê min e, layiqê Tûrano ye? Dinyayê tu xerabî, ez kurê mîr û began ew kurê... Mirov nizane ji kîjan kotromê hatiye!

Xemê şaş ma, got:

– Hiş be, bi dengê bilind nebêje, dê hinek bibihîzin, herin ji Tûrano re bibêjin! Tu çi dozê li me dikî?

Xemgîn zahftir hêrs bû, got:

– De êdî kî diçe dibêje bila here, bibêje, cîhê gotinan êdî di zikê min de nemaye, ez çi bikim? Hema di kur de zirav e bila di wir de biqete! Ma ez nizanîm, ku kûçikên dostên guran di gund de hene? Welleh şeytan dibêje rojekê...

Xemê dudilî bû. Ew hem li ber cahniyê diket û hem jî li ser rewşa malxuyê xwe difikirî. Heke Xemgîn cahniyê nede, dê Tûran çi bîne serê wî? Ew difikirî, lê hêviya wê di dewla Tûran Çawîş de dakete binê bîreka kûr û tarî. Paşê ji Xemgîn pirsî, got:

– Xemgîn, ma tu dê cahnî bidî wî?

Xemgîn lê zivirî, got:

– Min gotiye: Ez bi benê qirika xwe razî me, lê bi dana cahniyê na! Heke min mehîne bi rehetî neda wî, dê niha nehata cahnî ji min nexwesta.

Bi hêrs hilm li çixara nûpêçayî xist. cigare li ser çixarê kişand, cigare di nav diranên xwe de şidand her a ku diranên wî li ser hev sekinîn. Dinya lê teng bû, bala xwe dayê, ku ji nişka ve qêrînek ji Xemê çû. Ew di cîhê xwe de şemirî. Hêrsa wî daket, tirs û xofeka giran weka tavanê teyrokê xwe berda ser rihê wî. Qêrîneka wisan ji Xemê diçû weke yeka ku birûsk lê bikeve. Xemgîn ha dît, ku Xemê terayî er-

dê bû. Destê xwe bi aliyê Xemgîn ve dirêj kir, alîkarî jê xwest, got:

– Xemgîno, malik neşewityo! Zû... Zû here pey Pîra Sêvê! Li taxa jorîn, li bal mala kekê min Çelebî ye.

Xemgîn xwe şaş kir, nizanîbû çî bikira, çî bigota, lew cara yekem bû, ku diçû pey pîrikê. Wî bi ya bermaliya xwe kir, rabû bi lez ber bi taxa jorîn ve çû.

Pîra Sêvê zendik girêdabûn, li ber tendûrê nan dipijand. Ew hê ji dûr ve bi bînîşka ku bi ser Xemgîn ketibû, hesiya, şik bir, ku hewalekî Xemê heye. Ji dûr ve bang li Xemgîn kir, got:

– Xêr e, birê min? Ev çî bînîşk e bi ser te ketiye?

Xemgîn bi kelogirî bersiva wê da, got:

– Pîra Sêvê... Pîra Sêvê, Xemê...

Pîra Sêvê, fêr kir, ku Xemgîn hatiye pey wê, zêde dirêj nekir. Deng li bûkeka cînarî kir, ew anî ser tendûrê, zendikên xwe derxist, dayê û

da ber kêleka Xemgîn ber bi taxa xwarîn ve çûn. Xemê êdî ji qam û qidûm ketibû. Xwidana sar dilop dilop ji eniya wê berjêr dibû, li ser dawa fistanê wê diket. Tirs û lerzê ew girtibû. Dêmen wê bûbûn wek berfemotka nîvê havînê. Aliyekî rûyê wê

Şûnê 93

sor, aliyê din jî qerisî bû. Tirsê di dilê wê de hêlîn çêkiribû. Kêf û tirs bi hev re, di dilê wê de, dîlanê digirtin, lew bi salan bû, ku ew li benda rojeka wisan bi hêvî bû.

Di demeka kurt de nava malê ji jinên cînar tije bû, li ber derî, ji zarûkan dîwarekî bi ruh hat lêkirin, li jinan kom bûn. Xemgîn jî wê rojê yek ji wan bû, ew jî mîna wan li ber derî, li benda mizgîna nûhatiyek bû. Ji bêsebrî her qasê carek serê xwe dixiste nava derê navmalê, dinihêrt û li halê Xemê dipirsî. Lê bala xwe dayê wisan nabe, pêl benda şermê kir, çû navmalê, wê odeya ku Xemê lê bû. Pîra Sêvê hêdî jê re got:

– Birê min, tu halê vê jarê dibînî, tu li derve bî, baştir e.

Di pey wan gotinan re, Xemgîn bi paş ve vegeriya dîsan hate nav zarûkan. Xemgîn û yên cem wî bi kêf bûn. Li bendê bûn, ku jinek derkeve û mizgîne bide wan, bibêje: "Zarûkino, va hevalek din jî li we zêde bû!"

Lê ew qederek bû ew li pawika yekê bûn.

Xemê eziyetekî giran kişand. Xemgîn di eziyetkişandinê de pê re bû. Ew di nav koma zarûkan de rûniştibû, cigare li ser çixarê dikişand û çavên wî li derî bûn, ka dê xebera xêrê kengê bê. Ew wisan di mitalan de, bala xwe dayê, ku çend xortik ji taxa jorîn ve bi bazdan ber bi wî ve hatin. Yekî ji wan got:

– Apê Xemgîn, Tûran Çawîş bi qefleyek serbazên xwe ve dîsan hatiye, pirsra te dike.

Gava zarûkên ber derî hatina cendirman bihîstin, li hev çûn– hatn. çavê wan lê bû, ku keys li wan bînin, dêlên hespên wan biqusînin da zivistanê ji xwe re bikine dafik, kew û kevokan pê bigirin. Çi cara Tûran bi serbazên xwe ve bihata gund, keysa zarûkan li wan dihat, ji bo zivistanê bijî peyda dikirin. Çavên wan lê bû, ku cendirme hespên xwe bi darên tûyan ve girê bidin, herin li odeyê danîşin, da ji wan re fîrset derbikeve. Wan jî bi wî awayî roleya hêk û mirîşkên xwe ji cendirmeyên Romiyana hildidan.

Ew moleta ku Tûran Çawîş dabû Xemgîn xelas bûbû, wext bi ser ketibû. Tûran hatibû cahniyê. Xemgîn şaş mabû, nizanibû çî bikira. Hêdî ji nav zarûkan rabû, bi aliyê malê ve çû, li wir di quncikekî tarî de rûnişt; xwe ji ber Tûran veşart. Di wî quncikê tarî de, eniya xwe danî ser çogên xwe û fikirî, lê rê ji rê dernexist. Hemû rê û dirb lê hatibûn girtin. Careka din fikirî, ku rabe derbekê li Tûran Çawîş bixe dê tu kes li ser wî neqewimîne, piştgiriya wî neke. Li aliyekî rewşa Xemê, li aliyê din jî Tûran Çawîş û cahnikê wî yê ber şîr...

Hêrsê ew girt, xwîdaneke cemidî di eniyê de avît, hêsir ji çavên wî bariyan. Hêz da xwe ji quncikê tarî derket, ji xwe re got: "Ez bi revê û bi veşartina di quncikên

tarî de, ji destê Tûrano xelas nabim”. Ber bi odayê çû, li Xemê nihêrî. Dilê wî bi halê wê şewitî. Xemê dirêjkirî, nalenala wê bû. Jinên li bal wê, ji halê wê re digiriyên û jê re dua dikirin. Xemgîn xwe hazir kir, ku bi alî Tûran ve here, lê bala xwe dayê, ku Tûran bi serbazên xwe ve hat ber derî û qêrîn lê kir. Yekê got:

– Xemgîn, Tûrano dîsan hatiye ber derê te.

Lê guhên Xemgîn li ser girîna zarûkek piçûk hatibûn tapêl kirin. Tu tiştên din nedibihîstin. Bala wî li ser nalinên Xemê ku ji odayê dihatine derva, bû. Wî ew guhdarî dikir û pê re sitêrk dibarandin.

Taqet pê re nema, vegeriya dîsan çû navmalê, li halê Xemê nihêrt. Nalinên Xemê tu hiş di serê wî de nehiştibû û dawiya sebra Tûran hatibû.

Gava Tûran Çawîş dît, ku wa Xemgîn derbasî odayê bû, ew jî li pey wî kete odayê. Şeşderba wî di dest de, rahişte sitûkura Xemgîn û ew ji odayê kişkişande derva. Diranên xwe lê sîqirand û ew da ber sersiman; xwe zêft nekir, li bal jinan ji Xemgîn re dijûn kirin. Kef bi ser devê wî ketibû, bûbû mîna segê har. Dilê wî bi çêr û pêçariyan jî rehet nebû, rabû li wir ew da ber qamçiyên... Xemgînê jar ji xwe kal, bêtaqet bû û ketibû heyra Xemê, bi qamçiyên re li erdê dirêj bû. Jineke navsere ji berdevkiyê Tûran re got:

– Tu ji vî re bibêje: “Jina Xemgîn ketiye ber zarûya, divê ew li malê be”.

Mêrik xwest van gotinan jê re bibêje, lê Tûran dengê wî nebîr xwe û xwest çend qamçiyên din jî dawêşîne Xemgîn. Jinikê hew xwe zêvt kir, dada pêsîra Tûran û ew da ber şemaqan... Paşê rahişte milê Xemgîn, ku wî ji nav lepên Tûran xelas bike. Tûran dev ji Xemgîn berda, bi qamçî çû jinikê. Wê jî dîsan bi pêsîra wî girt, ew da ber şemaqan û tawa tije dimsa kelandî, ku ji Xemê re hazir kiribû, ji ser kuçik hilda, heliqande ser çavê wî; ew ji wir qewirand. Di vê xirecirê de şewqa Tûran ji serê wî ket, gêndir bû, kete nav lingan. Tûran bi alîkariya serbazên xwe ji nav lepên jinikê xelas bû, bi çapelûkan çû, xwe da ber dîwarekî ketî. Xwîn ji dev û bêvila wî hat, tevî wê dimsa germ bû û herikî. Herdu milên saqoyê wî di nav lepên jinikê de mabûn, şewqa wî jî di bin lingan de hat perçiqandin. Tarika wê qet bû. Heyv û sitêrka raserî tarika şewqê di nava xwîna herikî de ma, tê de wenda bû. Jinikê rahişt wê heyv û sitêrkê, li hev tewand û bi lingan pêl kir, perçiqand û avîte ber. Çavên Tûran mîna yê çeqelên miraxur ji dûr ve diçirîstîn. Tûran bû mîna roviyê ku ji seyda xwe ditirse, li ber dîwar nalîn kir û bi dengê nîzîm got:

– Gidîno, ez li bextê we û Mîrê we me! Şewqe ne ya min e, ya dewletê ye. Di bin lingan de neperçiqînin! Ew şewqe... ax... Ew heyv û sitêrik... Şerefa min bi wan e. Ew herin dê min daleqînin! Ew şerefa dewletê ne!

Paşê zirt kirin, got:

– Haya we jê heye, ku hûn li hemberê dewletê radibin? Hûn didin ser riya Seydo û ya Yado. Bîna serhildanê ji şerê we tê! Ez xwe nakim hevalê jinan, lê hûn dê bibînin...! Ez... ez Tûran Çawîş im, ez dê têlekê bidime Enqera, serokê cimûryetê!

Jinikê got:

Tu mîna gurên birçî diavîjt ser malan, tu toximê guran î, tu çiyî? Lawo te mirîşk bi me ve nehîştin. Çi heqê te li me heye? Ka li vî feqîrî binihêre te çi anî serê wî? Hûn xwedîşeref in, lê Xemgîn na? Weyla Tûrano çapiliya serê sibê li serê kezeba te bikeve! Tu venegerê nav jin û zarûkên xwe! De ka çi heqê te li vî jarî heye, te ev sosret anî serê wî?

Jinên odeyê jî tev hatibûn derva, Tûran ji wan tirsîya, got:

– Ez li bextê we me, hûn wê heyv û sitêrkê neperçiqînin, nexin bin lingan!

Ew şerefa dewleta min in!

Jineka din got:

– Wê şewqa mîna tara rêxê biperçiqînin û bidine wî. Ew heyv û stêrk ne niha ketine xwînê, pîr caran di xwîna yên weka Xemgîn de hatine da kirin, bidine wî, tev bi xwîn û xerar e!

Tûran Çawîş bû wek tûleyên ku li ber tendûran ji bo perçeyek qermûşk li ber kebaniyan dîv dihejînin. Serbazên wî rahîştinê ew ji wir birin, birin ser kaniyê ser û çavên wî şûştin û ji bo tirs ji ser bifire, tasek ava sar bi ser devê wî da kirin. Yekî ji wan dewlek tije ava sar kir û serê wî xiste nav dewlê. Piştî qederekî hişê wî hate serê wî û qise kir. Berê xwe da berdevkiyê xwe û xeberên pîs jê re got. Ji ber ku wî pê re alîkarî nekiribû û ji serbazan re gotibû, ku ew jî nekin; li ber jinan dest hilneynin. Ji wan weyê ku peyayên bi çek, ew jin bi fen şandine şerrê wan. Serbazan jî bi gotina berdevk kiribûn û nexwestibûn xwe ji bo xatirê Tûran bidin kuştin.

Lê di dawiyê de fêm kirin, ku tu peyayên bi çek di gund de nîn in. Xemgîn bi xap anîn bal xwe û ji gund birin. Piştî ku ji gund dûr ketin, herdu destên wî bi werîsekî girêdan, bi kulm, pêhîn û sersiman dane pêşîya xwe birin.

Tûran dîsan jê re got:

– Xemgîno, te çima cahnî neanîbû?

Xemgîn hebekî sekinî, lê fitilî, got:

– Tûran Çawîş, ne min ji te re gotibû, ma ez dê çend carên din bibêjim?

Tûran, bi hêrs got:

– Ma tu min nas nakin? Hûn dizanin mayê ku ez bibêjim, dê weke min be!

Bi çêr û pêçariyan ferman da serbazên xwe da Xemgîn jê re biavijin erdê.

Serbazanf ermanê wî bi cîh anîn, ew jê re avîti erdê. Yekî ji nav wan bazda nav baxçeyekî, şivek hinarê çinî, anî û da destê Tûran. Wî şivê ji destê serbaz girt, bê ku bibêje ser û çav e, Xemgîn da ber şivan...

Hal di Xemgîn de nema, Tûran jî westiya, dev ji lêdanê berda. Paşê Tûran berê xwe da serbazên xwe bi quretiya qumandarekî tirsonek, weke yekî ku di cengê de bi bedbextî bi ser ketibe, got:

– Tûran ne qumandarekî henek e! Bila ev feqîr careka din bizav neke, li ber min ranebe! Mîn wisan anî serê wî da here li her derî bibêje, ku yê nebihîsrine jî bibi-hîzin. Cîhê ez ne li wir bim, bila tirsî min li wir fermanên min pêk bîne. De bila careke din bizav bike û li ber min rabe, ez şerefa dewleta xwe naxim bin lingê Xemgîno! Ez nahêlim ew li serê min bi Yado û Seydo be!

Şivê ji dest xwe avîti û ji ser laşê Xemgîn yê terrmkî dûr ket, ew mirîkî li wir hiştin, kişiyên û çûn.

Xemgîn ji hal ketibû, nikarîbû xwe ji cîhê xwe bileqanda; bûbû terrm û li erdê dirêj bûbû.

Tûran Çawîş, laş lê kiribû mîna faterêşkê. Serçavê wî di nav xwîna gewez de ma-bû. Mirov digot qê devê wî bi ser hev de hatiye mîx kirin, bi zor vekir, got:

– Tûran..., Tûran, bila wisan be... Welleh şeytan dibêje rojekê...

Tûran vegeriya hat ser laşê wî, sersimek lê da û bi hêrs got:

– Heftiyeka tenê ji te re maye!

Paşê bi mirûzekî tehl ji bal dûr ket, çûn.

Hinek gundî ew ji dûr ve dîtibûn. Bala xwe danê, ku Xemgîn li erdê bûye terrm, nikare ji cîhê xwe rabe, man heta Tûran û serbazên xwe ji wir dûr ketin, paşê çûn ew bi çardarê anîn.

Qasid şandin pey hekîmekî, anîn ser Xemgîn. Dema hekîm hat, halê wî dît, şaş ma, çawan sax hiştine. Hekîm destê xwe da kîjan weseleyê laşê wî qêrîn jê çû, got:

– Laşê vî pepûkî bûye mîna danê kutayî, mirov dibêje qê ferê aş bi ser wî de ketiye.

Berê xwe da xortan û got:

– Ha bavê xalê xwe, rabin bi lez herin serê miyekê jê bikin, eyarê wê ji min re bînin, divê ez eyar bigirime laşê wî.

Hekîm dest pê kir dermanê janbirê dayê. Xortan jî pezek serjê kirin û eyar anîn bal hekîm. Yekî ji wan got:

– Xalê Avedîs, me eyar anî.

Xemgîn piçûk bûbû, lepek mabû. Di nav lepên Avedîs de wek zarûkekî piçûk li

vî alî, li wî alî diqulibî. Xalê Avedîs pê girt û bê alîkariya hinekî din, bi tenê ew ayar kişandê û li ser dikê dirêj kir. Piştî ku karê xwe xelas kir, got:

– Divê heta vê îniya bê di vî eyarî de bimîne, belkî parsûyên wî bicebirin.

Heta ku wî destên xwe şûst, xortan tasek dewê sar jê re hazir kir... Avedîs tasa dew bi ser devê xwe da kir; xatir ji civatê xwest, xwe berda biniya malan da ser şiveriyekê, kurtebir çû.

Xemgîn hêdî hêdî çavên xwe vekir. Gundî û cîran lê civiyan. Hinekan li ber dilê wî dida, hinek jî, jê re digiriyan. Gundî hê wisan bi xemgîn ve lepikî bûn, bala xwe danê zarûkek bi bînfişkê kete hundir, got:

– Ka Xalê Xemgîn..., ka xalê Xemgîn?

Ji civatê yekî pirsî, got:

– Kuro, tu çi dixwazî?

Lawik bi kêf, lê bi bînfişkê, got:

– Mizgîna min..., mizgîna min...?

Tevan bi hev re got:

– Kuro, mizgîna çi? Ev jar di ber mirinê de ye!

Di wê maweyê de, deng çû Xemgîn jî. Dema Xemgîn gotina “mizgîn”ê bihîst, mayê êşê di laşê wî de nema. Xwe livand, ku j nav eyar derkeve, lê yên li dorê nehiştin. Jinek, bi lez çû bal Xemê û bi lez vegeriya hat, got:

– Kur e...

Tûran jî baş dizanîbû, ku ew lêdana li Xemgîn daye, ne ya ku Xemgîn di heftiyekê de rabe piyan, lew ew heftî neçû.

Di ser wê bûyerê re demek derbas bû, Xemgîn hebekî bi ser xwe ve hatibû, kulî– kulî bi rê ve diçû. Ew hesreta ku bi salan di dilê wî de bû, cîhê xwe ji şahiyê re berdabû.

Xemê ji nav livînê rabûbû, karê nav malê dikir. Lê Tûran dîsan bi berdevkê xwe re xeber şandibû ser wan. Wî dîsan cahniyê dixwest. Berdevkê wî gotibû: “Ku hûn vê carê cahniyê nedin, Tûran tê û di gerewa cahniyê de tiştêkî din dibe. Tûran jî pê hesiya ye, ku kurek ji we re çêbûye...”.

Wan nizanîbû çi bersivê bidin. Lew Tûrano gotibû: “Yan cahniyê didin û yan jî kurê wan!”. Xemgîn dizanîbû, ku ew cahniyê bide Tûran, dê ew lê siwar bibe û li wan derdorên bêtir zilmê bike. Xemgîn dudilî bû, tu carî nedixwest Tûrano siwarê cahniyê xwe bibîne, lê mefera wî nemabû. Kur jî kezeb bû. Wî baş bi Tûran dizanîbû, ku wî xerabiyên mestirîn kiriye. Bi sedan xortên terr û ciwan şandiye leşkriya

Romê. Ji ber van tiştan, wî bawer dikir, ku rojekê Tûran were di gerewa cahniyê de kurikê pêçekê bigire, bibe.

Xemê bala xwe dayê, ku Xemgîn ketiye rewşeka pirr xerab, got:

– Xemgîn, heke tu bi ya min bikî, em serê xwe hildin û ji ber vî segî birevin, herin, terkeseî dinyayê bibin?

Xemgîn nedixwest here, cîh û warê xwe ji Tûran re bihêle, lê nedixwest ku kurê di destê Tûran de dîl bimîne. Wî dixwest nûhatiyê xwe Xemrevîn biavije cîhê ku hikmê Tûran lê nabe, got:

– Xemê, ma qê ez naxwazim? Ma ez jî naxwazim vî dergûşî ji dîlîtiyê, ji ber destê van hovan xelas bikim? Ez jî dixwazim, lê ez vî cîh û warê ji kî re bihêlim? Min gelk pismam, dotmam, kurxal û birayên çavreş li ser dane. Bila mîratê min ji Tûrano re bimîne? Na, Xemê ez weka bavê xwe nakim. Tu kesek nizane Tûrano ji kîjan korromê hetiyê vir. Ew dê bibe xwediyê mala min, ez dê bibim tirûdiyê serê çol û çiyar. Ez bi tu ciyî ve naçim, bila cahnî jî, ji wî re be. Welleh Şeytan dibêje rojekê...

Xemgîn bi halekî perîşan rabû piya, derket derva, ber bi hespên li mêrgê ve çû. Mehîna wî bi cahniya xwe ve di nav hespan de bû, çû nêzikî hespan bû. Gava mehîne ew dît, ber pê hat. Xemgîn milê xwe avîte ser sitûyê wê û kelogirî bû, got:

– Me bi hev re gelk rojên xweş û reş derbas kirine. Cahniyê pey te heqê te ye, lê divê ku hûn ji hev biqetin. Fermana Tûran Çawîş e. Xwedê jê re nehêle! Ji ser bikeve sitûyê wî bibe heftê perçe!

Hevsarekî rengîn bi xwe re biribû, li serê cahnî ediland, ew ji diya wî qetan, anî malê.

Tûran Çawîş bi serbazên xwe ve li ber derî, li pawika wî sekinî bû. Gundiyar ne-wêrîbû xwe nêzikî wan bikira, tev derketibûne ser banên xaniyan û li wan dinhêrtin. Bala xwe danê, ku Xemgîn bi cahniyê ve hat, nêzî Tûran û serbazên wî bû. Cahnî, bûbû mîna karekî xezalên binê Beriyê. Yekî noqzirav î belek bû. Xemgîn hevsarê wî da destê Tûran û got:

– Kerem bike! Tûran qumandar, zanibe ev ji te re nabe hesp! Ez bawer nakim, ev karê xezalan zalimên wek te siwarê xwe qebûl bike.

Tûran, bi van gotinên wî gelek hêrs bû, diranên xwe lê sîqirand û bi hêrs hevsar ji destê wî kişîşand û dehfek li sînga wî da... Xemgîn li ser hêsanê piştê li erdê dirêj bû.

Bîneka pirr pîs ji Tûran difûriya. Ew bîn çû pozê cahniyê jî. Ew cahniyê ku li giyayên bîn-xweş li mêrgên rengîn çêriyabû, bîna pîs hilneda, ji ber wê bîna pîs îdare nekir, çû– hat, rabû ser herdu simên paşîn û hîriya. Tûran şaqiz ma û li cahniyê ni-

hêrt. Wî heta wê rojê tu ecêbên wisan nedîtibû. Cahniyê ji ber wê bîna pîs refes avîtin, Tûran şaqiz ma, nizanîbû çî bike, xwe di kur de veşêre da ji ber refesên cahniyê xelas bibe. Xwe ji ber veşêre. Tûran, berê xwe da Xemgîn û got:

– Kî ev cahniyê han şîret kiriye? Mirov dibêje qey ev ji dola hespên Seydo û Yado ye. Ev çima weha li min bi kîn e? Jê re bibêje, ew li ber dewletê serê radike!

Lê Tûran tenê li meydanê ma, yên li dorê tev reviyar, xwe xistine taldê dîwarn. Lê Tûran gêj bûbû, tu hiş di serê wî de namabû; di wê meydanê de bûbû mîna sekeyeka zengarî, zoq mabû li cahniyê dinhêrt. Cahnî jî rabû ser herdu simên dawîn li dora Tûran çû– hat û bi ser de hîriya. Ha dîtî ku cahniyê ji paş ve cotrefesek avîte Tûran, ew li erdê dirêj kir. Simên dawîn di eniya Tûran de du heyvik kolan. Xwîn û xîrar pê de hate xwarê, mîna qurmekî pûç li erdê dirêj bû... ruh jê kişiya. Cahnî jî bi hîre hîr, ber bi mêrgê ve, bi çargavî wek birûskê ji ber çavan wenda bû.

Tûran li erdê, alem li ser terrmê wî civiya. Lê ji bîna genî tu kes nikarîbû nêzî terrmê wî bûbûya. Pîrekê çarîka xwe da ber bêvila xwe, nêzîkî terrmê wî bû, ji yên derdorê xwe re, got:

– Ev çî bîna genî ye ji terrmê vî têt? Mirov dibêje qê kurm ketine xwîna wî!

Xemgîn ji dûr ve bangî pîrê kir, got:

– Dapîra hêja, vî segê ev xwîn bi zilmê, bi malên me dabû hev, ev bîn ji xwîna wî têt; nexe sitûyê kurmên bêgunch. Xemgîn nêzîkî terrmê Tûran bû, baş lê nihêrî û di dilê xwe de got: "Çî mirin, çî mirin!". Ev çendeyek bû, ku vî segî xwîna xwe xistibû kevçî û li ber deriyê min digerland. Lê min nedixwest ez destê xwe pê gemarî bikim, destê xwe li kevçiyê wî bixim. Belê cahniyê min... Cahniyê ji min re nehişt.

Serbaz ji wir reviyabûn. Her yek ketibû heyra rihê xwe, ji tirsan diricifîn.

Xemgîn çû Xemê û zarok anî, xatir ji haziran xwestin û berê xwe dane bi aliyê çiyê ve, bi lez ji gund dûr ketin.

Pîştî ew ji gund dûr bûn, serbazên Tûran hêdî hêdî bi ser hişên xwe ve hatin. Ji qul û bexşan derketin.

Bala xwe danê, ku Xemgîn û Xemê bi aliyê çiyê ve diçin, dikin ji ber çavan wenda da bibin. Ew zefiyê ku Xemê bastêq dabûyê, ji nav wan derket, da pey Xemê û Xemgîn. Ji dûr ve tiving li wan teqand. Xemgîn lê fitilî, bang kir, got:

– Vegere...vegere! Vegere tu çî ji me dixwazî? Li pey me meyê!

Lê serbaz guh nedayê, bi bez li pey wan çû. Êdî gihabûn ber zinaran. Xemgîn kal bû lê kalekî çeleng bû, çeleng û mêrxas bû, hilkişiya ser şiverêyekê, çû xwe avîte talda zinarekî û hîmek ji erdê hilanî. Serbaz ber pê çû, lê nedît, ku ew di talda zinar de ye; xwe veşartiyê. Xemê, Xemrevîn dabû ber sînga xwe, dilezand li cîhekî nepe-

nî, ku zeftî wan nebîne, digeriya. Li pişt xwe fitilî, ku Xemgîn ne pê re ye, sekinî, gazî kir, got:

– Xemgîno... Tu li kur î, taqet di çokên min de neman, were vî tîfalî ji destê vî hovî xelas bike! Ev hatiye kuştinê, bilezîne!

Xemgîn dizanîbû ku yê Romî li pey kuştina wan e. Lê wî bersiva wê neda. Di talde de bêdeng ma. Zeftî êdî ketibû fesala wî. Dilê Xemgîn pê şewitî, serê xwe di ber zinar de derxist, got:

– Lo Zefîyo, Xwedê bela te ji ber lingên te bide, ma ez dê heta kur ji ber te birevim? Li pey min meyê!

Gava zeftî dengê wî bihîst, di cîh de sekinî, çokda, berê kemaliya xwe ber pê da û tîlya wî çû ser tetikê... Lê haya wî jê tunebû, ku li serê firînekê ye. Ji nişka ve kevire ku pêl kiribû ji bin lingê wî şemitî...

Kuçê destê Xemgîn jî ,bi hêza zinarekî, di şiverêkê de ber pê gêndir bûbû, çûbû...

Xemgîn xwest, rabe ber bi zevfî here, lê qudûmên wî negirtin. Xwîdaneka sar di eniya wî de avît, çokên wî sist bûn. Hêdî hêdî bi çapelûkan çû ser wê firînekê, da ji jor ve li terrmê zeftî binihêre. Lê çavên xwe girt, nexwest zêde li terrmê wî binêre. Paşê, weka tu bînî kulavekî rengîn li ser gurnîkan raxî, li ser axê dirêj bû. Nema di-karîbû xwe bilivîne, xwîna germ û xwîdana sar tevlihev bûbûn û jê diherikîn. Xemê hate bal, kire qêrîn, bi ser de giriya. Wê hewar kir. Xemgîn destê xwe paland, qevdek giya çinî, kire devê birîna xwe û tasek ava sar ji Xemê xwest. Ew daxwaziya wî ya dawîn bû. Lê heta ku wê Xemrevîn ji milê xwe danî, devê kun vekir, dereng ma... □

Dawî

Çinara min

SERKAN BRÛSK

Ey çinara min
Min di bedena te ya xav de
berikên Roma reş hiştin
Min li ser kaniya binya te
gotinên welatî, evînê û xortanê hiştin
Min di nava axa binya te de
rehên xwe hiştin
Min li dora te kevirên xwe hiştin
Min bêhna rihan, sosin û nêrgîzan
di nav belgên te de hiştin
û ey Çinara min ya mezin
Min tu û erda xwe
ji hevalan re hişt
û ez min baz da.

Jiyan

Dilop bi dilop niqutîn
Herikîn terkên bejahiya
dilê dayika xwe
Dagirtin qelşên ziwa
Bûn rewa ketin warê çîyan
Bûn zîpik û germ kirin axa beriyan
Dilop bi dilop
Navber bi navber
niqutîn
ser birînên dayika xwe
di damarên wê re herikîn
bûn jîyan
û rakirin meyta merhûm

Trajediya tirkîfîzebûyiyan û minaqeşeya li ser »i« û »î«-ya kurdiyê

ARIF ZÊREVAN

zerevan@algonet.se

Di dawiya sala 1996-ê de pirtûka Celadet Çelîkerî ya di heqê hinek pirsên elfabeya kurdiyê de der ket. Herçend di pirtûkê de hinek agahdarî di heqê dîroka elfabeya kurdiyê de hebin jî, kitêb pirtir li ser herfên kurdiyê »i« û »î«-yê ye.

Celadet Çelîker bi navê »zanahiyê« parêzkarên elfabeya kurdiyê mat dike û herwiha bi navê zanahiyê guhortina herfên kurdiyê »i« û »î«-yê dixwaze.

Di vê nivîsarê de ez dê yek bi yek li ser argûmentên parêzkar û hevrikên van du herfên kurdiyê rawestim û bidim diyar kirin ka Celadet Çelîker çawa bi navê zanahiyê desdirêjîyê li zanahiyê dike.

Argûmentên Celadet Bedir-Xanî ji bo nivîsandina du dengên kurdiyê bi »i« û »î«-yê pir eşkere ne. Argûmenta wî ya ewil tenê (denganiya kurdiyê) bi serê xwe têra wê yekê dike ko mirov van herfan wekî tirkên nenivîsîne.

Lê belê hevrikên elfabeya kurdiyê di minaqeşeyan de pirê caran ji argûmenta denganiyê pirtir li ser argûmenta windabûna »i«-ya bêniqte li kêleka hinek herfan disekinin û dibêjin argûmenta Celadet Bedir-Xanî hingê di cihê xwe de bit jî, piştî ko tirkên dest ji nîşandeka berî »i«-ya bêniqte berdayîn ew argûment hêdî ne di cihê xwe de ye.

Denganiya zimanê kurdî

Ka em ewil behsa denganiya zimanê kurdî û van du herfan bikin. Delîlên Celadet Bedir-Xanî hêjayî hezARBAREKIRINÊ ne û ew wiha dinivîsîne:

»Lê herwekî me berê jî goti bû, di dengayiya kurdî de, dengdêrek carinan drêj nabit, yanî herçî dengdêrên ko kin in drêjên wan nîne û herçî drêj in kinên wan peyda nabin.

Ber vê yekê dengdêra »e« herçend bête drêj kirin ticar nabit »ê« ji ber ko cihderkên wan ji hev cida ne. Herwekî »i« jî bi drêjxwendinê nabit »î«.

Di destê me de ti herfên din ne ma bûn, û gora destûreke me diviya bû em bi herfên hevduanî emel mekin. Ji lewra ji bona nişankirina tofa paşîn me ev »^« nişana ha pejirand û navê wê kir bilindek.

Ev nişana ha di hin elfabêyên din de jî heye. Lê bi vê ferqa ko di elfabêyên din de dengê dengdêran weke xwe dihêle, cihderkên wan naguhêrîne, tinê bilind dide xwendin. Di elfabêya me de du karên wê hene: Dengê dengdêran diguhêrîne û bilind dide xwendin. Lewma dengdêrên bi bilindek hemî jî drêj in û ticar kin nayên xwendin.

{--}

Jê pê ve, herwekî heta niho xuya bû, ji lewra ko dengayiyên van du ziman cida ne, isûlê dengdêrên kurdî bivê nevê ji isûlê tirkî dîr ketiye.»

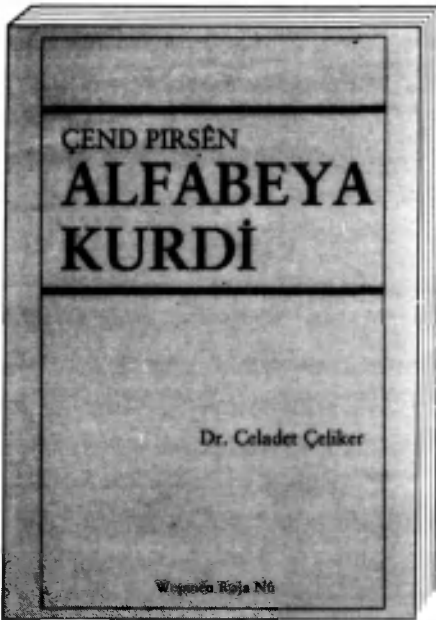
Celadet Bedir-Xan di benda ewil ya destûrên elfabeya kurdî de jî behsa denganiyê dike û denganiyê ji nîzîkkirina bo tirkîyê girîngtir dibîne:

»Ji wan niqtan pê ve ko xasê denganiya zimanê kurdî ne, di şikl û dengên herfan de, herçend heye, xwe li elfabeya tirkî nîzîk xistin û jê nedûrketin. [reşkirina min, Arif]«

Wekî ko dixwehî Celadet Bedir-Xanî nîşandeka bilindekê »^« ji bo sê dengdêrên kurdî (ê, î, û) çêkiriye û ev nîşandek wan dangan bilind dide xwendin. Ev bilindek ne ji bo »î«-yê tenê ye. Bilindek wekhevî û istiqrarekê di van dengdêrên bibilindek de çêdike. Ko yek ji van bête guhortin divêt yên dî jî bên guhortin. Ta niho jî min fêm nekiriye ka çima hevrikên elfabeya kurdî minaqeşeya bilindeka li ser »î«-yê dikin. Heger minaqeşe bibit divêt ne li ser »î«-yê, lê tenê li ser hûreka herfa »i«-yê bêt kirin. Hûreka herfa kurdî »i« û herfa tirkî »î« di şiklê xwe de wekî hev in. Ne kurdek û ne jî tirkek nikare »î«-ya kurdî »xelet« fêm bike.

Cihderka »î«-ya kurdî jî »i«-ya tirkî cida ye û dengê herfê jî ne wekî ya tirkî ye.

Hemî kes li ser vê hemfikir in. Hevrikên elfabeya kurdî dibêjin erê em vê qebûl dikin, lê ma ne em in yên dangan li herfan bar dikin. Ew jî rast e, lê belê cardî jî mirov nikare (i) û (î)-ya kurdî bike wekî yên tirkî. Çima? Lewra he-

ger mirov van herdu herfan bike wekî yên tirkîyê hingê dê piraniya kurdên bakurê wan wekî yên tirkîyê bi lêv (televîz) bikin. Şona bibêjin »kirin« dê bibêjin »kırın«. Hemî kes dizane çiqes ferq di nêvbera »kirin=yapmak« û »kırın=bişikênin« de heye. Nimûneyeka pir balkêş di vî warî de filîmê Mem û Zînê ye; yê ko li Tirkîyê hatibû kişandin û ji aliyê kurdên tirkîzan ve hatibû duble kirin bo kurdîyê. Gava mirov guhdariya diyalogan û dengên kesên di filîmê de diaxivin dike, mirov dibêje qey ew bi tirkîyê diaxivin.

Yê ko bixwaze vê rastîyê fêm bike bila teksteka bi kurdî bi »i« û »i«-ya tirkîyê binivîse û bide yekê tirk ko bi dengê bilind

jê re bixwîne. Hingê ew dê bibihîse ka yê tirk van dangan çawa bi lêv dike.

Windabûna »i«-ya bêniqte û prosesa xwendinê

Celadet Bedir-Xan wiha dinivîsîne:

»Gora destûrên me ên bingehî, ko ji bona çêkirina elfabêya xwe me pêk anî û di pêşiya vê bendê de me da zanîn, diviya bû ko em bê sebebeke zor ji elfabêya tirkan dûr mekevin.

Li hire, di herfên »i« û »ı« de em ji ya wan dûr ketin.

Tirk[an] »i«-ya kin bi »ı«-ke bê niqte nişan kirin. Heke me welê bikira û »i«-ya kin bi »ı«-ke bê niqte û ya drêj bi »ı«-ke adetî nişan bikira çêtir ne dibû.

No, ji ber ko »ı« ke bê niqte di nav herfên »u, n, m« û di pêş- û paşê hin herfan de tevî wan dibe û ji wan derêxistana wê dikeve dişwariyê. Ji xwe tirk jî piştî çêkirina elfabêya xwe pê hesiyar û ji bona veqetandina »ı«-ke bê niqte ji herfên jorîn – ko ketiye rex an nava wan – ser herfa ko berî »ı«-yê dihat îşaretek berdidan.

Bêşik e ko me nikarî bû em bikevin nerastîyeke welê ko ji aliyê daniyê xwe ve hati bû nişan kirin.«

Wekî min berê jî got, hevrikên elfabeya kurdîyê di mînaqeseyan de pirê caran li

ser windabûna »i«-ya bêniqte li kêleka hinek herfan disekinin û dibêjin argû-
menta Celadet Bedir-Xanî hingê di cihê xwe de bit jî, piştî ko tirkan dest ji nî-
şandeka berî »i«-ya bêniqte berdayîn ew problem hêdî nemaye.

Rast e tirkan nîşandeka berî »i«-ya bêniqte rakirine, lê belê problem bi xwe her
maye. Problem çi ye? Li gor lêkolînên hatîn kirin gava ko mirov tekstekê dixwî-
ne mirov ne herfan lê resimê bêjeyan nas dike û dixwîne. Wextê ko Celadet
Bedir-Xan behsa windabûna »i«-ya bêniqte di nêv hinek herfan de dike ew bi-
heq e. Ji ber ko bi nimûneyeka pir hêsanî jî mirov dikare isbat bike ko ka çawa
»i«-ya bêniqte xwendinê zehmet dike.

Ez nikarim hin nimûneyan bîdîm te.
Serê xwe bilind bikin û alayê hildin!
Ez nikarim hin nimûneyan bidim te.
Serê xwe bilind bikin û alayê hildin!

Di nimûneya ewilî de çav bi hêsanî nikare nas bike ka di bêjeya »nikarimê« de
herfa li pey »a«-yê têt »n« ye an »r« ye.

Celadet Çelîkerî di kitêba xwe de behsa prosesa xwendinê kiriye lê belê qet
behsa ka çav çi dibînin û mejî çawa tiştên ko çav dibînin zêft dike nekiriye. He-
ger ko wî kitêbek li ser prosesa xwendinê xwendibe divêt hayê wî ji vê agahdari-
yê hebe, heger ne em dikarin bibêjin ko ew bi zanîn rastiye vedîşêre da idiaya
xwe ya bêbingeh biparêze.

Ka em hinekê bi teoriyên prosesa xwendinê ve mijûl bibin. Du teoriyên cida di
heqê prosesa xwendinê de hene: *teoriya bîevyorîst û teoriya kognîtîf*.

1. Teoriya bîevyorîst atomîk e û dibêje ko mirov ewil »beşan« paşê »giştê« di-
bîne. Ji aliyê pedagojîk ve encamên vê teoriyê bi »rastxwendina« tekstê têtên pî-
van, ne bi »rastfêmkirina« tekstê. Yek ji xeterên vê teoriyê ew e ko mirov dikare
tekstekê rast bixwîne bêyî ko ti tiştê jê fêm bike. Ev teorî heta destpêka salên
50-yê raser (domînant) bû. Herfa tirkîyê »1« ji ber ko di nêv bêjeyan de winda
dibe nahêle ko mirov bêjeyan rast bixwîne.

2. Teoriya kognîtîf lê dikole ka mirov çawa enformasyonê zêft dike û bi kar

tîne, ka mirov çawa vê enformasyonê vediguhorîne dike zanîn û di hafizeya xwe de qeyd dike û herwiha ka mirov vê zanîne çawa ji bo idarekirina reftarên xwe bi kar tîne.

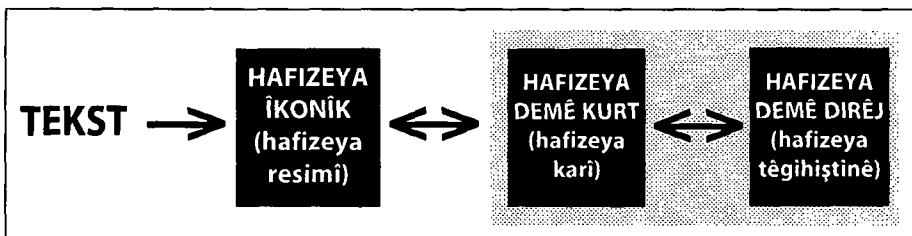
Nêrîna vê teoriyê nêrîneka holîstîk (gîştî) ye. Li gor vê nêrîne mirov ji »gîştê« ber bi beşan ve diçe: hevok, bêje, kî û fonem (deng) û careka di vegeza li »gîştê«. Ji aliyê pedagojîk ve başiyên vê teoriyê pir in: xwendevan tekstê xweştir fêm dike, motîvasyona xwendinê li nik xwendevanan pirtir dibe, bawerîya xwendevanan bi wan xurtir dibe û hw.d.

Li gor teoriya kognîtîf sê hafize ji bo xwendinê têne bi kar anîn:

a) *Hafizeya îkonîk*. Ev hafizeya he di demekê gelek kurt de – di nêvbera 200 û 500 milîsanîyeyan de – dikare drûvên resimê tekstekê zêft bike û ji lewra jê re »hafizeya resimî« dibêjin. Karê vê hafizeyê ew e ko resimê bêjeyê di serê mirovî de biparêze ta ko mirov pê re bigihît ko herfan nas bike.

b) *Hafizeya demê kurt*. Navekê di yê vê hafizeyê »hafizeya karî« ye, ji ber karê wê bikaranîna nêveroka enformasyona di tekstê de û guhortina enformasyonê bi hafizeya demê dirêj re ye, da ko em nêveroka fikra tekstê fêm bikin.

c) *Hafizeya demê dirêj*. Karê vê hafizeyê yê bingehîn ew e ko wê enformasyona ko ji bo jinûvenaskirina herf û bêjeyan lazim e, qeyd bike. Demê vê hafizeyê gelek dirêj e.

Niqteya li ser »i«-ya kurdîyê welê dike ko mirov resimê bêjeyên ko »i« tê de he- ne zûtir nas dike û li xwendinê na likûme. Herwiha li gor lêkolînan mirov teks- tekê çiqes zû bixwîne ewqes pirtir jê fêm dike. Rakirina niqteya li ser »i«-ya kur- diyê dê hem xwendinê dereng bêxe hem jî fêmkirinê kêmtir bike.

xwen- din	tempo bêje/deq.	hejmara yên rast	hejmara yên xelet	hejmara seregavkiriyan	hejmara pirsan
1.	200	21	13	6	40
2.	400	25	9	6	40
3.	800	34	3	3	40

Ev tablo ji kitêba Åke W. Edfeldt »Lästeknikê« hatiye girtin. Rûper 46.

Dengdêrên kurt »i« û »e« bi hev re bingehên dengdêrên kurt yên kurdiyê pêk tînin. Dengdêra »u« wekî Celadet Bedir-Xanî gotiye dengêk biyanî ye ko ji »w« û »i«-yê çêbûye. Ji xwe ew »u« di kurdiyê de kêm têt bi kar anîn.

Bi rastî jî ji aliyê prosesa xwendinê ve bikaranîna »i«-ya bêniqte dê katastrofêk bit ko divêt mirov ticaran wê belayê neîne serê xwe.

Li gor lêkolînan mejî dikare di saniyeyekê de şeş yan heft »parçeyan« nas bike. Ev parçe dikarin herf, bêje an jî ji bêjeyekê dirêjtir bin. Hafizeya demê kurt wan parçeyan vediguhêze bo hafizeya demê dirêj û şeş yan heft parçeyên di nas dike. Baş e, heger ko welê bit diyar e kes nikare di deqîqeyekê de ji 420 herfan pirtir bixwîne û ev jî katastrofêk e ji bo xwendinê. Lê belê dilê xwe li xwe neşewitînin, lewra mejî di saniyeyekê de dikare şeş yan heft bêjeyan jî nas bike û hingê tempoya xwendinê di deqîqeyekê de dibit 420 bêje. Lê belê em dizanin ko mejî dikare di saniyeyekê de şeş yan heft »parçeyên« ji bêjeyekê dirêjtir jî nas bike. Û bi vî awayî mejiyê mirovekê dikare di deqîqeyekê de 800 bêjeyan nas bike. Zûxwendina tekstekê bi zûnaskirina bêje û parçeyên ji bêjeyan dirêjtir ve girêdayî ye.

Heger ko em bi »i«-ya bêniqte rabin resimê bêjeyan xirab bikin û welê bikin ko xwendevan serê xwe bi herfan ve biêşîne hingê em dê tempoya xwendinê pir kêm bikin û welê bikin ko xwendevan ji xwendinê hem sar bibe hem jî teksta ko dixwîne baş fêm neke.

Xeletiya Çelîkerî ew e ko ew dihesibîne ko çav ewil herfan û paşê bêjeyan dibîne. Wekî li jorê jî hat nivîsandin çav resimê bêjeyê berî herfê dibîne. Piştî ko çav resmê bêjeyê dibîne mejî wî resimî rave dike û herfan nas dike. Lê belê di xwendineka normal de piştî ko mejî resmê bêjeyekê nas dike resimî wekî parçeyeka pêkvegirêdayî dihesibîne û lê naxebite ko nas bike ka kîj herf di wê bêjeyê de hebûn.

Hêsanî an zehmet

Argûmentek ya hevrikên elfabeya kurdiyê ew e ko kurdên bakurê Kurdistanê ji ber ko elfabeya zimanê tirkî dizanin dê bi hêsanî bikarin kurdiyê bixwînin heger ko em »i« û »î«-ya xwe bikin wekî yên tirkan.

Ev argûment bêbingeh e; ji ber guhortina van du herfan (i, î) bi yên tirkîyê (ı, ı) otomatîkmen rastxwendina dengên herdu herfên kurdiyê bi xwe re naîne. Heger ko em van herdu herfan bikin wekî yên tirkan dê kurdên tirkîaxêv û kurdên di bin tehsîra zimanê tirkî de mayîn dengên van herdu herfan ne li gor denganiya kurdiyê lê li gor denganiya tirkîyê bi lêv bikin û bêjeya »kirin«-ê ko bi maneya »yapmak«-a tirkîyê ye dê bikin »kırin« ko bi tirkîyê maneya wê »bişikênin« e.

Yanî her çi dibit bila bibit divêt dersdêrên kurdiyê xwendekaran fêrî dengên kurdiyê bikin. Heger em »i«-ya xwe bêniqte binivîsîn divêt em xwendekarên kurd li bakurê Kurdistanê fêr bikin ko dengê wê herfê ji ya tirkan bilindtir bi lêv bikin. Herwiha herger em »î«-ya xwe bi »i«-yeka biniqte binivîsîn divêt em xwendekaran fêr bikin ko ew wê ji ya tirkan bilindtir bi lêv bikin.

Wekî min berê jî got, hevrikên elfabeya kurdiyê gelek caran dibêjin ko Celadet Bedir-Xan bi nivîsandina »i« û »î«-yê ji »i«-ya adetî bi dûr ketiye. Divêt mirov ji van hevrikan bipirse ka »i«-ya adetî çi ye.

Carekê divêt bêt gotin ko di latîniyê bi xwe de »i« bi sê şiklan têt nivîsandin. Di latîniyê de dengê »i«-ya kurt bi kevanekê berê wê li jor, wekî nîşandeka li ser »ğ«-ya tirkîyê (ğ), nîşan dikin. Bêjeya »criticus« bi rakirina niqteya li ser herdu »i«-yan û danîna kevanekê wekî ya li ser »ğ«-ya tirkîyê (ğ) têt nivîsandin. Herwiha di latîniyê de dengdêrên dirêj bi danîna xêzekê li ser herfê têt nivîsandin. Wekî: »invitamentum«. Vêca »i«-ya adetî çi ye? Heger ko hevrik difikirin ko »i«-ya adetî di zimanên ko bi elfabeya latînî dinivîsîn de hertim dengê »î«-ya kurdiyê dide, ne rast e. Lewra di ingilîziyê de »i«-ya adetî carinan »î«-yek kurt e, carinan »ay« e û carinan jî dibe »ö«. Yanî ingilîz bêjeya »pile«-yê wekî »payl« bi lêv dikin û bêjeya »first«-ê jî wekî »först« bi lêv dikin. Heger ko em li gor mantiqa Celadet Çelîkerî bifikirin divêt em bêjeya kurdiyê »pile«-yê wekî »pile« binivîsîn. Pir diyar e zarokên kurdan yên ko li Ingiltereyê mezin bûne dê bêjeya »pile«-yê ne wekî »hîle« lê wekî bêjeyeka ingilîzî fêm bikin û wekî »payl« bi lêv bikin. Di ingilîziyê de maneyên »pile«-yê gelek in. Yek ji wan »hirî« ye, yeka dî »tilm, gir« e û yeka dî »baterî« ye.

Di fransiyê de jî »i« hertim dengê »i«-yê nade. Bo nimûne bêjeya »internati-

onal« wekî »enternasyonal« têt bi lêv kirin. Yanî »i«-ya ewil dibit »e« û ya piştî »t«-yê jî digel »o« û »t«-yê du dengên dî çêdikin.

Mebesta min bi van ravek û nimûneyan ew e ko divêt em elfabeya xwe ne li gor ka kurd li kîj welatî dijîn çêkin. Ya girîn denganiya kurdîyê ye û danganî jî bi fêkirinê têt zanîn, ne bi nivîsandina wekî tirkan.

Ji ber ko tirkan »i«-ya bêniqte bi kar anîne û dengê wê ji yê »i«-ya me cida ye divêt em wekî wan nekin. Wekî tirkannekirin bi serê xwe argûmentek têra xwe xurt e ji bo ko em ya xwe biparêzin.

Jixwe wekî ko min di benda didoyê de jî got rakirina niqreyê ji aliyê xwendinê ve jî dê tenê zererê bide me.

Celadet Çelîker di kitêba xwe de dibêje »bi danîna bilindeka li ser »î«-yê Mîr Celadet ji çend destûrên xwe bi dût dikeve«. Ev idiaya Çelîkerî ne rast e. Heger Celadet Bedir-Xanî wekî tirkan kiribûya dê ji destûra xwe bi dût biketa. Destûra Celadet Bedir-Xanî ya ko bi van herfan ve girêdayî ye ev e:

»Ji wan niqtan pê ve ko xasê denganiya zimanê kurdî ne, di şikl û dengên herfan de, herçend heye, xwe li elfabeya tirkan nîzik xistin û jê nedûrketin. [reşkirina min, Arif]«

Yanî denganiya zimanê kurdî berî hertiştê ye.

Celadet Çelîker di kitêba xwe de ne tenê bi navê zanahiyê bêbextiyê li zanahiyê dike herwiha ew bêbextiyan li Celadet Bedir-Xanî jî dike gava ko ew holê dinivîsîne:

»Gava tîpa »i«-ya bêbilindek, xwendin û nivîsandina kurdîyê ji bo kurdên bakurê Kurdistanê hêsanitir bike, ev tiştêka qenc e û bi dilê Mîr Celadetî bi xwe ye jî. (Çelîker, Celadet, (1996), *Çend pirsên elfabeya kurdî*, rûp. 75)« [Min zimanê Çelîkerî serast kiriye, Arif]

Celadet Bedir-Xanî ji sala 1932-ê ta sala 1943-ê »Hawar« bi elfabeya kurdîyê nivîsî û tenê guhortinek tê de çêkir. Ew jî guhortina herfa »q«-yê bi »k«-yê ye. Ew ji bo tesbîtîkirina deng û herfan gelek bi sexbîr bû. Ji bo tesbîtîkirina herfa »k«-yê wî bêjeya »krîstal« li pênc kesên cida bi xetê erebî da nivîsandin. Wî herfa kurdîyê »ş« wekî ya tirkan nivîsî û heger wî xwestibûya û rast dîtibûya dê herfên kurdîyê »i« û »î« jî bikirina wekî yên tirkîyê. Yanî Çelîker bêbextiyê li Celadet Bedir-Xanî dike.

Font, Internet û teknik

Heçî ji aliyê teknîkî ve ye têra xwe sebeb hene ko em wekî tirkan nekin. Di wan destxerên (fontên) ko ji zimanên ewropî re – yên slawî ne tê de – hatine çêkirin de herfên kurdîyê (ç, Ç), (ê, Ê), (î, I), (î, Î), (û, Û) henin lêbelê (ş, Ş) nînin. Di van fontan de herfên tirkîyê (ı, İ), (ğ, Ğ) û (ş, Ş) nînin.

Ji bo kurdîyê girdek û hûreka herfa »ş«-yê nînin, lê belê ji bo tirkîyê girdek û hûrekên sê herfan (ı, İ), (ğ, Ğ) û (ş, Ş) nînin.

Di komûnîkasyonê nêvneteweyî de – nemaze ya bi riya Internetê – îro problemeka mezin ji tirkan re derketiye. Hinek ji wan dest pê kirine ko »i«-yên bêniqte jî bi »i«-ya biniqte dinivîsînin, herfa »ğ«-yê bi »g«-yê dinivîsînin û herfa »ş«-yê jî bi »s«-yê dinivîsînin.

Li jêrê dê du nimûneyan ji du tekstên bi zimanê tirkî ko di Internetê de çapbûne binivîsînim:

»Susurluk kazasının ardından ortaya çıkan devlet - mafya - afiretler arasındaki »karanlık ilişkiler yumağına« JTEM elemanlarının adının karfilması Türk Silahlı Kuvvetleri'nde büyük rahatsızlık yarattı. (Milliyet, 21-ê sibata 1997-ê)«

»Türkiye Yardımseverler Derneği'nin 69. kuruluş yıldönümü dolayısıyla düzenlenen törende konuşan Cumhurbaşkanı Demirel, "Bulduğumuz günlerde tartismalar yapılıyor ve bu tartismaların çoğu bilgisizce, öfkeyle yapılıyor. Saniyorum ki, birbirimizi anlamaya çalışırsak, birbirimizi daha iyi anlarız, daha az kırılarız" dedi. (Ajansa Anadoluyê, 19-ê sibata 1997-ê)«

Li jêrê jî nimûneyeka ko di Internetê de bi kurdîyê hatiye weşandin dinivîsînim:

»Em kurd elfabeyên cida bi kar tînin. Bi taybetî kurdên Tirkîyeyê herfên elfaba erebî nizanin, ji ber vê yekê, ew romanên ku kurdên Îranê, Sûrîyê an jî yên Iraqê nivîsîne, em nikarin wan bixwînin. Bi vî tehrî yên Sovyetîstana berê jî bi tîpên krîlî ne. Her çiqasî kurdên Îran, Iraq, Rûsyayê û Sûrîyê tîpên latînî bizanibin, dîsa jî zehmetîyê dikiflînin, bi tîpên latînî re pir kêfxweftî nînin. (Kutlay, Nacî, Kurdish Documentation and Publishing Centre, *Nûdem* «

Têbînî:

Celadet Çelîker di kirêba xwe de gelek caran bi maneya »zanahiyê« bêjeyên »zanist« û »zanyariyê« bi kar tîne. Bi ya min ew van bêjeyan istismar dike.

Celadet Çelîker dibêje »i«-ya kurdî û »i«-ya tirkî ne malê babê kurdan û tirkan in. Ew bi latînî ne. Lê bila Çelîker ji bîr neke ko ew ne malê babê ewropiyan e jî, lewra orjîna elfabeya latînî elfabeya fenîkiyan e.

Ji pêşgotina Mîrad Ciwanî diyar dibe ko hayê wî ne ji prosesê xwendinê heye, ne ji destûr û argûmentên Celadet Bedir-Xanî fêm kiriye.

Serkani:

1. Bedir-Xan, Celadet Alî (1932–1943) »Hawar«, Şam, Çapxana Tereqî
2. Edfeldt, Åke W. (1956) »Lästeknik«, Stockholm, K F:s Bokförlag
3. Gaur, Albertine (1992) »A History of Writing«, London, The British Library
4. Smith, Frank (1986) »Läsning«, Stockholm, Almqvist & Wiksell
5. Åkerblom, Hans (1988) »Läsinlärning – från teori till praktik«, Stockholm, Almqvist & Wiksell
6. Çelîker, C. (1996) »Çend pirsên Alfabe ya Kurdî«, Stockholm, Weşanên Roja Nû

Di hejmarê bê de dê bersiva Celadet Çelîker bête weşandin.

Cîhana Sofie

JOSTEIN GAARDER / Werger: FIRAT CEWERÎ

BAXÇEYÊ BUHUŞTÊ

...divê her tişt demekê ji tune de çêbûbe...

Sofie Amundsen ji dibistanê vedigeriya malê. Gava ew di rê de hinekî bi keçika hevala xwe Jorunnê re meşiyabû, wan behsa robotan kiribûn. Li gora Jorunnê mêjiyê mirovan mîna komputureke pêşketî bû. Heçî Sofie bû zêde ne êmin bû. Ma ne diviyabû mirov ji makînan wêdetir tiştêkî din bûya?

Ew ji ba dikana mezin ji hev veqetiyabûn. Sofie di maleke yekqatî ya ku li firehmevdanekê bû dima. Mala wê bi du carî ji mala Jorunnê dûrî dibistanê bû. Gava piştî mala wan tu mal nediman û daristaneke fireh dest pê dikir, ji Sofiyê re mala wan li serê cîhanê yê din dihat.

Sofie kete "kuçeya Nefelê". Li dawiya kuçeyê, bi navê zîvironeka Kaptan, zîvironekek heye. Bi tenê rojên şemî û yekşeman mirov bi meşê diçû heta wir.

Ji rojên gulanê yên pêşî bûn. Li bin darên hin baxçeyan bi komikan nêrgiz hêşin hatibûn. Dar bi şelteyekî kesk î tenik ve hatibûn nixumandin.

Çi ecêb bû ku her tişt di vê dema demsalê de mezin û geş dibûn! Piştî helandina berfê û germbûna rojê, ya ku dikir evqas pel û pincar ji erda bêcan bipijiqe çi bû?

Sofiyê deriyê baxçe vekir û li qutiya posteyê nihêrî. Di qutiya postê

de, ji bilî çend broşurên reklamê û çend zêrfên mezin ku ji diya wê re hatibûn tiştêk tunebû. Berî ku Sofîe here jor û dest bi xwendina dersên xwe bike, wê ji van, li ser maseya mutfaxê komêk çêdikir.

Carinan jî ji bankê çend name ji bavê wê re dihatin û hew. Lê bavê wê nedîşîbiya bavên din! Bavê wê yê ku kapranê tankereke mezin ya petrolê bû, piraniya wextê wî li derve derbas dibû. Gava ew çend hefteyan di hate malê, li vir û wir digeriya û demeke xweş bi Sofîe û diya Sofîeyê re dibuhurand. Lê gava ew diçû ser keştiyê, ew gelekî ji wan bi dûr diket.

Îro di qutiya posteyê de bi tenê nameyek hebû û ew jî ji Sofîeyê re bû.

Li ser zerfa biçûk "Sofîe Amundsen" hatibû nivîsandin. "Kuçeya Nefelê, No: 3". Di zêrfê de tiştêkî din, an jî şanderê nameyê kî bû, nehatibû nivîsandin. Heta li ser zêrfê pûl jî tunebû.

Hema ku Sofîe deriyê baxçe li dû xwe kişand û girt, wê name vekir. Di hundurê zerfa biçûk de, bi qasî biçûkbûna zêrfê kaxezek derket. Li ser kaxezê wilo hatibû nivîsandin: *Tu kê yî?*

Ji vê pê ve tiştêk li ser kaxezê nehatibû nivîsandin. Ne silavek, ne jî bê kê ew şandibû... Bi tenê ev gotina ku bi niqtepirsekê dawî hatibû û hew.

Sofîe dîsan li zêrfê nihêrî. Erê, name ji wê re hatibû şandin. Lê kê ev name xistibû qutiya wê ya postê?

Sofîe bi lez deriyê mala xwe ya sor vekir. Psîka wê Shere Khan, bi xurtiya her demê xwe ji nava deviyên hol kir, bi pêlikan ve rapelîkî û tam wê Sofîe derî bigirta, ew kete hundur.

– Were pişo pişo pişo!

Gava diya Sofîe ji tiştêkî aciz dibû, wê digot ku mala wan bûye mîna baxçeyê heywanan. Bi rastî jî baxçeyê Sofîeyê yê heywanan hebû. Berê masiyên wê yên sor çêbûbûn - Gurrî, Kumsorê û Reşo. Paşê çûkên wê yên muhabbetê Edi û Budu, Kîsoyê wê Govinda û pisîka wê ya zer û qehweyî Shere Khan. Wê ev hemû heywanên han ji ber ku diya wê dereng ji kar vedigeriya malê û bavê wê jî li dûr, di deryan de dixebitî, peyda kiribûn.

Piştî ku Sofîeyê çenteyê xwe ji milê xwe kir, xwarina Shere Khan

xiste sênîkekê. Nameya wê ya bi sirr di destê wê de bû û ew li mutfa-xê li ser tabûreyekê rûnişt.

Tu kî yî?

Ax, ger wê bizanîba! Ji xwe ew Sofie Amundsen bû, lê ew kî bû? Hê wê ev keşif nekiribû.

Ger navê wê ne Sofie lê tişteki din bûya? Mesele Anna Knutsen. Ma ew ê wê çaxê bibûya yeke *din*?

Di wê kêliyê de hate bîra wê ku bavê wê dixwest navê wê bike Synnöve. Gava Sofie xwe mîna Synnöve Amundsen da naskirin, xwest ku bîne ber çavên xwe. Na, nedibû. Ya ku xwe wilo dida naskirin, ne ew, lê dibû keçikeke din.

Sofiyê xwe çem kir xwarê û bi nameya ecêb ya di destê xwe de çû serşokê. Ew li hemberî neynikê rawestiya û li hundurê çavên xwe nihêrî.

– Ez Sofie Amundsen im, got.

Keçika di neynikê de rûyê xwe qermişand û bersiv neda. Sofie çi bikira wê jî eynî wilo dikir. Wê dixwest bi lez keçika di neynikê de bixapîne, lê keçika di neynikê de jî mîna wê bi lez bû.

Sofie:

– Tu kî yî? pirsî.

Pirsa wê dîsan bê bersiv ma, lê Sofie ket şuphê gelo bê ya ku pirsî ew bû an jî resimê wê yê di neynikê de bû.

Wê tiliya xwe ya eşedê danî ser pozê xwe yê di neynikê de:

– Tu ez im, got.

Gava wê bersiv negirt, wê gotin berevajî kir:

– Ez tu me, got.

Sofie Amundsen xwe zêde nedeciband. Digotin ku çavên wê xweşik û behîvî ne, lê wê texmîn dikir ku ji ber pozê wê yê biçûk û devê wê yê mezin jê re wilo digotin. Di ser re jî guhên wê pir nêzikî çavên wê bûn. Lê ya herî xerab ew porê wê yê rast bû, ku wê dikir nedikir nikarîbû formek bidayê. Bavê wê carinan destê xwe di ser porê wê re dibir û jê re digot keçika bi porê jê dêla hespê. Gotin hêsan bû; wê hemû jiyane ev porê reş û rast neketa ser milên wî, lê wê bi ser milên Sofiyê de bihata xwarê. Sprey û jîle jî alîkarî nedikir!

Ew carinan difikirî ku di dema çêbûna wê de wê şaşiyek bûbe. Ji

xwe diya wê jê re behsa zehmetiya çêbûna wê kiribû. Baş e, gelo dema wazînê ye ya ku dike mirov dê çawan bixuye?

Ma ne ecêb bû ku wê nizanibû bê ew kî bû? Ne karê aqilan bû ku wê nikaribû xuyabûna xwe ya derve jî bi xwe bida kifşkirin. Ev e, ew bûbû xwe. Wê dikarîbî hevalên xwe hilbijarta, lê wê xwe nehilbijarti-bû. Mirovbûyina wê jî ne fikra wê bû!

Mirov çi bû?

Sofie dîsan li keçika di neynikê de nihêrî. Mîna ku uzra xwe jê bix-waze got ku ew ê here derza xwe ya fenê çêbike û bi carekê ve çû korî-dorê.

Na, ya baş ew e ez herim baxçe, wê paşê got.

– Were pişo pişo pişo!

Wê psîk di pêlikan de dehf da û derî girt.

Gava ew bi nameya xwe ya sirrtijî rawestiya, hêseke ecêb di hundurê wê de peyda bû. Te digot qey yekî sihêrbaz ew ji bûkikekê kiriye ben-deruhek.

Ew niha li dinyayê bû, ma ne ecêb bû ku ew di serpehatiyeke wilo muthîş de dijiya?

Shere Khan xwe ji ser sêncê avêt û ket nava deviyên. Shere Khan psîkeke jîndar bû; Ji simbêlê spî bigire heta teriya ku li dawiya laşê şa-hîk dihejiya, ew tijî jîn bû. Psîk jî li baxçe bû, lê herhal wê mîna So-fie ev ferq nedikir.

Gava Sofie li hebûna xwe fikirî, hate bîra wê ku ew ê her tim wilo nemîne.

Ez niha heme, ew fikirî, lê ez ê rojekê nemînim.

Gelo piştî mirinê jiyan hebû? Herhal haya wê ji vê yekê jî tunebû.

Berî bi kurtedemekê pîrika Sofiyê miribû. Zêdeyî şeş mehan e ku ew her tim li pîrika xwe difikirî û bêriya wê dikir. Ma ne neheqiyek e ku demekê dawiya jiyanê tê?

Sofie li ser riya bi zuxur rawestiya û fikirî. Ji bo ew wê fikra ku ew ê her tim li jiyanê nemîne ji bîr bike, wê dixwest ew li hebûna xwe bifi-kire, lê nikaribû. Gava ew li kûraniya hebûna xwe difikirî, tavilê da-wiya jiyanê dihate bîra wê. Û berevajiyê wê: gava ew difikirî ku ew ê rojekê nemîne, hingê ew têdigihîşt ku jiyan çiqasî bi qîmet e. Te digot

qey ew rû û pişta pereyekî hesinî diqulibîne. Hêlek çiqasî mezin û xuyayî be, hêla din jî wilo mezin û xuyayî dibû. Jiyan û mirin du rûyên madalyonê bûn.

Ger mirov bîra mirinê nebe, jiyana bêîmkan e, ew fikirî. Ger mirov li muhteşembûn û ecêba jiyana nefikire, mirov nikare li mirinê jî bifikire.

Sofie gotinên pîrika xwe gava wê ji doktor bihîstibû ku ew nexweş e, bibîr anî: "Ez niha fêhm dikim bê jiyana çiqasî xweş e".

Ji bo fêhmkirina xweşiya jiyana, pêwîstiya nexweşketinê çî xemgîniyeke ecêb e! Binêrin, ji hinekan re nameyeke sirrî ji qutiya postê derdiket!

Gelo ew biçûya û li qutiyê binihêriya bê tiştekî din jê re hatibû? Ew tavilê reviya ber derî û qapaxa qutîka şîna bilind kir. Gava wê dît ku di qutîkê de zerfeke eynî mîna zerfa berê heye, ew ecêbmayî ma. Gelo wexta wê zerfa pêşî biribû ma wê baş hundurê qutîkê kontrol nekiribû?

Li ser vê zerfê jî navê Sofiyê nivîsandibû. Gava wê zerf vekir, mîna ya din ji hundurê wê jî kaxezeke spî derket.

Li ser kaxezê, *Dinya çawa çêbû?* hatibû nivîsandin.

Ez qet nizanîm, Sofie fikirî. Ma kî bi tiştekî wilo dizane? Lê dîsan jî ev pirseke di cih de bû. Ew cara pêşî di jiyana xwe de li pirseke wilo, qet nebe li pêwîstiya *pirskirina* pirseke wilo fikirî.

Van nameyên sirrîjî serê Sofiyê ewqasî tevlihev kiribûn ku, wê xwest ew bîskê li bihurê rûnê.

Bihur, cihê Sofiyê yê bi dizî bû. Ew gava pir hêrs dibû, pir xemgîn dibû, an jî pir dilşa dibû dihate vê derê. Heçî îro bû, ew tenê ecêbmayî mabû.

Xaniyê wan yê sor di hundurê baxçeyekî mezin de bû. Di baxçe de pir celebên gulana, deviyên dirîreşan, darên mêweyan, mêrgeke mezin ku di nava wê de hêlkanek hebû, û gava pîrka wê zaroka xwe ya pêşî anîbû û zarok tavilê miribû, ji bo teselîkirinê wan kulûbeyeke biçûk çêkiribûn. Navê keçîka reben Marie bû. Li ser kevîrê ber serê wê wilo nivîsandibûn: "Marie me ya biçûk hat, wilo xuya bû û dîsan bi paş de vegeriya."

Li binê quncika baxçe, nêzikî deviyên dirîreşan, devîne tov yên ku ne dirîreş pê ve dihatin ne jî gul vedidan, hebûn. Di eslê xwe de ew çepera han ji bo ku baxçe ji daristanê veqetînin hatibû çêkirin, lê paşê, piştî ku guh nedanê û lê miqate nebûn, ew devî gelekî tov bûbû. Pîrika wê behs dikir ku di dema şer de, bi xêra van deviyên, rovî nika-rîbûn têketina baxçe û têkilî mirîşkên li hewşê bibûna.

Eynî mîna qulika kêroşkan ya li jorî baxçe, ev deviyên han jî ji her kesî re bêmane dixuyan. Ji ber ku haya kesî ji çihê Sofîe yê dizî tune-bû.

Ji mêj ve di nava çeperê de rîyeke tengik çêbûbû. Gava mirov bi zikkêşkê dikete hundur, ji nava deviyên mirov dikete meydana fi-reh. Ev der mîna kulûbeyeke biçûk bû. Sofîe dikarîbû êmin bûya ku wê kes wê li wir nebîne.

Sofîe bi her du nameyên di destê xwe de baz da, ji baxçe derbas bû, xwe daqûl kir û kete nava deviyên. Bihur bi qasî bejna wê bilind bû, lê wê vê carê bi hin hejikan ser xwe nixumand. Wê dikarîbû di nava qulukên pel û deviyên de derve bidîta. Tu quluk ji mezinbûna pere-yekî hesinî ne mezintir bû, lê dîsan jî gava wê di qulukên de li baxçe dinihêrî, wê dikarîbû hemû baxçe bidîta. Gava ew biçûk bû ew li vir rûdinişt, û gava dê û bavê wê li wê digeriyan wê bi kêf li wan temaşe dikir.

Sofîe her difikirî ku ev baxçe bi serê xwe cîhanek e. Her gava ku wê di çîroka afirandinê de Baxçeyê Buhuştê dibihîst, ew li vê bihurê rû-dinişt û temaşekirina bihura xwe dianî ber çavên xwe.

"Dinya çawa çêbû?"

Ax, ger wê bizanîba! Wê dizanîbû ku دنیا di zirecêba gerdûnê de stêrkeke biçûk bû. Lê, ma gerdûn bi xwe çawan çêbûbû?

Mirov dikare bifikire ku gerdûn her hebûye, wê çaxê pêwîst nedikir mirov li bersiva vê pirsê bigeriya. Lê ma tiştê *dikarîbû* her tim hebû-ya? Dengê ji hundurê wê digot ku ew baweriya xwe bi vê nayne. Di-diviyabû destpêka her tiştê heyî hebûya, ne wilo? Diviyabû gerdûn jî demekê ji tiştêkî din pêk hatibûya.

Baş e, ger gerdûn ji tiştêkî pêk hatibe, ma ne diviyabû ew tiştê din jî ji tiştêkî din pêk hatibûya? Sofîe têgihîşt ku ew bi vî awayî tenê dix-waze pirsgirêkê hebekî bi paş bixîne. Dawî dawî diviyabû her tişt de-

mekê ji tune de destpêbûbûya. Ma ev mumkun bû? Ma ev jî ne mîna fikra herhebûna cîhanê tişteki bêîmkan bû?

Ew li dibistanê fêr bûbûn ku dinya ji aliyê Xwedê ve hatiye afirandin. Ji ber ku bersiva herî baş ya hemû pirsgirêkan ev bû, hebekî bêhna Sofiyê hate ber wê. Lê piştî kêliyekê dîsan wê dest pê kir û ew fikirî. Ew dikaribû bifikiriya ku Xwedê gerdûn afirandiye, lê ma kê Xwedê afirandiye? Ma wî xwe ji tune de çêkiribû? Dîsan dengê ji hundurê wê li dijî vê derket. Bêşik Xwedê dikaribû her tişt biafiranda, lê ma wî dikaribû xwe ji tune de biafiranda? Ger Xwedê her tişt afirandibe jî, wî ê xwe neafirandibe, ji ber ku ew ê nikaribe "xwe" berî hebûna xwe biafirîne. Wê çaxê bi tenê bersivêk dimîne: Hebûna Xwedê ya herdemî. Lê wê berî bi kêliyekê behsa vê tesadufê kiribû! Diviyabû destpêka her tiştî hebûya.

– Xwedêyo!

Wê dîsan herdu name vekirin.

"Tu kî yî?"

"Dinya çawan çêbûye?"

Çi pirsên ecêb! Lê kê name jê re şandibûn? Ev jî mîna pirsan mijareke veşirtî bû.

Yê ku Sofie ji jiyana rojane bi dûr xistibû û ew bi carekê ve spartibû sirrên gerdûnê kî bû?

Sofie cara sisiyan çû li qutîka posta xwe nihêrî.

Nameger hê nû nameyên rojê anîbûn. Sofie destê xwe dirêjî hundurê qutîkê kir û broşurên reklamê, rojname û nameyên ku ji diya wê re hatibûn şandin derxistin. Ji qutîkê karteke bi wêneyê peravî derket. Wê li piştî kartê nihêrî. Kart bi pûleke norvecî hatibû şandin, bi "tabûra FN" hatibû mohrkirin. Gelo bavê wê ew kart neşandibe? Ma bavê wê niha ne li kujekî cîhanê yê din bû? Wekî din destnivîs jî ne ya bavê wê bû.

Sofie bi bêhncikandin adres xwend. "Hilde Möller Knag, c/o Sofie Amundsen, Kuçeya Nefelê 3..." Dûmahiya adresê mîna ya Sofiyê bû. Li ser kartê ev nivîs hebû:

Hildeya delal.

Ez 15 saliya te ji dil pîroz dikim. Mîna ku tu ê jî bibînî, min xwest ji bo pêşdexistina te diyariyekê bidim te. Bibuhure ku min kart ji Sofîeyê re şandiye. Ya herî hêsan ev bû.

Bi silavên evînî. Bavê te.

Sofîe dîsan ber bi malê ve bazda û çû mûtfaxê. Ew pir bi kelecana bû.

Gelo ev Hildeya ku berî panzdeh saliya wê bi mehekê panzdeh saliya xwe dadigirt, kî bû?

Sofîe ji korîdorê rahişt kataloga telefonê. Pir kesên ku paşnavê wan Möller û navê wan Knag bûn, hebûn. Lê di vê zirecêba katalogê de, yek jî nebû ku nav û paşnavê wê Möller Knag bûya.

Wê dîsan li karta nezela nîhêrî. Erê, rast bû, karteke bi pûl û bi mohr bû!

Wê ji bo çi bavekî karta ji keça xwe re li ser adresa Sofîeyê bişanda? Kîjan bav, di rojbûyîna keça xwe de, karteke wilo di riyên bi zîvîronek de ji keça xwe re dişîne? Wilo çawan dibû "ya herî hêsan"? Ya ji her tiştî girîngtir: wê Sofîe çawan şopa Hildeyê bidîta?

Bi vî awayî pîrseke din jî li pîrsên Sofîeyê zêde bû. Wê dîsan fikrên xwe civandin ser hev:

Di çend saetên piştî nîvro de, sê sîrr derketibûn pêşberî wê. Ya yekemîn, kê ew herdu zerfên spî avêtibûn qutiya postê. Ya duwemîn, pîrsên zor ku di wan de hatibûn nivîsandin bûn. Sîrra sêyemîn jî, bê Hilde Möller Knag kî bû, û karta ku ji vê keçika nenas re hatibû şandin, li ser navê Sofîeyê hatibû birêkirin.

Ew ji sedî sed bi têkiliyên van hersê pîrsan êmin bû, ji ber ku ew heta roja îro tam jiyaneke normal jiyabû.

ŞEWQETAR

... Ya ku mirov dike filozof meraq e...

Sofîe dizanibû ya ku name jê re şandiye ew ê dîsan bi wê re têkeve têskiliyê. Wê biryara xwe da ku ew ji kesî re behsa nameyan neke.

Wê li dibistanê nikaribû baş guh bidaya mamostê xwe, tiştên ku

mamoste behs dikirin jê re pir bêmane dihatin. Ji bo çi mamoste qala çibûna mirovan û çêbûna dinyayê nedikir?

Hîseke ku wê heta niha qet hîs nekiribû pê re çêbûbû; li dibistanê û li derveyî dibistanê her kes bi tiştên basîd mijûl dibûn. An na ji dersên dibistanê yê normal wêdetir, pirsên mezin û zehmet ku diviyabû bi-hatina bersivandin hebûn.

Gelo mirovên ku bikarîbûna bersiva pirsên wilo bidana hebûn? Qet nebe ji berdêla jiberkirina kişandina lêkeran, Sofiyê fikirandina van pirsan girîngtir didît.

Gava zengil lêket, ew wilo pengizî derve ku ji bo Jorunn bigihîştayê diviyabû wê bi dû de baz bida.

Piştî demekê Jorunn ji Sofiyê pirsî:

– Em êvarî bi îskambîlan bilîzin?

Sofiyê milên xwe hejandin.

– Ez bawer nakim ku ez êdî bi lîstina îskambîlan mijûl dibim.

Ji ecêbmayîne devê Jorunnê bihustekê vekirî ma.

– Baş e, tu ji lîstina tenîsê re çi dibêjî?

Sofiyê pêşî li asfalta erdê, paşê jî li hevala xwe nihêrî.

– Ez bawer nakim ku ez zêde bi tenîsê re jî mijûl dibim.

– Ha? Baş e bila wilo be!

Sofie aciziya dengê Jorunnê ferq kir.

– Wê çaxê behsa tiştên ku ji van biqîmerrtir e bike!

Sofie hêdîka serê xwe hejand.

– Ev... ev sirrek e.

– Hah! Qey tu dildar bûyî!

Ew kêliyekê bê ku tişteki jî hev re bibêjin meşiyar. Gava ew gihîştin ber seha futbolê, Jorunn:

– Ez ê di sehê re herim, got.

”Çûyina di sehê re” riya herî kurt ya mala Jorunnê bû, lê belê Jorunn bi tenê gava ku mêvanê wan dihatin an jî gava ew diçû ser diranker ew di wir re diçû.

Ji ber ku Sofiyê dilê Jorunn hiştibû ew xemgîn bû. Ew bi carekê ve ewqasî xayizî bê ew kî ye û cîhan çawan hatiye afirandin bûbû ku qet wextê wê ji lîstina tenîsê re nemabû. Gelo hevala wê dikarîbû ev fêhm bikira?

Ji bo çî bi pîrsa herî girîng, belkî jî ya herî xwezayî re mijûlbûn ew-qasî zehmet bû?

Gava wê qutîka postê vekir, wê lédana dilê xwe yê bilez bihîst. Wê di qutiyê de pêşî nameyek ji bankê û çend zêfên zer yên ku ji diya wê re hatibûn şandin, dît. Sofîe bi hêvî bû ku wê dîsan kesê nediyar jê re name şandibe.

Gava wê deriyê baxçe girt, wê ji nişkê ve navê xwe li ser zêfê zer ya mezin dît. Li pişt zêfê, "*Kursa felsefeyê. Pîr bi baldarî tevbigerin,*" nivîsandîbû.

Sofîeyê ji riya bi zuxur derbas bû û çenteyê xwe danî ser pêlikan. Wê ew nameyên din xist binê paspasa ber derî û bazda bihura xwe. Diviyabû nameya mezin li wir vebûya.

Sofîe destûr da ku Shere Khan jî bi dû wê de baz bide. Çawan be psîk ji kesî re behs nake.

Di zêfê de sê rûpelên ku bi deqtilo hatibûn nivîsandin hebûn. Sofîe dest pê kir û xwend.

Felsefe çî ye?

Sofîeya delal. Hobiyan mirovan yê celeb bi celeb hene. Hinek ji mirovan kevneperayan an jî pûlan didin hev, hinek bi hunera destan ve mijûl dibin, hinek jî bi şaxekî sporê re mijûl dibin.

Gelek mirov jî ji xwendinê hez dikin. Lê tiştên em dixwînin jî cihê cihê ne. Hinek tenê rojnameyan û romanên xêzikan dixwînin, hinek ji xwendina romanên hez dikin, hinek jî ji astronomiyê an jî ji pirtûkên ku li ser heywan û keşîfên teknîkê hatine nivîsandin hez dikin.

Yekî ku bi hespan an jî bi kevirên bi qîmet re mijûl dibe, divê ne li bende be ku her kesê pê mijûl bibe. Yekî ku ji televizyonê li hemû şaxên sporê temaşe dike, divê ew qebûl bike ku bêhna hinekan pîr ji sporê teng dibe.

Gelo tiştên ku hemû mirovan eleqeder dikin hene? Kî dibe bila bibe û li ku dijî bila bijî, gelo tişteki ku hemû mirovan eleqeder bike heye? Erê, Sofîeya delal, hin pîrsên ku divê hemû mirov bipîrsin hene. Ev kursa ha jî di derheqê van pîrsan de ye.

Li jiyane tiştê herî girîng çî ye? Ger mirov vê pirsê ji yekî birçî bi-pirse ew ê bibêje xwarin e. Ger ji yekî ku ji serman li ber qefilandiye bê pirsîn ew ê bibêje, germahî. Ger ji yên ku xwe bi tenê dibînin re were pirsîn, ew ê bibêjin jiyana bi mirovên din re.

Gelo piştî ev hewcedarî hemû hatin cih, tiştên ku hê jî mirov hewcedar in hene? Li gorî filozofan, erê, hene. Filozof dibêjin ku mirov nikarin tenê xwarinê bixwin û bijîn. Helbet divê hemû mirov xwarinê bixwin. Hewcedariya her kesî bi hezkirin û balê heye. Lê ji derveyî van jî, hewcedariya mirovan bi tiştêkî din heye. Mirov dixwazin fêr bibin bê ew kî ne û ji bo çî dijîn.

Mijûlbûna bi pirsê ji bo çî em dijîn ne mîna hevdana pûlan "tesadufî" ye. Kesên ku bi pirsên wilo re mijûl dibin, ew bi tiştêkî ku ji çêbûna dinyayê û vir de li ser mînaqêşe tê kirin ve mijûl dibin. Zanebûna çawabûna gerdûnê, cîhanê û jiyane, ji zanebûna ku kê di olimpiyadên par de çiqas zêr girtine, girîngtir e.

Riya naskirina felsefeyê di pirskirina hin pirsên felsefî re derbas dibê: Dinya çawan hate afirandin? Ma hêz an jî maneyeke van kirinan heye? Ji bo çî divê em pirsên wilo bipirsîn? Ya ji her tiştî girîngtir: divê em çawan bijîn?

Pirsên wilo di her deman de mirov mijûl kirine. Tu medeniyetên ku li çêbûna mirovan û li afirandina dinyayê nepirsîbin tune.

Di eslê xwe de zêde pirsên felsefî ku em bikaribin bipirsîn tune. Me ji van pirsan pirsên herî girîng pirsîn jî. Lê dirok nişan dide ku her pirsê tê pirsîn, bersivên cihê distîne.

Yanî pirskirina pirsên felsefî, ji bersivdayîna van pirsan hêsantir e.

Di roja me de, divê her kes berisva van pirsan bi xwe bide. Em nikarin bi nêrîna li ansîklopediyekê fêrî hebûna Xwedê an jî hebûn û nebûna jiyana piştî mirinê bibin. Ansîklopedî nikare ji me re bêje bê divê em çawan bijîn. Wekî din gava mirov bizanibe yên berî me çawan fikirîne, dikare di avakirina nêrîna me ya dinyayî de bibe alîkar.

Mirov dikare têkoşîna filozofan ya dîtina rastiye bişibîne romaneke dedektîf. Li gorî hinekan yê mêrkuj Andersen e, li gorî hinekan Nielsen e û li gorî hinekan jî Jepsen e. Di çîrokeke polîsî ya rastîn de, rojek tê, polîs pirsgirêkê çareser dike. An jî polîs qet pirsgirêkê çareser nake. Çî dibe bila bibe, çareserkirineke pirsgirêkê heye.

Ger bersivdayîna pirsêkê zehmet be jî, dikare were fikirandin ku

bi tenê bersiveke pirsê heye. Piştî mirinê bi celebekî jîyan an heye an jî tune.

Hinek pirsên ku berê hatine pirsîn, zanistiyê ew bersivandine. Demekê çawabûna rûyê heyvê ji mirovan re sirreke mezin bû. Mirov qet nikaribû li ser mijarên wilo bipeyiviya jî; Her kesî dikaribû li gorî hêza xeyala xwe bersiva xwe bida. Lê em îro dizanin bê heyv çawa e. Êdî em bawer nakin ku li ser heyvê peyayek dijî an jî heyv ji penîr pêkhatiye.

Li gorî filozofekî yunanî ku berî niha bi du hezar salan jiyaye, felsefe ji meraqa mirovan zaye. Li gorî wî, mirov li hebûna xwe ecêbmayî dimîne; piraniya pirsgerêkên felsefî jî wilo ji ber xwe ve derdikevin holê.

Mirov mîna temaşevanên sihêrbaziyekê ne: Em fêhm nakin bê sihêrbaz çawan dibe. Em dixwazin bizanibin çawan ji cotek destmalên spî kêroşk derdikevin.

Ji bo gelek mirovan cîhan, mîna şewqetarê ku sihêrbaz kêroşk jê derxistiye; ne karê aqilan e.

Di mesela kêroşkê de em dizanin ku sihêrbaz me dixapîne. Tiştê em meraq dikin ew e ku sihêrbaz çawan dikare wilo bike. Gava em behsa dinyayê bikin, rewş hebekî guherî ye. Em dizanin dinya ne ji sihêrbaziyê ava bûye, ji ber ku em jî li dinyayê dijîn û em perçeyek ji dinyayê ne. Di eslê xwe de yê ku ji şewqetarê sihêrbêz derdikeve em in. Ferqa me û kêroşkê ew e ku, kêroşk nizane ku ew jî daxilî lîstika sihêrbaziyê ye. Heçî em in em bawer dikin em perçeyek ji tiştên sirrî ne û em dixwazin fêrî peywendiyên di navbera tiştan de bibin.

Not: Me behsa kêroşka spî kir, baştir e em kêroşka spî beramberî hemû gerdûnê bikin. Em yê ku li vir dijîn, em mîna kêzikên biçûk yê ku di rehên pirça kêroşkê de dijîn in. Heçî filozof in, ew bi ziravmûyên kêroşkê ve radipelikin û li hundurê çavên sihêrbêz dinihêrin.

Ma tiştê ku dibêjim tu fêhm dikî Sofîe? Wê dewama wê were.

Sofîe mehû bûbû. Fêhmkirin? Gava wê dixwend nedihat bîra wê ku wê bêhna xwe digirt û berdida.

Kê name anîbû? Kê, kê?

Ev ne ew ê ku ji bo Hilde Möller Knagê karta rojbûnê şandibû, ji ber ku kart hem pûlkirî û hem jî mohrkirî bû. Wan ev zerfa zer jî mî-

na herdu nameyên din dîrek xistibûn qutîka postê.

Sofiyê li saeta xwe nihêrî. Saet sisê kê m çarîkek bû. Hê du saet ma-
bûn ku diya wê ji kar vejeriya.

Sofie dîsan çû baxçe û ber bi qutiya xwe ya postê ve bazda. Gelo dî-
san jê re name hebû?

Di qutîkê de dîsan zerfeke zer hebû. Sofiyê li dora xwe nihêrî, lê
wê kes nedît. Ew ber bi hêla daristanê ve reviya û li şiveriyê nihêrî.
Kes li wir jî tunebû.

Mîna ku dengê ji daristanê hatiyê. Lê ew baş bi deng ne bawer bû,
wekî din ger yekî baz bida û bixwesta bi dûr bikeve jî ew nikarîbû bi
dû wî de baz bida û ew bigirta.

Sofie çû hundur, çenteyê xwe danî û nameyên diya xwe bi cih kirin.
Wê paşê bazda odeya xwe, qutîka biskiwîta ya ku wê tije kevirên xwe-
şik kiribû, vala kir û ew herdu zerfên xwe yên mezin xistinê. Wê paşê
rahişt qutîkê û bazda baxçe. Berî ew derkeve jî, wê xwarina Shere
Khanê dayê.

– Were pişo pişo pişo!

Hema ku ew gihîşte bihurê, wê zerf vekir. Dîsan kaxezên ku bi deq-
cîlo hatibûn nivîsandin di zerfê de hebûn. Wê dest pê kir û xwend:

Benderuheke ecêb

Va ye em dîsan bi hev re ne. Wê ev kursa fîlozofiyê perçe bi perçe
were, ez ê di vir de jî mîna destpêkê behsa hin tiştan bikim.

Mîn gotibû, ji bo ku mirov bikaribe bibe fîlozofekî baş ya herî gi-
rîng hebûna hêza meraqê ye, ne wilo? Ger min berê negotibe, va ye
ez niha dibêjim: **JI BO KU MIROV BIKARIBE BIBE FÎLOZOFEKÎ
BAŞ TENÊ TIŞTEK PÊWÎST E, EW JÎ QABILİYETA MERAQÊ
YE.**

Ev qabiliyet li ba hemû zarokên biçûk heye. Na bila tunebûya!
Piştî zarok çêdibin û bi çend mehan ew bi rastiyeke pir cihê ve rûbi-
rû dibin. Gava ew mezin dibin, mîna ku qabiliyeta wan ya meraqê
kê m dibe. Gelo ji bo çi wilo dibe? Ma Sofie Amundsen bersiva vê
pîrsê dizane?

Yanî, ger zarokeke nûçêbûyî bikarîba bipeyiviya, wê ji me re bigota bê ew hatiye cîhaneke çiqasî ecêb. Ji ber ku em dibînin ger zarok nepeyivin jî, ew bi tilîkan tiştên der û dora xwe nîşan didin, ew bi meraq dest davêjin alavên der û dora xwe.

Gava zarok fêrî çend gotinan dibin, her cara ku ew kûçikan dibînin, ew li ber wan radiwestin û dibêjin: "Haw haw!" Gava em zarokê di erebeya xwe de ku çav li kûçikekî dikeve û dest û lingên xwe li ba dike û dibêje: "Haw haw! Haw haw!" dibînin, em yê ku ewqas sal jiyane, vê tevgera zarokê hebekî zêde dibînin. Em dibêjin: "Erê, erê" "Haw haw lê! Lê tu niha di erebeya xwe de rûne." Kelecana me bi qasî ya zarokê ranabe, ji ber ku me gelek kûçik dîtine.

Gava zarok çav li kûçikan dikevin, heta bala wan belav nebe, belkî ew sed carî vê dînîtiya xwe dubare dikin. Hê berî zarok fêrî pey vê bibin, an jî hê berî ew -tam fêrî ramana felsefî bibin- ew fêrî cîhanê dibin.

Çi heyf e, ger tu ji min bipirsî!

Sofieya delal, ez naxwazim tu bibî yek ji wanên ku cîhanê hazir dibînin û wê wilo qebûl dikin. Ji bo ku em ji vê êmin bin, berî em dest bi kursa felsefeyê bikin, em ê hebekî din jî serê xwe biêşînin.

Bifikirî ku tu rojekê derketiyî daristanê. Tu bi carekê ve, li ser şivêrêkê keştiyeke biçûk ya esmanî dibînî. Ji keştiya esmanî benderuhekî marsî (ji gerestêra marsê) derketiye, rawestiyaye û li te dinihêre...

Te ê wê çaxê çî bigota? Guh medyê, ev zêde ne girîng e. Gelo tu qet li hebûna benderuhekî marsî fikiriyî?

Îmkanê ku tu rojek ji rojan pêrgî mirovekî ji gerestêreke din werî pir kê m e. Em hê nizanin bê li gerestêrkên din jîyan heye an na. Lê belê şansê ku tu pêrgî xwe werî bilind e. Kî zane, belkî rojekê, tu xwe ji nişkê ve bi çavekî din dibînî. Belkî tu wê kêliyê li daristanê bî.

Ez benderuheke ecêb im, tu ê bifikirî. Ez heywaneke mîstîk im...

Tu ê bibî mîna tu ji xeweke xweş ya sedsalî şiyar dibî. Ez kî me? tu ê bipirsî. Tu dizanî tu li devereke gerdûnê yî. Baş e, lê gerdûn çî ye?

Ger tu rojekê wilo pêrgî xwe werî, tê wê manê ku mîna pêrgîhati-na benderuhê marsî te tiştêkî sirrî keşif kiriye. Ji berdêla dîtina benderuhekî ji gerestêrkeke din, tu ê ji hundurê xwe hîs bikî ku tu bi xwe jî benderuheke wilo ecêb î.

Ma tiştên ez dibêjim tu fêhm dikî Sofie? Em li tiştêkî din jî bifikirin:

Sibehekê dê û bav û Tomasê 2-3 salî li mûtfaxê rûniştine û taştê dixwin. Dê radibe ser xwe, paşê xwe bi masê vedike û bi dezgehê re mijûl dibe. Çi dibe di wê de demê dibe, bav ber bi zikê xênî ve bilind dibe û bi zikê xênî ve dizîvire. Tomas radiweste û li bavê xwe temaşe dike.

Bi te Tomas wê çaxê çî dibêje? Belkî ew destê xwe ber bi bavê xwe ve dirêj dike, - Binere, bavo difire! dibêje.

Bêşik wê Tomas ecêbmayî bimîne, lê ji xwe ew hertim ecêbmayî dimîne! Bavê wî her tim tiştên wilo ecêb dike, firrîna wî ya ji ser masê wê jê re ecêb neyê. Ma ne bavê wî ye yê ku her sibeh bi makîneyeke komîk riya xwe kurr dike, yê ku derdikeve ser xênî û antêna televizyonê dizîvirîne û yê ku daqûlî motora erebeyê dibe û mîna zenci-yekî derdikeve?

Niha dora dayikê ye. Tiştê Tomas dibêje ew dibihîze û bi lez li wan dizîvire. Bi te wê reaksiyona wê çawan be?

Ji nişkê ve şûşa rîçalê ji destê wê dikeve û ew bi ecêbmayîn diqîre. Ger bav careke din li ser kursiya xwe rûne jî, belkî dîsan pêwîstiya dê bi çûyîna ser doktor hebe. (Ev mêrik hê jî fêrî rûniştinê nebûye!)

Bi te reaksiyona Tomas û diya wî ji bo çî wilo ji hev cûda ye?

Têkiliya vê bi *hînbûnê* re heye. (Vê not bike!) Dê fêr bûye ku mirov nikarin bifirin. Heçî Tomas e ew fêr nebûye. Ew hê nizane li dinyayê çî mumkun e û çî ne mumkun e.

Lê çihan bi xwe çawa ye, Sofie? Ma bi te ew mumkun e? Çawan be ew dizîvire!

Hêla vê ya xemgînî ew e ku gava em mezin dibin em fêrî qanûnên erdkêşanê dibin. Em di eynî wextê de fêrî hemû dinyayê jî dibin.

Tiştê tê fêhmkirin, gava em mezin dibin, em qabileyata xwe ya meraqkirina dinyayê winda dikin. Em bi vê yekê tiştêkî xwe yê gele-

kî bi qîmet winda dikin, ya ku filozof dixwazin dîsan di me de jîndar bikin, ev e. Digel her tiştî, dengê ji hundurê me ji me re dibêje ku jiyana sirreke mezin e. Ev hîseke ku hê berî em fêrî fikirandinê bûbûn e.

Ez binê wê xêz dikim: Digel ku pirsên felsefî her kesî eleqeder dike, lê her kes nikare bibe filozof. Ji ber gelek sebebên cihê pîrr mirov wilo dibin hêsîrên jiyana rojane ku, mehkemekirina jiyane li dû xwe dihêlin. (Ew ji xwe re di bin piçûka kêroşkan de jiyana bi dilê xwe dijîn û heta dawiya jiyana xwe jî di wir de dimînin.)

Ji bo zarokan dinya û her tiştên li dinyayê *nû* ne, her tişt balkêş in. Heçî ji bo mezinan e rewş qet ne wilo ye: ji bo pîraniya mezinan dinya tişteki normal e.

Heçî filozof in ne wek mezinên din in. Filozofek qet nikare fêrî dinyayê bibe. Dinya ji bo wî hê jî ne karê aqilan e, erê, hê tijî sîrr e, tişteki mîstîk e. Hêlên filozofan û yê zarokên piçûk ku pîr dişibin hev ev e; tu dikarî vê bibêjî, ku filozofek di hemû jiyana xwe de mîna zarokeki diltenik dimîne.

Niha dora hîlbijartinê ya te ye Sofîe: Gelo tu hê jî zarokeke biyaniyê cîhanê yî, an jî tu filozofek î ku naxwazî fêrî cîhanê bibî?

Ger tu bi bersiva vê pirsê milê xwe bihejî û xwe ne mîna zarokekê ne jî mîna filozofekê bibînî, seba wê ew e tu hînî dinyayê bûyî, loma tu ecêbmayî namînî. Ger rewş wilo be, talûke ye. Û loma tu vê dersa felsefeyê dibînî. Ez naxwazim tu bibî yek ji wan mirovên pûç û guhnedêr, lê ez dixwazim tu jiyanekê şiyar bidomînî.

Ev kurs belaş e. Wekî din şertekî ku tu kursê nedomînî tu ê perên xwe bi şûn de bistînî jî tune. Ger tu bixwazî kursê nîvcî bihêlî jî tu û kêfa xwe yî. Ger tu bixwazî dev ji kursê berdî, bi riya qutîka postê haya min bigihîne. Mesele tu dikarî beqekî têxî qutîkê. Lê di vê tişteki di rengê qutîkê de be. An na ye nameger dikare ji tirsan bêhiş bikeve.

Ger em bi kurtî bibêjin: Ji şewqetarekî vala kêroşkek derdikeve. Ji ber ku kêroşk pîr mezin e, ev lîstika sihêrbaziyê wê bi milyaran sal bigire. Ji serê ziravmûyên kêroşkan zarok têne dinyayê. Loma zarok di rewşeke ecêbmayîna vê sihêrbazîya mezin de ne. Lê gava ew mezin dibin, ew xwe diepişînin binê eyarê kêroşkê. Û ew li wir dimînin. Wir ewqas rehet e ku, ew careke din cesaret nakin bi ziravmûyan ve rapelîkin. Bi tenê filozof cesaret dikin têkevin riyeke wilo talûke ku

diçe serê sînorên zemên û hebûnê. Ger hinek negihîjin û li dawiyê bimînin jî, piranî xwe bi ziravmûyên kîroşkê digirin û bangî yên li jêr ku li ser çermê kîroşkê yê nerm belav bûne û li gora dilê xwe dixwin û vedixwin dike:

– Gelfî Mîrza û Stiyan, dibêjin. Em di gerdûneke vala de dizivirin! Lê yên di bin çerm de ne, ew guh nadin gotinên filozofan.

– Ev çima wilo qerebalixê dikin! dibêjin. Ew paşê jî peyva xwe didomînin: Tu dikarî ji kerema re rûn dirêjî me bikî? Îro borsa çiqasî bilind bûye? Kîloya firingiyan bi çiqasî ye? Dibêjin wê zarokeke din ji Lady Di re çêbibe, ma we bihîstiye?

Gava diya wê hat malê Sofie di rewşeke pir şaşmayî de bû. Nameyên mîstîk yên ku filozofan jê re şandibûn, wê di bihurê de veşartibûn. Sofie hewl dabû ku dersa xwe çêbike, lê tiştê ku xwendibû, tenê lê fikiribû.

Çiqas tişt hebûn ku ew heta niha qet lê nefikiribû! Ew êdî ne zarok bû, lê ew tam mezin jî nedihate hesibandin. Sofie têgihîşt ku wê dest pê kiribû û ew diket bin postê kîroşkê yê tov ku ji şewqetarê gerdûnê derketibû. Filozof (gelo ew jin bû an mêr bû?), bi qemçika paş stûyê wê girtibû û ew derxistibû ser rûyê çerm, ew derxistibû wan deverên ku wê di zaroktiya xwe de lê listibû. Te digot qey Sofie cara pêşî li ser ziravmûyan dinya didît.

Bêşik filozof Sofie xelas kiribû. Xwediyê nameyan, wî mirovê nediyar Sofie ji jiyana rojane û basîd rizgar kiribû.

Gava diya wê saet li dor pêncê piştî nîvro hate malê, Sofieyê bi destê wê girt û ew li ser kursiyê da rûniştandin:

– Yadê, got. Ma bi te jiyana ne ecêb û fantastîk e?

Serê diya wê wilo tevlihev bû ku nizanîbû wê çi bersiv bidayê. Ji ber ku bi piranî gava ew dihate malê, Sofie rûniştibû û dersa xwe dixwend.

– Çik... erê, diya wê got, carinan wilo ye bi rastî.

– Carinan? Tiştê ez dibêjim ne ev e: ma *hebûna* wê dinyayê ne tiştê kî ecêb e?

– Lê Sofieyê, ev tu çi dibêjî wilo!

– Çima? Ma bi te dinya tiştêkî pir normal e?

– E, ji xwe. Qet nebe piraniya caran.

Sofie heq da filozof. Mezinan dinya normal didîtin. Ew ji mêj ve ketibûn xewa xweş ya rojane î sedsalane.

– Hah! Tu wilo fêrî dinyayê bûyî ku êdî dinya bi te ecêb nayê.

– Tu çi dibêji!

– Ez dibêjim tu fêrî dinyayê bûyî. Tu ji tişteki fêhm nakî!

– Na Sofie, tu nikanî wilo bi min re bipeyivî!

– Wê çaxê ez bi şikleki din ji re re behs bikim: tu niha di binê çermê kîroşka spî ku di şewqetarê gerdûnî de dijî de yî. Tu ê bêhnek din patatan deynî ser êgir. Paşê tu ê rojnameyê bixwîni û piştî ku tu nivsaerekê çavên xwe nerm bikî tu ê li nûçeyan guhdarî bikî.

Di rûyê diya wê de îfadeyeke şikdar xuya bû. Tam mîna Sofiyê gotibû ew çû mutfaxê û wê patat danî ser êgir. Paşê ew vegeyriya odê û vê carê wê Sofie li ser kursiyekê da rûniştandin.

– Ez di xwazim li ser mijarekê bi te re bipeyivim, wê got.

Sofie ji dengê diya xwe fêhm kir ku ev tişteki cidî ye.

– Têkiliyên te bi narkomanan re çenebûne, ne wilo cana min?

Sofie keniya, lê wê dizanîbû bê çima diya wê niha ev pirs jê pirsî.

– Ma tu dîn î yadê? wê got. Wê çaxê wê mirov hê pûçtir be!

Piştî wê nivroyê ne behsa narkomanan ne jî behsa kîroşkên spî hate kirin.

MIT

...dengeyeke nazik di navbera hêzên baş û xerab de...

Dotira rojê ji Sofiyê re tu name nehatibû. Wê li dibistanê rojêke dirêj û nexweş buhurand. Di navbiran de wê xwest ku bi Jorunnê re be. Di vegera malê de, wan biryar dan ku hema şilî rabe ew ê bi hev re bi çadiran kampê bikin.

Ev e, Sofiyê dîsan li ber qutîka xwe ya postê bû. Wê pêşî zerfeke piçûk ya bi mohra Meksîkayê dît. Bavê wê ew kart şandibû. Bavê wê nivisandibû ku wî bêriya malê kiriye û cara pêşî wî bi satrançê zora kapitanê xwe biriyê. Wekî din jî wî ew pirtûkên di giraniya bîst kîloyan de ku ji malê bi xwe re biribûn, hemû xwendibûn.

Û erê, di qutîka postê de, zerfeke zer ku navê wê li ser nivîsî bû jî hebû! Sofie çenteyê xwe û nameyên din danîn malê û bazda bihura

xwe. Wê ji zerfan rûpelên ku bi deqtiloyê hatibûn nivîsandin derxistin û dest pê kir û xwend:

Wêneya mîtî ya cîhani

Rojbaş Sofie! Karê me gelek e, divê gelek tişt werin gotin, ya baş ew re demekê zûtir dest pê bibe.

Gava em dibêjin felsefe, em ramana nû ya ku berî Îsa bi 600 salî li Yunanîstanê zaye, qest dikin. Berî vê, dînen cihê cihê ji hemû pirsgerêkên mirovan re dibûn bersiv. Ev celeb şiroveyên dînî, bi riya mîtan ji nîşan gihîşte nîşan. Mît, di şirovekirina jiyane de Xwedayî ye.

Bi hezarsalan, pirsên felsefî bi dînî hatine şirovekirin. Heçî filozofên yunanî ne, xwestine nîşan bidin ku divê mirov baweriya xwe bi van bersivan neyne.

Ji bo em bikaribin ramana filozofên pêşî fêhm bikin, divê em fêrî nêrîna cîhanê ya mîtî bibin. Em vê bi hin termên mînakên mîtî yên Skandinavyayê şirove bikin. Tiştê em lê digerin piraniya caran li ber me ye!

Ji sedî sed te bihîstiyê ku behsa Tor'ê xwedî çakûç hatiye kirin. Li Norvecê, berî belavbûna xirîstaniyê, xelkê bawer dikirin ku Tor li esmanan bi erebeyê ku du nêrî dikişînin siwar e û digere. Gava Tor çakûçê xwe li ba dikir, birûskê vedida û bahoz radibû. Gotina "bahoz" ji vê tê: "Tordön" an jî teqîna Tor. Bi swêdî jî birûsk "aska" ye û li esmanan tê mana "gera Xwedê"

Piştî brûsk û bahozan baran dibare. Bêşik di dema Vîkîngan de, ji bo yên ku bi cotkariyê û bi zeviyan re mijûl bûn, baran pir muhîm bû. Loma wan mîna Xwedayê bereketê baweriya xwe bi Tor dianîn.

Yanî, ji bo çî baran dibare?, bersiva vê pirsê ya mîtî hejandina çakûçê Tor bû. Gava baran bibare wê zevî şîn bibin û zad bilind bibin.

Nebatên ku ji erdê çêdibin, fêhmkirina mezinbûn û mewedayîna wan jî zehmet bû. Lê mirov têdigihîştin ku têkiliyêke vê bi baranê re heyê. Û têkiliyêke baranê bi Tor re hebû. Vê yekê jî nîşan dida ku Tor yek ji Xwedayên girîng e. Yek ji sebebên din jî yê ku Tor dikir Xwedayekî girîng pergala cîhanê bû.

Vîkîngan wilo bawer dikirin ku li cîhanê cihê ku mirov lê dijîn giraveke ku her tim di bin tehdîda talûkeyên derveyî de ye. Wan ji vî beşê cîhanê re Midgård digotin. Ev gotina han tê maneya qiraliyeta hundurî. Li Midgårdê, mala Xwedayan Asgård jî hebû. Li derveyî

Midgårdê Utgård, yanî qiralê derveyî cih digirt. Li vir, Hûtên mezin yên ku di her firsendê de dixwestin cîhanê mehû bikin, dijiyan. Em ji benderuhên wilo tijî xerabî re "hêzên kaos" jî dibêjin. Di dînê Skandinavî de û hema bêje di hemû kulturên de, mirovan di nava hêzên çê û xerab de dengeyeke nazik didîtin.

Yek ji xerabiyên ku Hûtan (dêwan) dikarîbûn li cîhanê bikirana jî revandina Xwedaya bereketê Fröja bû. Ger wan bikarîbûna Xwedaya bereketê birevandina êdî wê tiştek şîn nehata û wê jinan hew zarokek bianîna. Loma pir girîng bû ku Xwedayê qenciye li dijî van derketa.

Tor li vir jî roleke girîng dileyîst. Çakûçê wî ne tenê ji bo barandîna baranê bû, ger pêwîst bibûya wî çakûçê xwe mîna sîlehekê li dijî hêzên talûke bi kar tanî, û hêzeke bêsinor dida wî. Gava wî çakûçê xwe davête Hûtan, Hût dimirin. Tîrsa wî ji wendakirina çêkûç jî tunebû, ji ber ku çakûçê wî her li wî vedigeriya.

Ev, şirovekirineke mîti ya çawan parastina pergala xwezayê bû. Fîlozofan jî dixwestin ji van celeb şiroveyan xelas bibin.

Lê pîrsgirêk ne bi tenê şirove bûn.

Mirov nikanîbûn rûniştana û li benda ziwahiyê û nexweşiyên ku ji hev derbas dibûn rawestiyana. Diviyabû wan li dijî xerabiyê şer bikirana. Wan ev jî bi hin kirinên dîni an jî bi duan dikirin.

Di dema Vîkingan de, yek ji kirinên herî girîng dayîna qurbanan bû. Ger mirov qurbanek bidaya Xwedayekî wê qurbên ew Xweda bi hêztir bikira. Ji bo ku Xwedayan bikarîbûna zora hêzên kaos bibirana, wan qurban didan Xwedayan. Bi piranî mirovan heywanek dikirin qurban. Bi gelemperî bizin ji Tor re dikirin qurban. Carinan însan jî ji Xweda Odin re dihatin qurbankirin.

Li Norvecê, yek ji mîtên ku pir tê zanîn, di destana Trymskvida de ye. Li gorî destanê carekê Tor di xew re diçe; gava şiyar dibe dibîne ku çakûçê wî tune ye. Tor ji vê rewşa ha pir hêrs dibe, destên wî ji hêrsan dilerizin, riha wî ji hêrsan tevdilive. Ew bi hevalê xwe Loke re diçe ba Fröjayê û dixwaze baskên wê deyn bike. Ew ê Loke bi van baskan bifire Jotunheimenê û fêr bibe ka bê Hûtan çakûçê Tor dizî ne an na. Loke li wir pêrgî qiralê Hûtan Trym dibe. Trym bi fort dibêje ku wî çakûç di bin heft tebaqên erdê de veşartiyê. Û, ew dibêje ku ger ew bi Fröjayê re nezewice ew ê çêkûç nede wan.

Ma tu fêhm dikî Sofie? Xwedayên qenc her tim di talûkeyeke ecêb ya rehîngirtinê de ne. Hûtan sîlahên Xwedayan yên herî girîng bi

dest xistine ku ev ne karê aqila ye. Gava çakûçê Tor dikeve destên Hûtan, ew li ser cîhana mirov û Xwedayan dibin xwediyê hêzeke xurt. Ew ji berdêla çêkûç Fröjayê dixwazin. Lê guhaztineke wilo jî tiştêkî bêimkan e: Ger Xweda, Xwedaya bereketê bidin Hûtan, ew ê hêşnayî hişk bibe û ew ê mirov û Xweda bimirin. Dawî dawî wê pir nebaş here. Ger xwesteka wan bi cih neyê, wê bobelatên ecêb çêbibin, Ger tu li grûbeke terorîst ya ku bi tehdîdî dibêjin ku ew ê li navenda Londrayê an jî Parîsê bombeyekê biteqînin, bifikirî, tu ê têbigihêji ku ez çî dibêjim.

Li gorî Mîtolojiyê, Loke vedigere Asgårdê. Ew ji Fröjayê re dibêje ku divê ew kincên bûkaniyê li xwe bike û dê wê ji Hûtan re bibe. (Lê belê! Çi heyf!) Fröja pir hêrs dibe û ger ew here bi Hûtekî re bizewice wê her kes bibêjin ew mêrhez e.

Di vê navê de fikreke rohnî tê Xweda Heimdal. Ew pêşniyaz dike ku ji berdêla Fröja Tor kincên bûkaniyê li xwe bike. Ger porê Tor were girêdan û ji berdêla pêsîran kevîran têxin sînga wî, ew ê Tor bişibe jinan. Kêfa Tor ji vê pêşniyazê re nayê, lê belê ji ber ku ew dizane ancax Fröja bi vê riyê ji destên Hûtan xelas bibe ew bi a Heimdal dike.

Dawî dawî Tor kincên jinan li xwe dike û Loke jî mîna alîkar pê re diçe.

"Wê çaxê em herdu jin bi hev re herin Jotunheimenê", Loke dibêje.

Bi zimanê modern mirov dikare bibêje ku Tor û Loke "polisên antîterorê ne". Ew ê bi kincên jinan herin warê Hûtan û ew ê çakûçê Tor ji wir rizgar bikin.

Hema ku ew digihîjin Jotunheimenê, Hût dest bi amadekirina dawetê dikan. Li dawetê bûk -yanî Tor- gayekî sihê û heyşt laksan (cûre masiyek) dixwe. Û bi xwarinê re ew sê kûp bîra vedixwe. Ev yekê han Trym ecêbmayî dihêle, û tu nemaye "komandoyên" ku kincên jinan li xwe kirine eşkere bibin. Lê Loke zora vê rewşa talûke dibe. Ew dibêje ku ji bêrîkirina Fröja ya hatina Jotunheimenê, ev heyşt rojên wê ne ku wê tiştêk nexwariye.

Trym devrûka ser rûyê bûkê bilind dike da wê maçî bike, lê gava ew çav li tûjeawirên Tor dikeve, ew poşman dibe. Loke vê carê jî rewşê xelas dike. Ew dibêje ji ber kêfa dawetê heyşt şevan xew neketiye çavên bûkê. Trym emir dike da çêkûç bînin û di dema mehrbirî-nê de deynin ser çonga bûkê.

Tê gotin ku gava çêkûç datînin ser çonga Tor, Tor bi pirqînî dike-
ne. Ew pêşî Trym bi çêkûç dike, paşê jî ew hemû malbata Jotun
dike. Ew drama terorî ya ne xweş bi xweşî dawî tê. Tor, "Super-
man" an jî "James Bondê" Xwedayan zora hêzên neqenc biribû.

Ev mît weha bû Sofie. Lê bi rastî ew dixwaze çi bibêje? Ew ne ji
kêfî hatiye lihevanîn. Ev mîta ha jî dixwaze tiştêkî rohnî bike.

Şirovekirinek dikare weha be: Gava li her derê welêt ziwahiyê dest
pê dikir, mirovan dixwestin bizanibin ku ji bo çi baran nabare. Belkî
qey Hûtan çakûçê Tor dizîbûn?

Mirov dikare bifikire ku mîtan hewl didan ku guherandinên dem-
salan şirove bikin. Xweza zivistanan dimire, ji ber ku çakûçê Tor li
Jotunheimenê ye. Lê biharan ew çêkûç bi dest dixê. Bi vî awayî mît
dixwazin tiştên ku nayên fêhmkirin ji mirovan re şirove bikin.

Lê mît tenê şirove nake. Mirovan bi mîtan ve girêdayî merasimên
dînî yê cihê dikirin. Mirov dikare bifikire ku mît dihatin dramati-
zekirin û ew di demên zehmet û demên ziwahiyê de jîndar dibûn.
Belkî peyayekî ji gund kincên jinan li xwe dikir -kevir dixist şûna
pêşîran- ji bo ku ew bikaribe çêkûç ji Hûtan bidize. Ev ji bo miro-
van riyek bû ku wan dixwestin pê baranê bibarînin û bikin ku li ze-
viyan zad hêşin werin.

Em bi esehî dizanin mirovan li perçeyên cîhanê yê din "mîtên
demsalan" dramatîze kirine da tevgera xwezayê bi lez bikin.

Heta vir me tenê çavek li cîhana mîtolojiya Skandinyayê gerand.
Bêhejmar mît li ser Tor û Oden, Frej û Freja, Höder û Balder hene -
û li ser gelek, gelek Xwedayan. Berî filozof têkilî vê yekê bibin, kiri-
nên wilo mîtî li her devera cîhanê hebûn. Li Yunanîstanê jî di dema
zayîna filozofiyê de, wêneyekî mîtî yê cîhanê hebû. Bi sedsalan çîro-
kên wan yê Xwedayî ji nîşan gihîştibû nîşan. Li Yunanîstanê navê
Xwedayan Zeus, Apolon, Hera, Athena, Dionysos, Herakles û He-
faistos bû. Ev tenê hinek ji wan bûn.

Bi texmînî 700 salî berî Îsa piraniya mîtolojiya kevneyunanê ji ali-
yê Homeros û Heseiodos ve hate nivîsandin. Vê yekê rewşeke nû
afirand. Gava mît hatin nivîsandin, êdî mirov dikaribû li ser wan
minaqeşe jî bikira.

Filozofên pêşî yê yunanî teoriya Homeros ya Xwedê rexne kirin,
ji ber ku ew hem dişibyan mirovan û hem jî ew mîna mirovan bêba-
werî û egoîst bûn. Ew cara pêşî bû hat gotin ku mît ji aliyê mirovan

ve hatiye afirandin.

Filozof Xenophanes ku bi texmînî berî Îsa bi 570 salî jiyaye, yek ji rexnegirê vê mîtê bû. Ew dibêje: "Mirovan Xweda li gora xwe çêkirine, û wilo bawer dikin ku Xweda mîna me çêbûne, û mîna me bûne xwediyên laş, ziman û kincan. Neger (çermreş) bawer dikin Xweda reş in û pozpelixî ne, lê trakyayî dibêjin ku Xwedayên wan çavşîn û zer in. Belê, ger ga, hesp û şêran bikarîbûna resim çêbikirana, wan ê Xweda mîna ga, hesp û şêran çêbikirana!"

Tam di van deman de yunaniyan li Yunanîstanê, li koloniyên Yunanîstanê, başûrê Îtalyayê û Asyaya biçûk gelek dewletên bajarî ava kirin. Li van dewletan hemû xebata bi dest û bi bedenê ji aliyê koleyan ve dihate kirin û hevvelatîyên azad jî wextê xwe bi polîtîka û bi kulturê re dibuhurandin.

Li dorhêla vê jiyana bajarî di şiklê ramana mirovan de guhertinên mezin çêbûn. Kesekî bi serê xwe dikarîbû pirsên organîzasyonê civakê bikira. Û herweha kesekî bi serê xwe, bê ku ew guh bide mîta kevin, dikarîbû pirsên felsefî jî bikira.

Em dibêjin bi vî awayî em ji ramanên mîstîk derbasî ramanên ku li ser tecrubeyan û êqil ava bûbûn, bûn. Armanca filozofên yunanî yê destpêkê ew bû, ku ew şiroveyên xwezayî ji bûyer û tevgerên xwezayê re bînin.

Sofie di wî baxçeyê mezin de diçû û dihat. Wê hewl dida ku hemû tiştên li dibistanê fêr bûye ji bîr bike. Ya herî girîng ew bû ku ew hemû tiştên dersa ilmê xwezayê ji bîr bike.

Ger bê ku ew tiştêkî ji xwezayê fêhm bike û ew di vî baxçeyî de bijî, wê hebûna biharê çawan fêhm bikira?

Gelo wê ji bo barandîna baranê şiroveyek li hev bianiya ku baran rojekê ji nişkê ve bariyaye? Gelo wê fantazî bikira ku helandîna berfê û bilindbûna rojê ya ber bi perê esmên fêhm bike?

Belê, ji sedî sed wê wilo bikira.

Wê wilo li hev anî: Zivistanê hemû welat di bin sermayê de hiştibû, ji ber ku Muriatê neqenc Xatûna Sikitayê di cihekî sar de heps kiribû. Lê sibehekê Mîr Bravatoyê mêrxas hat û ew rizgar kir. Wê çaxê Sikira wilo dilşa bû ku wê ji kêfa dest bi reqsê kir û ew strana ku wê di girtîgehê de li hev anîbû, stra. Tesîrek wilo li zevî û daran kir ku hemû berf bûn hêsir. Lê roj ber bi esmên ve bilind bû û hemû hêsir ziwa

kir, çûkan strana Sikitayê gotin, û gava Xatûna spehî lûlên porê xwe yê zer hejandin, çend mû ji porê wê ketin erdê û ew mûyên porê wê bûn sosin...

Sofie çîroka xwe eciband. Ger wê nizanîbûya bê çawan demsal têne guhertin, dibe ku wê baweriya xwe bi çîtoka xwe bianîya.

Ew têgihîşt ku mirov şirovekirineke bûyerên xwezayê dixwaze. Di-be ku mirov bê zanebûna xwezayê nikarîbûn bijiyana. Û gava tu şiroveyên zanistî tunebûn, mirovan ji xwe re mît çêkiribûn.

...

Jostein Gaarder di sala 1952'an de hatiye dinyayê û li Norvecê mamos-tetiya dîn û felsefeyê kiriye. Wî ji bo pirtûka xwe "Kabalmysteriet" di sala 1990'î de xelata rexnegiriyê ya Norvecê û xelata edebiyatê ya wezareta kulturê girtiye. Ji bo Cîhana Sofie jî wî di sala 1994'an de li Almaniyayê xelata mezin ya xortan Deutscher Jugendliteraturpreis girtiye.

Cîhana Sofie gelek xelatên din jî girtiye û di kurtedemekê de wergeriya-yê zêdeyî sî (30) zimanên cîhanî û li gelek welatan bûye pirtûka herî pir tê xwendin.

Bi kurdî hebûna vê pirtûka ku bi forma romanê diroka felsefeyê ya çend hezar salan tîne ziman, serbilindiyek e. Lê me tenê ji destpêka vê pirtûkê beşekî biçûk wergerand. Ger îmkan û taqeta me çêbibe em ê vê pirtûka hêja wergerînin kurdî û pêşkêşî we xwendevanên dilovan bikin.

Evîta û Madonna

SULEYMAN DEMÎR

Filmê Evîta, bû yek ji wan filmên ku him bi başî û him jî bi nebaşî gellekî li ser hat payivîn û nivîsandin. Ev yek ji ber du sedeman wilo bû. A yekem, bilindbûna Eva Peron bû. A duym jî ku Madonna rola Evîta listibû.

Arjantînî, Evîta xelaskera xwe dizanin, rûmeteke bilind didinê. Pîrekeke ku ji jêra jînê, ji nav êşên jînê dest pê kiribû û hilkişiyabû heta cihê duyem, gellekî caran ê yekem ê desthilatdariya welêt.

Eva Peron bi esil klambêj û listikvan bû. Navê wê, Eva Duarte bû. Hîna di temenê ciwan de biserketinên xwe bal kişandibû ser xwe û rê li ber vebûbûn. Zû ketibû nav kesên xwedî desthilata ticarî, hunermendî û siyasî. Di salon û şahiyên Buenos Aires de cih ji xwe re çêkiribû. Di bîstûsê saliya xwe de, bi Juan Peron re zewicibû. Êdî bi ser hemû biserketinên xwe de bûbû jina serokomarê Arjantînê. Êdî bûbû Eva Peron. Jîr û şareze bû. Di îdara welêt de bûbû xwedî-ya desthilateke bilind.

Heçî Juan Peron bû, berî ku bibe serok-

komar, bi faşîstên Ewrûpayê re ketibû nava hin peywendiyên, tesîra faşîstan lê bûbû. Gava ew bûbû serokkomar jî wî xwe ji bariyên faşîzmê pak nekiribû.

Lê çawan be jî wî berjewendiyên gundî û xebatkaran diparastin. Eva tesîreke xurt lê dikir. Arjantîn ji bin bandora Emerîkayê û Brîtanyayê derdixistin. Arjantînî dikirin xwediyên Arjantînê. Nan û av û kar û mecal didan reben û belengaz û xebatkarên Arjantînê. Ew Arjantînî ne ên ku wê ji bîra nakin. Ew, pîrraniya Arjantîniyan bûn. Heta îro jî mirîdên wê hene. Ji ber ku bûbû sembola hemû hêjayî û biserketinên wê demê.

Evîta, bi hezkirin guhertina navê Eva ye. Arjantîniyan wilo jê re digotin û hîna jî wilo dibêjin. 1952-an gava di sîhsaliya xwe de bi canserê mir, dor 40 000 name ji Papa yê Vatikanê rê hatin rêkirin. Jê dihat xwestin ku wê bike ruhanî.

Eva Peron tesîreke wilo li ser Arjantîniyan kiribû. Îcar gava derket ku wê Madonna ku navê wê bi seksê û skandalan derketi-

bû Evíta bilîze, gellek Arjan-
tînî aciz bûn. Di çapemeni-
ya Arjantînê de tiştên giran
ji bo wê hatin nivîsandin.
Madonna şeytan e, bêexlaq
e, lewitî ye û rezîl e. Yeke
wilo di rola Evíta de, Evíta
me dilewitîne dihat gotin. Ji
bo ku Madonna rola Evíta
nelîze û filmê ku hatibû
plankirin neyê çêkirin, den-
gên protestoyan hatin bi-
lindkirin. Em nahêlin ku
film li vir bê çêkirin hat go-
tin. Lê van jî Madonna ji
biryara wê venegerandin.

Ji bo Madonna, pîrekeke
ku xwestiye çî bike, tê de biserkeriye tê go-
tin. Gava ez ê bikim dibêje û dest bi karê
xwe dike, li tu tiştan naheyire, tê gotin. Wê
ev yek rast be. Madonna li tu sansur û tu
prensîbên exlaqî û tu tabûyan nasekine, tu
tiştên ku neke tune ye. Xwestîna wê ya bi-
serketinê, bêderman e. Dermanê wê hêla
wê, hew biserketina wê tenê ye. Cesareteke
mezin di nava wê de heye. Dike û bi ser di-
keve.

Ji ber vê yekê bi xwe, di ber gellek dost û
hezkirên wê re, gellek dijminên wê jî li çar
aliyên dinyê hene. Ez bi xwe jî, ji vê hêla wê
hez dikim û ji ber vê hêla wê rûmetê didi-
mê. Piştî ku min ev hêla wê nas kir, min bi
baldariyeke şiyartir li musîka wê guhdarî
kir. Min bi kêfxweşî li kurtefilmên jiyana

*Gava arjantîniyan bihistin ku wê Madonna rola Evíta bilîze, wan dengên xwe yên
protestoyê bilind kirin. Lê protestoya wan, ji rolgirtina Madonnayê re nebû kelem.*

wê temaşê kir. Min kasetên wê kirrîn. Ev
çend salek in ez bi baldarî li klamên ku nû
çêkirine guhdarî dikim. Çi gava ku radio
klama wê gotiye, min guhên xwe dane ber
û ez mame. Çend klamên wê yên ku lerza
dengên wan xweşiyêke nedîtî didin min he-
ne.

Madonna berê di çend filman de lîstibû,
lê tê gotin ku di listikvaniyê de ne biserketî
bû. Lê vê yekê nekiribû ku dev ji wî karî
berde. Wê her dixwest ku di lista navdarên
Hoolywood de, li herî jor cîh bigire. Dix-
west bi qasî ku wek stranvana pop tê naski-
rin û hezkirin, wek listikvana Hollywood jî
bê naskirin. Serketinên wê yên di warê mu-
sîkê de, têra wê nedikirin. Ji ber vê yekê ga-
va berî du salan li Hollywood eşkere bû ku

wê filmê Evíta bê çêkirin, ew yek ji bo xwe fersenda herî baş dît. Zû daw û deling hildan û xwest wê rolê bîlîze. Lê Rejîsorê film Alan Parker nedixwest rola Evíta bide wê. Wî, ji Michelle Pfeiffer û Meryl Streep yek dixwest. Madonna hîna nepeyitandibû ku dê bikaribe ji bin giraniya roleke wilo derkeve. Û bi ser de ducanî jî bû. Mezinbûna zikê wê, wek astengeke mezin li ber wê bû. Lê wê ew yek û a din qebûl nekir û rabû nameyeke heşt rûpel bi destnivîsa xwe ji A. Parker re rêkir û jê re rave kir bê ji ber çî divê ew bi xwe rola Evíta bîlîze. Xuyaye xebera wê bû. Namê kir ku A. Parker biryara xwe biguhere û rolê bide wê.

Ji bo ku îcar Madonna bikaribe rola xwe herî baş bîlîze, dest bi karê xwe kir; dîroka Arjantînê xwend, xwe fêrî axavtinê û klambêjiya hewce û tango kir. Bi dû re çû Arjantînê. Li wir bi dost û dijminên Eva re peyivî, xwest wê baştir binase. Bi serokkomar Carlos Menem re şiv xwar û li wî guhardî kir. Madonna bi enerjîyeke mezin xwe amade kir. Berî ku dest bi kişandina film bikin bi sê mehan dest bi provan û klango-tînê kir. Xwe bi awayekî profesyonel, ji her hêlê ve amade kir. Taba wê qet bi avê de neçû. Dema çêkirina film, derket ku Madonna xwedîya hêzeke xurt e û di listikvaniyê de jî bi qasî di stranbêjiyê de jîr e. Bi makyaj û kincên taybetî, avisbûna wê jî veşartin û dest bi film kirin. Film, ji dinyê re da xuyakirin ku Madonna rola xwe xweş listiye.

Film, roja 1996. 12. 14, cara yekem li

Emerîkayê ji temaşevanan re hat eşkere kirin. Piştî yazdeh rojan jî li Swêdê list. Min bi xwe, hinekî dereng, piştî du mehan dît.

Hîna berî ku xelas bibe û bê eşkerekirin, min çend nivîs di derheqa Evíta de xwendibûn. Bala min li ser bû û çavên min li rê bûn. Min dixwest û min pîlan kiribû ku ez ê zûtir bibînim. Lê mixabin ji ber hin astengên taybetî, wek ku min dixwest nebû. Lê bi baweriya min dîsa jî qet ne dereng e. Gava min ev nivîs dinivîst, sê meh çûbûn lê hîna jî li sîneman dilîst.

Evíta projeyeke mezin bû û berhemeke mezin jê derket. Gellek deng da. Bi destpêka film re mirov ked û perên ku lê hatine xerckirin dibîne. Ev yek, xwestina mirov a bibaldarî lêtemaşekirinê xurttir dike. Bi destpêka film re min bêhn li xwe çikand û min lê temaşê kir.

Ez di derheqa filman û sînemevaniyê de nezan im, lê dîsa jî ez dixwazim bibêjim ku bi a min çend sahne hinekî dirêj bûn. Hinekî dirêj bûn, lê hêza listikvaniya Madonna dikir ku devê min ji hev bimîne û ez dîsa jî bi baldarî lê bînerim. Di tevaya film de bûyer xurt didin dî hev û film diherike. Du saet û niv, wek bîstikeke kin çûn.

Piştî ku min film û Madonna dît, ez wek temaşevan giham biryara ku min ê qet nexwesta ez hinên din ji bedêla wê ve, di rola Evíta de bibînim. Bi enerjîyeke mezin dilîst û xweş dikir. Gava di hewala qesra serokkomar de, ji komeke Arjantînî re klama *Don't cry for me* Argentina digot, wek ku ne film bû, rastî bû, hêsir dirijandin nava

mirov. Bi sextiyeke mezin dibêje. Lê ew wî çaxî di halê mirinê de ye. Meydana pêşiya qesra serokkomar tije mirov in. Bi şev û rojan ji bo wê li wir in, duan jê re dikin, hêsi- ran ji bo wê dibarînin, li paca wê dinerin û li ber wê ne. Juan Peron û berdestên wê, ji bo ku wê pêş wan bikin, wê ji nav nivînên wê radikin, kincên wê lê dikin, wê bi pûte spehî dikin, şeh dikin û Juan Peron dikeve bin çengê wê û wê tîne ser hewalê. Di destê wî de hêdî hêdî tê wir. Ji ser wir klama Julie Covington a ku 1978-an hatibû belavkirin û hatibû hezkirin, *Don't cry for me Argentina* dibêje û xatir ji wan dixwaze. Ji xwe piştî wê sahnê ne bi gellekî, îcar çira paca oda wê vedimire û qêrîn û girî bi Arjantîniyan di- keve. Dizanin ku îcar canê şêrîn da û dev ji wan berda.

Fîlm hemû muzîkal e. Hemû kesên ku tê de rol girtine, bi stranî diaxivin. Hemû klamên di fîlm de 31 in. Wek sêlikeke dubel, bi navê *Evita* li sêkê tîne firotin. Gellekan ji wan *Madonna* tenê dibêje. A bi navê *you must love me*, wek klama herî baş xelata *Oscar* girt. *Andrew Lloyd Webber* û *Tim Rice* ji bo fîlm nivîsîn û *Madonna* dibêje.

Ji *Madonna* pê ve, ên ku di fîlm de rolên girîng girtine, *Antonio Banderas*, *Jonathan Pryce* û *Jimmy Nail* in. Tê gotin ku yek ji fîlmên muzîkal ên herî biserketî ye. □

The Boss xelata Polar girt

The Boss, navê *Bruce Springsteen* e. Navê bi rûmet mezinkirina wî ye. Guhdar û hezkirên wî salên heftêyî ev nav lê kirine. *Bruce Springsteen*, Emerikan e, lê klambêjê feqîr, birçî û bidestên dinyê tevan e. Klambêjê ku bê tirs li hemberî bêdaletiya dinyê şer kiriye ye. Îro hîna jî wî şerî dike, qet ne westiyaye. Heta îro jî bo birçî û bindestên dinyê bêhejmar konsêr li dar xistine. Bi vê kirina xwe, dijmin jî ji xwe re çêkirinê, lê neşkestiye. Ji ber ku *The Boss* xwediyê hêzeke musîkî a xurt e. Xweş dibêje û guhdarên wî pirr in. Gellek xelat girtine, mezin e. Îsal xelat ji *Swêdê* jî girt.

Swêd di warê biserketinên edebî û hunermendî de, bi *Xelata Nobel* tê naskirin. Lê li *Swêdê* her salê xelateke din jî tê dayin. Ew jî navneteweyî ye lê mixabin ew gellekî bala xelkê nakişîne. Navê wê *Xelata Polar* e. 1997.01.15 hat eşkerekirin ku *Bruce Springsteen* xelata îsal girtiye.

Xelata Polar, her salê didin klambêjekî, musîkvanekî ya jî hin klambêj, hin musîkvanên biserketî. Şirketa sêlikan a bi navê *Polar* vê xelatê dide.

Şirketa *Polar* (heval) sala 1963-an ava bû. Cara pêşî bi *Hootenanny Singers* navdar bû û bi *ABBA* jî bû xwedî otoriteyeke mezin.

Ji sala 1989-an bi vir de a Holandiyan û Swêdiyan e.

Xelata 1997-an Bruce Springsteen û serokê koro ê Swêdî Eric Ericsson bi hev re wergirtin. Her yek ji wan milyonek kronê Swêdî distîne. Bruce Springsteen 5-ê meha gulanê, xelata xwe li Stockholmê, ji destê qralê Swêdê girt. Sala 1997-an xelat dan dengan. Hat gotin ku ji bo ku Bruce Springsteen dikare bi dengê xwe yê xweş çiyar biqelêşe û dengê Eric Ericsson jî digihije ezmanan, xelat girtine. Îcar bi dengê xwe çi kirine! Sedema bingehîn û fermî a ku Bruce Springsteen xelat girt, ku bi serê xwe tenê xwediyê navdariya kompositoriyê û artistiya rock e.

Serokê komîta Xelata Polar, Stig »Stikkan« Andersson, ji bo Bruce Springsteen, xwediyê musîka rock e, dibêje. Bruce Springsteen îro 47 salî ye û hîna bi aktîfî musîkê diafirîne û dibêje.

1992-an gava sêlika xwe ya bi navê *Human Touch* belav kir, guhdarên wî kaset û sêlikên wî li hevdu hilanîn. Hezkirên wî roja pêşî çûn li ber deriyên butîkên sêlikan ketin dorê. Roja duyem sêlik xelas bûbûn.

Sêlika wî bala çapemeniyê pirr kişandibû. Televîzyona Swêdê, derketina sêlika wî hîna êvarê wek xeber da. Di rojname û kovarên

Bruce Springsteen xelata xwe ji destê qralê Swêdê Carl XVI Gustaf girt

Swêdî de gellekî li ser hat nivîsîn. Tiştên ku ji wî çaxî hîna tîna bîra min, ku dihat gotin ku Bruce Springsteen bi sêlika xwe gellekî biserketî ye. Rock gellekî bi pêş de biriye. Dengên tîlên gîtara Îspanî, di rockê de dewlemendtir kiriye û xweş bi hevdu ve girêdane. Dengên bindestan ji klamên xwe dernexistine, bilindtir kirine. Ew dengbêjê belengazan ê li hemberî zaliman e, ew yekî ji gel e.

Yekî wilo, xelatên musîkê berî gellekên din heq dike. □

Turkiskt kaffe

Şanoyek li ser penaberên li Swêdê

MIHEMED DEHSIWAR

Nivîskar: Claude Kayat

Regl: Franciska von Born

Producent: Maria Fors

Şanoger: Mehmet Tural, Eva Maria Myhrlin, Özz Nüjen, Lily Bigestens, Toma Olsson, Hilda Lundgren, Tomas Engberg û hinên din...

Van salên dawî li Ewrûpayê nîjadperestî û dijîtiya li hember penaberan bi awayekî kesnedîtî zêde bûye. Îro li gelek welatên Ewrûpayê partiyên nîjadperest ku li dijî penaberan e, hejmarên alîgirên xwe gelek bilind kirine. Li gelek bajarên Ewrûpayê serokatiya belediyeyan ketiye destê wan û her wiha di gelek meclîsên neteweyî de jî cîh girtine.

Rewşa aborî ya van salên dawî, roj bi roj ber bi xerabiyê ve diçe û ev jî tesîreke mezin li ser dîtin û baweriyên gel dîke. Gelên ku bi salan di xweşî û rehetiyê de jiyane, bi kêmketina kar û xerabketina rewşa aborî, hîssên ku bi salan e di hundirê xwe de veşartî hiştine, derdixin meydanê; di partiyên nîjadperest de cîh digrin an jî rayên xwe yên nerazîbûnê didin wan. Bêşik derew û propogandayên grûbên biçûk ên rasîst, di vê guhertinê de cîhê herî girîng digrin.

Lê digel vê, li dijî nîjadperestiyê di jiberiyeke mezin jî dest pê kiriye. Bi taybetî di nav rewşenbîran de, li hember nîjadperestî û dijîtiya penaberan, tekoşîneke hêja û berbiçav tête meşandin. Curbecur filîmên ewrûpî li ser vê babetê disekin û xetera rojên pêş, talûkeyên ku dikarin di nav ehlîcîh û biyaniyan de derkevin, tînin zimên.

Yek ji van rewşenbîran jî Claud Kayad e ku bi eslê xwe cihûyekî frensî ye û ji salên 1958'yan ve li Swêdê dijî. Nivîsa wî ya bi navê Qehwexaneya tirk (turkisk café) demek berê (11'ê nîsanê) li Stockholmê leyist.

Cihê bûyerê, bajarekî li Swêdê ye. Penaberê tirk Ahmet Korkmaz ku ji teref şanogerê Kurd Mehmed Tural ve tê leyîstin, di belediyeya bajêr de weke paqijkerê çopê kar dîke. Ahmed û malbata xwe bi wergirtina hemwelatiya swêdî re, dixwaze bi cîranên xwe yên swêdî re pîroz bike û bi vî awayî pêwendiyên xurt bike. Kêfa Ahmet û malbata wî, bi kuştina penaberê hevalê wî ye kurd dişikê. Ji yana wî tevlihev dibe. Piştî ku çend penaberên din jî ji teref nîjadperestan ve tên kuştin, Ahmed şoke dibe û lertz dîke ve laşê wî. Ji tîrsa kuştinê, êdî hew diçe kar.

Swêdî bi giştî karê paqijkirinê nakin lê

dixwazin ku bajar paqij jî bimîne. Tevî gotin û biryarên wan jî, Ahmet ji tirsarî çar kar û bajar jî roj bi roj gemarî û qirêjî dibe. Bêhn dikeve bajêr û zaboqên bajêr dibe warê rawil û piştîyê. Nexweşiyên curbecur gihîştine qamê û ji bêhna genî kes nikare ji malan derkeve.

Carbîcar ji Ahmet rica dikin ku here ser karê xwe û paqijîya

xwe bike, lê ew ji tirsarî naxwaze wê bifikire jî; ew ji tirsarî ketiye taya mirinê, wê çawa derkeve derve! Malbat bi xwe jî ji bêhna el-eman dike, lê ew jî fikrên Ahmet nade guhartin. Qatil li derve li hêviya wî ye û ger ew derkeve, wê weke biyaniyên din bê kuştin. Dawî qatil bi xwe jî ji bêhna nexweş ya bajêr îdare nake û diçe mala wî ku wî bi zor bişîne ser kar. Lê Ahmet biryar daye, ew naçe kar, ew amade ye ku vegere welêt. Qatil kurê wî zefî dike û ger ew neçe kar, dê wî bikuje. Çaxê Fatmaya jina wî dibîne ku kurê wê di destê qatil de ye, ew ji qatil re qehweyê tirkî ya bi jahr tîne.

Piştî mirina qatil, xelk ji melaîket dipirsin ka wê qatil bi ku de bişînin, melaîket dibêje ku ew ê wî bişînin »Swêdê«.

Şanoyeke germ û leystikeke sipehî, nave-rokeke aktuel ku temaşevanan carina dide

Ewa Maria Myhrin û Mehmet Tural du heb ji listikvanên "Turkiskt kaffe" ne

fikirandin û carina jî dikenîne. Pêwendî û nakokiyên di nava swêdî û biyaniyan de, tiştên wan ên mişterek, hevalbendî û dijîti û her wiha pirsên civakî, naveroka babeta vê şanoyê ye.

Leystikvanên şanoyê, ji neteweyên têkel pêk tê. Lê rola sereke ji teref şanogerê kurd Mehmed Tural ve tê leyîstin. Ji bilî Mehmed, xortê kurd Özgür di rola kurê wî de dileyîze. Jina wî Fatma jî, ji teref leystikvana swêdî Eva-Mari Myhrin ve tê leyîstin. Mehmed bi leystika xwe ya xweş, mirov gelek caran dikenîne lê her wiha dide fikirandin jî. Weke ku tê zanîn ev çend sal in Mehmet bi karê şanogeriye ve mijûl dibe û di gelek programên rêzefilm a televizyona Swêdê de leyîstiyê. Niha jî ew xwe ji projeyêke din re amade dike. □

NÛDEM No: 23

di yekê tebaxê de derdikeve!

Di hejmarê 23'an de bi nivîs, werger û hevpeyvînên xwe ev navên li jêr hene:

- ✓ FIRAT CEWERÎ
- ✓ ROJEN BARNAS
- ✓ SABAH KARA
- ✓ XEBAT ARIF
- ✓ MEHMED UZUN
- ✓ ARTUR LUNDKVIST
- ✓ ZINARÊ XAMO
- ✓ KENDAL NEZAN
- ✓ MAHMÛD BAKSÎ
- ✓ OLOF LAGERCRANTZ
- ✓ ŞEREFXAN CIZÎRÎ
- ✓ FATÎH EL-MUDARRIS
- ✓ SERDAR ROŞAN
- ✓ Dr. CUWAN BATÛ
- ✓ LALEŞ QASO
- ✓ SULEYMAN DEMÎR
- ✓ FAWAZ HUSÊN
- ✓ XEMGÎN TEMÊ
- ✓ ADIL DÛRAN
- ✓ BORÎS EJCHENBAUM
- ✓ MIHEMED DEHSIWAR
- ✓ MARIA PARADOWSKA
- ✓ SIDQÎ HIRORÎ
- ✓ Dr. CELADET ÇELÎKER
- ✓ AHMET ARAS
- ✓ MUSTAFA ALADAG
- ✓ Û SERHAD BAPÎR bi kataloga xwe ya resimên bireng û reş û spî

BIBE ABONEYÊ NÛDEMÊ!

GER HEWESA TE LI SER HELBEST, ÇÎROK, ROMAN, HEVPEYVÎN, LÊKOLÎN, HUNER, SÎNEMA Û HWD. HEBE, PÊŞNIYAZEKE ME HEYE, BIBE ABONEYÊ NÛDEMÊ!

GER TU DIXWAZÎ JI TEVGERA HUNER Û EDEBIYATÊ YA HER ÇAR PERÇEYÊN WELÊT HAYDAR BIBÎ Û EDEBIYATA DINYAYÊ YA KEVNAR Û NÛJEN BI ZIMANÊ KURDÎ BIXWÎNÎ, DÎSAN BIBE ABONEYÊ NÛDEMÊ!

NÛDEM DIXWAZE JI AVAKIRINA EDEBIYATA KURDÎ RE BIBE ALÎKAR, TU JÎ ALÎKARIYA WÊ BIKE, BIBE ABONE!

Ez dixwazim ji avakirina edebiyata kurdî re bibim alîkar. Ji kerema xwe re min bikin aboneyê/aboneya Nûdemê.

Ji bo Swêdê salek 240 Sek, Skandinavya 280 Sek, Ewrûpa 100 DM, Amerîka, Austaralya û Kanada 50 \$.

Nav û paşnav.....

Navnîşan.....

Vê kartê dagirin û kopya wê li ser navnîşana Nûdemê bişînin. Çer ku ew bigihîje me, em ê Nûdemê digel karta abonetiye ji we re bişînin.

"...Ew kesên ku di bazara nivîsandinê de xwedî cewher in, ew dîrokzanên ku lehengên nav şekerîstana serpêhatî, çîrok, deng û behsan in, heta niha riya xwe ber bi Kurdistanê ve nekirine, behs û dengên gernas û sernasên kurdan nekirine bin devê pêûsê, ew dîroka ku pir bi şanazî û xweşiyê ku bi tam û bêhna xwe wek hingiv û gezo ye, gelekî mixabin ji aliyê wan ve nayê naskirin û ketiye bin lîngan û bi tu awayî dest û devên xwe lê nêzîk nekirine. Ez î jar, bêtaqet, bêdest û bêziman ketim ser wê xeyalê ku vê mijara han ku ji taqet û qudreta min gelekî der e; behs û serpêhatiyên mirovên mezin, kesên bi nav û deng, serdar û fermanwerên kurd û Kurdistanê berhev bikim, yên ku min bi xwe di dîroka Eceman de dîtine û yên ku min ji mirovên bi hiş û zîrek û ji derewan dûr raste rast bihîstine, binivîstinim û navê wê bikim: ŞEREFNAME..."

Şeref Xanê Bedlîsî